

Ifjúságpolitikai vizsgálat Magyarországon

Nemzetközi jelentés

(Európa Tanács, Ifjúsági és Sportigazgatóság)

Andreas Walther, Manfred Zentner

Bjørn Jaaberg Hansen (elnök)

Roman Kühn

Szelényi Zsuzsanna

Elvira Cicognani

Howard Williamson

2008. február

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	4
1. Bevezetés.....	13
Az ország.....	13
A folyamat.....	15
2. Struktúrák és kihívások.....	18
Az ifjúság megfogalmazása.....	18
A legújabb ifjúságpolitikai fejlemények Magyarországon.....	19
Kihívások.....	22
3. Az ifjúságpolitika dimenziói és tárgykörei.....	26
3.1. Az ifjúságpolitika fejlesztése.....	26
A feladatkörök, a szereplők, a finanszírozás és a tudás regionalizációja.....	26
Ifjúsági munka és az ifjúság tájékoztatása.....	35
Szakemberek képzése az ifjúsági területen.....	42
3.2. Oktatás és foglalkoztatás.....	48
Alapstruktúrák.....	48
A legfrissebb fejlemények és kihívások a munkába állás terén.....	50
Jelenlegi szakpolitikai intézkedések és reformok.....	54
3.3. Az ifjúságpolitika egyéb vonatkozó dimenziói és tárgykörei.....	60
Egészségügy, egészségre nevelő és kockázatmegelőző munka.....	60
Ifjúsági igazságügy.....	65
A gyermekek jogai és a gyermekjóléti rendszer.....	69
3.4. Általános érvényű kérdések.....	73
A családok és gyermekek szegénysége elleni küzdelem.....	73
Sokszínűség, esélyegyenlőség és megkülönböztetés: a roma ifjúság esete.....	77
Részvétel és aktív állampolgárság.....	86
4. Következtetések és általános szakpolitikai ajánlások.....	91
Szakirodalom.....	96
Hivatalos dokumentumok:.....	98
Melléklet.....	101

Vezetői összefoglaló

Az Európa Tanács egy ifjúságpolitikai vizsgálatsorozat keretében végezte el a magyar ifjúságpolitika nemzetközi vizsgálatát. Az 1997-ben indult vizsgálatsorozatban Magyarország a 15. vizsgált ország volt. A vizsgálat során készül egy országjelentés, majd egy nemzetközi jelentés, melyeket egy szakértőkből álló delegáció állít össze a vizsgált országban tett két látogatás alapján. Magyarország esetében az első látogatásra, mely a fővárosra korlátozódott, 2007. szeptemberében került sor. A második látogatás az észak-alföldi régiót vette szemügyre 2007. novemberében. A következőkben a nemzetközi jelentésben megfogalmazott legfontosabb problémákat és ajánlásokat foglaljuk össze.

A jelentés az ifjúságpolitika szektorokon átívelő megismerése alapján készült, melynek során elsősorban az ifjúságpolitika struktúráját, az ifjúsági munkát, valamint az ifjúságnak biztosított információs szolgáltatásokat, a fiatalok oktatásban való részvételét és foglalkoztatását tanulmányoztuk, míg az egészségüggyel, igazságszolgáltatással és gyermekvédelemmel kapcsolatos kérdéseket kevésbé részletesen vettük szemügyre. A szektorokon átívelő kérdések között a szegénység, a diverzitás és a szerepvállalás szerepelt.

A magyar Kormány elsősorban a *regionális ifjúságpolitika*, a *szakemberek által végzett ifjúsági munka* és az *ifjúságnak biztosított információs szolgáltatások* témájáról szeretett volna többet megtudni. Mivel az ifjúságpolitika 1990 óta nem töretlenül fejlődött, az ifjúságpolitikai infrastruktúrája csak részben alakult ki, a szerep- és felelősségi körök tisztázatlanok, és hiányzik az ifjúság, ifjúságpolitika és ifjúsági munka egységes felfogása. A fiataloknak nyújtott tájékoztatás tűnik az ifjúságpolitika legfejlettebb és legbejártottabb területének, ahol egységes követelmények és hálózatok is léteznek.

Miközben a nemzeti szint biztosítja a szakpolitikai keretet és a szakmai képzést, a tényleges felelősség az önkormányzatokat terheli, kötelező feladataik között azonban nem szerepel az ifjúságpolitika. Szinte valamennyi szolgáltatást a civil társadalom szereplői nyújtanak. Számos civil szervezet tevékenykedik a területen, de a fiataloknak csak elenyésző hányada tagja valamilyen szervezetnek. Az ifjúsági szektor szétaprózottságát tükrözi, hogy az ifjúsági szervezetek országos szinten nem alkotnak valamilyen összefüggő, átfogó szerkezetet. Az ifjúságpolitikára szánt források szűkösek, és kizárólag pályázati úton lehet hozzájuk jutni, ami aláássa a stabil infrastruktúra működtetéséhez szükséges folyamatosságot, és megnehezíti az önkéntesekből és szakemberekből álló humán erőforrások alkalmazását. Több

kezdeményezés is elindult azonban, így például a Nemzeti Ifjúsági Stratégia és az ifjúsági munkások képzésének kidolgozása. Ezek megfelelő politikai támogatást, finanszírozást és reflexióra épülő monitoringot igényelnek.

Az ifjúságpolitika kidolgozásával, az ifjúsági munkával és a fiataloknak biztosított információs szolgáltatásokkal kapcsolatos ajánlások:

- Az ifjúságpolitikát a kötelező feladatok részévé kell tenni; ez magában foglalja a fiatalok által használható tér biztosítását, a kellő létszámú szakember alkalmazását, valamint egy felelős pozíció kialakítását a helyi önkormányzatban (ifjúsági referensek);
- A Nemzeti Ifjúsági Stratégiának egy olyan jogi keret kidolgozását kell célul kitűznie, mely meghatározza az ifjúságpolitika jelentését, tartalmát és célját, valamint a jogok és feladatok nemzeti és helyi szint, illetve a köz-és civil szereplők közötti elosztását;
- Meg kell határozni az ifjúsági munka és a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatások céljait és egységes szakmai követelményeit, és monitorozni kell ezek teljesülését, illetve teljesítését; ez a szociálisan hátrányos helyzet, a nemek és a diverzitás kérdéseit is magában foglalja;
- Az ifjúsági munkának valamennyi fiatal számára teret kell biztosítania szabadidős és kulturális tevékenységek gyakorlására; a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatásoknak átlátható kapcsolódási pontokkal kell rendelkeznie a szakemberek által végzett tanácsadáshoz, az ifjúsági munkának és a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatásoknak a szerepvállalás és a nem formális tanulás elveit kell követnie;
- Az ifjúsági munkások, ifjúságsegítők és ifjúsági referensek számára világos munkaköri leírásokat kell kidolgozni - beleértve a képzésre és/vagy gyakorlatra vonatkozó követelményeket, feladatokat és jogokat;
- Az ifjúsági munkások felsőfokú képzését és továbbképzését érvényes szakmai követelmények és munkaköri leírások alapján kell kidolgozni; regionális szinten elégséges képzési kínálatot kell biztosítani;
- A képzést kidolgozása során nem felülről érkező utasításokat kell követni, hanem fel kell használni és be kell építeni a helyi szinten dolgozó gyakorló szakemberek naprakész szakértelmét;
- Biztosítani kell a kötelező feladatok ellátásához szükséges forrásokat; ez különösen a kellő létszámú szakember fizetését, az ifjúságnak biztosított tér és eszközök (különösen az IKT) működtetését és karbantartását jelenti, a finanszírozás második pillére a fiatalokkal foglalkozó civil szervezetek taglétszámukkal összhangban történő támogatása lehet, a harmadik pillér lehet a projektek finanszírozására korlátozódó pályázati rendszer;

- A közszereplők és civil szervezetek támogatását egységes követelmények teljesítésétől vagy - az átmeneti időszakban - a megfelelő képzésben való részvételtől kell függővé tenni;
- A kistelepülésen élő fiatalok elérése érdekében mobil szolgáltatásokat kell kidolgozni az ifjúsági munka, a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatások és tanácsadás terén;
- Ki kell terjeszteni és jobban kell finanszírozni a szakemberek közötti tudásátadást; a Mobilitás által kidolgozott adatbázis és terjesztett bevált gyakorlat a helyes irányba mutatnak, de regionális szintű személyes tapasztalatcserékkal kellene kiegészíteni ezeket a lépéseket;
- Egy országos ifjúságfigyelő szervezet létrehozása, melynek a fiatalokat érintő kérdésekkel kapcsolatos adatgyűjtés és dokumentáció lenne a feladata, elősegíthetné a különböző típusú ismeretek rendszerezését és átadását; a Mobilitás fontos szerepet játszhatna - és kell is játszania - egy ilyen ifjúságfigyelő szervezetben;
- El kell érni, hogy a társadalom elismerje, és a jövőbe való beruházásként értékelje az ifjúsági munkát;
- Ugyancsak el kell ismertetni és láthatóvá kell tenni a nem formális tanulás és az önkéntes munka értékét;
- A kormányzati struktúrán belül nagyon fontos lenne fenntartani a nemzeti ifjúságpolitika stabil helyzetét és
- Magas szakmai szintjét, melyet egy nagy tekintéllyel rendelkező vezető tisztviselő képviselhetne.

Az *oktatást* és *foglalkoztatást* tekintve komoly probléma a munkanélküliség arányának közelmúltban megfigyelhető emelkedése a fiatalok, különösen a fiatal nők körében. A munkanélküliség terjedésének okai és dinamikája részletesebb elemzést igényel, de néhány tényezőt már ezen a szinten is sikerült azonosítani: az ország régióinak egyenlőtlen fejlettségi szintje és a külföldi beruházások változó szintjétől való függőség, a nyugdíjkorhatár emelkedése, továbbá a képzés és a foglalkoztatás közötti összhang hiánya. A képesítések és a gazdasági igények összhangba hozása érdekében regionális szakképző központokat hoztak létre és kialakították a szakképesítések moduláris rendszerét. Problémát jelent a lemorzsolódás is, különösen azoknak a szakképző intézményeknek az esetében, melyek nem

nyújtanak elismert képesítést. A boldogulás a társadalmi származás függvénye, a korai iskolaelhagyás pedig gyakran kapcsolatba hozható a szegénységgel. Léteznek ugyan ösztöndíjak, ám ezek általában alulfinanszírozottak, és sok esetben a tehetséges tanulókat részesítik előnyben. Az oktatási rendszerben erős a szegregáció, melynek következtében különösen a roma fiatalok és gyermekek kerülnek hátrányos helyzetbe (lásd az alábbiakban). Az ennek háttérében álló tényezők egyike a szabad iskolaválasztás, egy másik pedig a speciális nevelési igényű tanulókat kiszolgáló intézményekben tanulók nagy aránya. Kevés az olyan kezdeményezés, mely elősegítené a nem formális tanulás egész életen át tartó tanulás elemeként való elismerését. A munkaügyi központok szolgáltatásai és az aktív munkaerőpiaci politikák ma már a munkanélküli fiatalokra is kiterjednek - láthatólag változó sikerrel azonban, mivel sok fiatal munkanélküli továbbra sem kap semmilyen támogatást, és segélyre sem jogosult. Nagyobb figyelmet lehetne fordítani a fiatal álláskeresők egyéni motiválására.

Az oktatással és foglalkoztatással kapcsolatos ajánlások:

- Az ösztöndíjak elérhetővé tétele szélesebb rétegek számára, és ezáltal a *társadalmi egyenlőtlenség és a szegénység* ellensúlyozása;
- Az iskolai *szegregáció* elleni politikák erősítése, esetleg a szabad iskolaválasztás korlátozása;
- *A formális és nem formális tanulás integrálása* az iskolában, a szakképzésben és az ifjúsági munkával való
- Együttműködésen keresztül; ez a nem formális tanulás különböző módjainak elismerését is magában foglalja;
- Fiatalokat megcélzó *aktív munkaerőpiaci politikákra*, ellenőrzés helyett *élettervezési tanácsadásra*, az intézkedések közötti *választási lehetőségekre* és a *hozzáférés rugalmas szabályozásra* van szükség; az intézkedések kiterjedhetnek a munkahelyi tapasztalatszerzésre vagy önkéntes ifjúsági munkára való lehetőségek biztosítására a fiataloknak; ide tartozik még a vidéki kistelepüléseken élő fiatalok *elérése különböző módszerekkel*, szakmai orientáció, tanácsadás és támogatás biztosítása révén;
- *A fiatalok munkanélkülisége alaposabb elemzése és az oktatás, képzés és az aktív munkaerőpiaci politikák értékelése* többek között longitudinális és kvalitatív módszerekkel;

- A munkaerőpiaci politikák és a *regionális gazdasági fejlődés* összehangolása; a keresleti és a kínálati oldalra irányuló intézkedések kiegyensúlyozása;
- Az oktatáshoz való hozzáférés szélesebb körű biztosítása és az aktív munkaerőpiaci politikák választékának és színvonalának fokozása a biztosított *források* növelésével, részben az uniós pénzeszközök jobb felhasználása, részben a prioritások közötti új egyensúly teremtése révén.

Az *egészségügyi* szektorban a megelőzést és gondozást szolgáló intézkedések széles köre áll a fiatalok rendelkezésére, melyek azonban nincsenek összehangolva. A kábítószer-használat kevésbé elterjedt, mint más európai országokban, komoly gondot jelent viszont az alkoholfogyasztás, melynek megelőzésére intézkedések is születtek. A szakpolitikusok az ifjúkori mentálhigiéniai problémák nagy arányára, valamint a szegénység egészségügyi kockázataira mutattak rá, melyek különösen a roma fiatalok körében jelentkeznek. Ilyen irányú szakpolitikai intézkedések azonban még vagy nem, vagy láthatólag nem kielégítő mértékben kerültek végrehajtásra.

Az *igazságügy* és a *bűnmegelőzés* területén a fiatal bűnelkövetők differenciált elbírálását biztosító rendszer stabilizálása jelenti a fiatalokkal kapcsolatos legnagyobb kihívást. Komoly erőfeszítések történtek a településeken folyó bűnmegelőzés fejlesztése érdekében, bár nagyobb figyelmet kellene fordítani annak vizsgálatára, hogy a bíróság elé állított bűnelkövetők között miért túlzottan magas a roma fiatalok aránya. A fogvatartás és büntetés-végrehajtás terén vannak kifejezetten fiatalokra irányuló kezdeményezések, de ezek még gyerekcipőben járnak.

A *gyermekvédelmi* rendszer átfedésben van az ifjúságpolitikával, különösen a 18 év alatti korosztályt tekintve, bár sokkal inkább intézményesített és differenciált. A két rendszer még mindig alig van összehangolva, jöllehet a szabadidő és kultúra, a nem formális tanulás és a szerepvállalás mindkét területen megjelenő kérdések. Nem tisztázott a gyermekvédelem és a gyermekek jogai közötti kapcsolat. Az oktatási jogok biztosának intézménye pozitív kivételt jelent.

Az egészségüggyel, igazságüggyel és gyermekvédelemmel kapcsolatos ajánlások:

- *A megelőzés és a gondozás összehangolása az egészségügyi szektorban, az ifjúságpolitikai szereplők és a civil szervezetek bevonása az iskolai egészségre nevelés rendszerének fenntartása mellett;*
- *A fiatalok körében jelentkező mentálhigiéniai problémák jobb elemzése, megelőzése és a beavatkozás hatékonyságának fokozása;*
- *A szegregáció és a szegénység roma fiatalok egészségére gyakorolt hatásainak ellensúlyozása;*
- *A fiatalok egészségi állapotára és személyes jóllétére vonatkozó tudásalap fejlesztése;*
- *A börtönökbe és az igazságszolgáltatási rendszerbe kerülő fiatalok etnikai összetételének értékelése;*
- *Az ifjúsági munka és a bűnmegelőzés összehangolása annak érdekében, hogy a fiataloknak esélye legyen jobban és megfontoltabban tervezni életüket;*
- *A fogvatartottak tanulását szolgáló infrastruktúra fejlesztése;*
- *A „személyi tiszti rendszer kipróbálása, a családdal való kapcsolattartás segítése, a szabadlábba helyezettek és*
- *A felnőtt büntetés-végrehajtási hatóságok rendszerbe átkerülők támogatása;*
- *A gyermekvédelem és az ifjúságpolitika összehangolása;*
- *A gyermekek jogairól szóló tájékoztatás javítása és a témáról folyó párbeszéd kiterjesztése;*
- *Az iskolai erőszak problémája nagyobb odafigyelést és megelőzést igényel.*

A szektorokon átívelő kérdések között elsőként a szegénységet kell megemlíteni. Az ország keleti részén koncentrálódó szegénység elsősorban a többgyermekes családokat és a roma népet érinti. A szegénység a szakpolitikai napirend élén álló kérdés, és a gyermekszegénység negatív hatásainak kezelésére egy hosszú távú stratégia is elfogadásra került. A szegénység iskolai előmenetelre gyakorolt hatásainak ellensúlyozására léteznek ösztöndíjprogramok, bár elérhetőségük korlátozott. Az ifjúkori szegénység problémáját nem

egyéni problémaként kezeli a szakpolitika; a fiatalokat a családi háztartás tagjának tekintik, egyéni alapon - különösen a munkanélküliség első időszakában - nem jogosultak segélyre. A saját lakáshoz jutás magas költsége korlátozza az autonómia kialakulását és a földrajzi mobilitás fejlődését a munkaerőpiacon.

A szegénység elleni politikákkal kapcsolatos ajánlások:

- Az ösztöndíjak elérhetőségének és finanszírozásának javítása (lásd fentebb);
- Segélyre való egyéni jogosultság bevezetése a fiatalok körében;
- A szegénység felvétele a fiataloknak biztosított információs szolgáltatások napirendjére.

A második nehéz és kényes probléma a diverzitással függ össze, és különösen a roma fiatalok integrációját érinti. A szegénység, szegregáció és diszkrimináció összefüggése és összeadódása miatt ugyanis ők alkotják a leginkább hátrányos helyzetben lévő csoportot. Helyzetük a roma családok körében tapasztalható fokozódó munkanélküliség és szegénység miatt az 1990-es évektől csak romlott. A roma gyerekek szegregációjához - a homogén osztályok és a „gettóiskolák” kialakulásához - a szabad iskolaválasztás is hozzájárul. Az óvodai nevelésben és a középiskolai oktatásban alul-, a speciális iskolákban viszont felülreprezentáltak. Léteznek kifejezetten a fiatal romákat megcélzó aktív munkaerőpiaci politikák, ezek azonban néha túl rugalmatlanok ahhoz, hogy élethelyzetükkel összeegyeztethetők legyenek. A munka világába bekerülő roma fiatalok aránya rendkívül alacsony, mivel alkalmazásuk iránt nem sok munkáltató nyitott. Gyakran a rendszeres ifjúsági munka látóköréből is kiesnek, a kifejezetten roma fiatalokat támogató projektek inkább kivételnek számítanak. Létezik ugyan a roma integrációt elősegítő nemzeti stratégia, amely világosan meghatározza a problémákat, az integrációs politikák eredményessége azonban korlátozottnak tűnik. Az ellenhatások és akadályok egyrészt azt eredményezik, hogy a támogatás feltétele a többségi normákhoz és szokásokhoz való alkalmazkodás, jóllehet a roma kultúra ma már a nemzeti alaptantervben is szerepel. Másrészt az adatvédelmi szabályok miatt hivatalosan nem ismert, hogy ki roma, és ki nem, ami szükségszerűen gátolja a pozitív diszkriminációt. Általában véve a romák és nem romák közötti kapcsolatot a kölcsönös bizalmatlanság jellemzi.

A roma fiatalok integrációjával kapcsolatos ajánlások:

- A roma népességhez tartozók meghatározását segítő módszerek finomítása és alkalmazása, melyek miközben lehetővé teszik a megfelelő elemzést a személyes adatok védelmét is biztosítják; a pozitív diszkrimináció és a stigmatizáció közötti egyensúly megteremtése reflexióra épülő eljárások segítségével;

A többségi társadalom romák iránti bizalmának fokozása, hogy ki lehessen törni a bizalmatlanság ördögi köréből;

- A különböző életmódok elfogadása és megbeszélése a támogatás meghatározott felhasználási módokra vonatkozó elvárásokhoz kötése helyett; a különbségek kölcsönös megértésének javítása;
- Komolyabb erőfeszítések roma képviselők és csoportok szakpolitikák kidolgozásába történő bevonására;
- Az oktatásban tapasztalható szegregációra vonatkozóan: a szabad iskolaválasztás korlátozása vagy kiegyensúlyozása, ösztöndíjak elérhetővé tétele szélesebb csoportok számára, a speciális nevelési igények többségi oktatás keretein belül történő kielégítése, a téves diagnózisok számának csökkentése és az enyhe értelmi fogyatékossgal élő tanulók számára fenntartott speciális iskolák rendszerének megszüntetése, a roma pedagógusok számának növelése;
- A munkanélküliség elleni intézkedések rugalmasabbá tétele a munkanélküli romák igényeivel és mindennapi életével összhangban; új „fűlkék” felismerése és kialakítása a regionális gazdaságban és a munkaerőpiacokon;
- Interkulturális elemek beépítése az ifjúsági munkások képzésébe és saját tér biztosítása a roma fiataloknak, ahol saját stílusaikat és szokásaikat alakíthatják.

Az utolsó probléma, melyet meg kell említeni, a szerepvállalás, amely Magyarországon jelenleg a fiatalok ifjúsági szervezetekben és ifjúsági szervezeteken keresztüli képviselésének a kérdéseként jelenik meg. Az ifjúsági szektor töredezettségét és szétaprózottságát jelzi, hogy nem létezik az ifjúsági szervezeteket összefogó közös ernyőszervezete. Miközben az Országos Ifjúsági Tanács nélkülözhetetlennek látszik a nemzeti szintű döntéshozásba való beleszólás biztosításához, a szerepvállalás egyéb formáiról nemigen folynak viták. A magyar fiatalok ifjúsági szervezetekben való tagságának alacsony arányát figyelembe véve inkább az informális, helyzeti szerepvállalási formákra lenne szükség, hogy minden fiatal beleszólhasson a saját életét és lakóhelyét érintő kérdésekbe. A gyermekek és fiatalok jogainak kizárólag a védelem kontextusában - és nem a szerepvállaláshoz, beleszóláshoz, részvételhez való jogként - való értelmezése is azt mutatja, hogy fiatalok körében nincs meg a szerepvállalás kultúrája.

A fiatalok szerepvállalásával kapcsolatos ajánlások:

- Az ifjúsági szervezetek országos szintű képviselésének kialakulását elősegítő intézkedések és a kérdés elhatárolása a nemzeti ifjúságpolitika változásától és a lehetséges politikai változásoktól;
- A szerepvállalás formáinak kialakítása és diverzifikálása, valamint a fiatalok közvetlen bevonása ifjúságpolitika értékelésébe úgy, hogy hallathassák a hangjukat;
- A fiatalok képessé tétele a szerepvállalásra lehetőségeik és készségeik fejlesztése által, odafigyelve arra, amit mondanak, és biztosítva a szerepvállalás hatásainak érzékelhetőségét;
- A Nemzeti Ifjúsági Stratégia hozzájárulhat ahhoz, hogy a fiatalok körében kialakuljon a szerepvállalásnak egy olyan kultúrája, amely szerint a fiatalok saját jogukon állampolgárok és saját életük szakértői.

1. Bevezetés

Az ország

A Magyar Köztársaság a Kárpát-medencében található kontinentális ország, területe mintegy 93.000 km². Fővárosában, Budapesten mintegy 1,7 millióan laknak, ami közel egy ötöde a hozzávetőlegesen 10 milliós magyar népességnek. A második legnagyobb város Debrecen, a maga „csupán” 200.000 lakosával és mindössze kilenc városban él 100.000-nél több lakos. Ezek a számok kiemelik a közepes és kisvárosok, valamint vidék fontosságát az ország szempontjából. Mindazonáltal – különösen a fiatalok esetében – megfigyelhető, hogy gazdasági okokból folyamatosan áramlik a népesség a kisebb falvakból a városokba. Mindent összevetve, Magyarország népessége kismértékben csökken. Más közép-európai országokhoz hasonlóan Magyarországon is előregedik a társadalom; a népesség 15%-a 15 év alatti, 20,5%-a pedig a 15–29 közötti korcsoportba tartozik.

A Magyar Köztársaság előzetes képviseleti kötelezettségekkel rendelkező elnökét az országgyűlés öt évre választja; Sólyom Lászlót 2005-ben iktatták be hivatalába. A legutóbbi választásokat követően Gyurcsány Ferenc lett a miniszterelnök. A 2006-os országgyűlési választásokat az általa vezetett, szocialista többségű koalíció nyerte a 386 tagú országgyűlésben 210 helyet szerezve, miután az euro 2010-ben történő végrehajtásával kapcsolatos cél elérése érdekében további reformokat ígért. Ez volt az első alkalom az 1989-es magyarországi rendszerváltást követően, hogy egy kormányt újraválasztottak. A legnagyobb ellenzéki pártot, a FIDESZ-t Orbán Viktor korábbi miniszterelnök vezeti. Magyarország 2004. május 1. óta az Európai Unió tagja.

A parlamentáris demokrácia regionális szintű kormányzati struktúrája egy, a centralizáció felé haladó, szkeptikus megközelítést mutat a rendszerváltást követően: az ország 7 régióból (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl), 19 megyéből és 23 megyei jogú (50.000 lakos feletti) városból, valamint 174 kistérségből áll, az önkormányzatok közötti együttműködést ösztönzendő. A településeken egyben 3 175 helyi önkormányzat is rendelkezik bizonyos, teljesítendő jogokkal és feladatokkal. E különböző politikai feladatokat és jogokat az önkormányzatokról szóló, 1990. évi LXV. tv. határozza meg, amely törvény Magyarországon a legfőbb regionalizációs jogszabálynak tekinthető.

Magyarország gazdasági fejlődése a korábbi évekhez képest lassul. Az egy főre jutó GDP 14 410 euró volt 2006-ben, ami messze elmarad az EU25 átlagától, de az EU 12 új tagállama között is küzd a korábbi osztályelső a fejlődés ütemének megtartásáért. Magyarországon belül jelentős eltérések mutatkoznak a régiók között: a leggazdagabb régiók – a főváros, Budapest és Győr-Moson-Sopron megye nyugati részében az egy főre jutó GDP két-háromszorosa a legkevésbé fejlett megyékének (Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg). Ennek legfőbb oka a külföldi társaságok egyenlőtlen befektetései, amelyeknek előnyeiket leginkább az ún. kapuvárosok (pl. Budapest, Győr, Székesfehérvár) élvezik, miközben a többi régió nem részesült a gazdasági fellendülés előnyeiből.

A különböző régiók egyéb regionális különbségeit is ki kell emelni a gazdasági egyenlőtlenségek mellett. A Magyarországon élő legnagyobb kisebbséget a romák jelentik, ami szintén regionális különbségeket tükröz. A legnagyobb számú roma népesség Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található, mindkettő Magyarország északkeleti részén. Ez ugyanazt a két régiót, Észak-Magyarországot és Észak-Alföldet érinti, ahol a szegénységi arány a közép- és nyugat-magyarországi kétszerese (Országjelentés, 22. o.).

Az utóbbi években a gazdasági fejlődés és a gazdasági növekedés lassulása vehető észre a munkanélküliség növekedésével és a társadalmi színvonal érezhető csökkenésével párhuzamosan. Az Országjelentés is utal a szegénység az 1989-es rendszerváltozás óta bekövetkező növekedésére, ami eltérő mértékben érinti a különböző régiókat, különböző társadalmi rétegeket és különböző korcsoportokat. A gyermekek számítanak a rendszerváltozás legnagyobb veszteseinek. Mindent összevetve, a magyar társadalom egyre növekvő szétesése és polarizációja vehető észre, ami még inkább kiemeli egy horizontális ifjúsáspolitikai megközelítés fontosságát.

A folyamat

A nemzeti ifjúságpolitikák nemzetközi vizsgálatát az Európa Tanács Ifjúsági és Sportigazgatósága végzi 1997 óta. Finnország kért elsőként ilyen nemzetközi vizsgálatot, őket követte Hollandia, Spanyolország, Svédország, Románia, Észtország, Luxemburg, Litvánia, Málta, Ciprus, Szlovákia és Örményország; Lettország vizsgálata most zárul le. Magyarország a 15. olyan ország, amelynek ifjúságpolitikáját szakértők nemzetközi csoportja vizsgálja felül.

Az elképzelések szerint a jelentések hozzájárulnak a nemzeti ifjúságpolitika pozitív fejlődéséhez, a helyes gyakorlatok mintáinak kereséséhez és előmozdításához – nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt –, valamint ilyen módon a „helyes” ifjúságpolitika normáinak kialakításához. Mivel mindegyik vizsgálatot közzéteszik, az évek során a bizonyítékokra épülő ifjúságpolitika továbbfejlesztéséhez szükséges tudásbázis fontos részévé váltak. Howard Williamson két összegző jelentést készített a hetedik¹, valamint a tizennegyedik² vizsgálatot követően, ezek egyaránt kiemelték az európai nemzeti ifjúságpolitikák gondolkodás- és megközelítési módjainak közös témaköreit és a jelentős különbségeit.

A vizsgálati módszer elvben először egy előzetes látogatással kezdődik az országok prioritásainak megállapítása érdekében, amelyet az ifjúságpolitikáról szóló Országjelentés elkészítése követ. Eközben nemzetközi szakértők (kutatók, az Európa Tanács Ifjúsági Irányítóbizottságának tagjai, ifjúsági szervezetek tagjai és a titkárság egyik képviselője) egy csoportját állítják fel, hogy – a külföldiek kritikus távolságtartása mellett – vegyék szemügyre az adott ország ifjúságpolitikáját és az Országjelentését. Így a szakértői csoport kétszer látogat el az adott országba, hogy találkozzon az ifjúságpolitika különböző szintű szereplőivel, az ifjúsági munkát végző gyakorló szakemberekkel, az ifjúsági tanácsok és fiatalok képviselőivel, mindezt a fővárosban és vidéken egyaránt. A vizsgálat eredményeit nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt ismertetik.

A folyamat során tanulmányozható a nemzeti ifjúságpolitikákra helyezett hangsúly, annak végrehajtása, valamint ajánlások dolgozhatók ki a továbbfejlesztés érdekében.

---

¹ Williamson, Howard (2002): Supporting young people in Europe - Principles, policy and practice. The Council of Europe's international reviews of national youth policy 1997-2001 - a synthesis report." (Európa Tanács, 2002).

² Williamson, Howard (2002): Supporting young people in Europe. Learnings from the second seven reviews. Strasbourg: Európa Tanács.

A magyar hatóságok felkérték a vizsgáló csoport koordinátorát, Howard Williamsont, hogy közelebbről is vizsgálja meg az ifjúságpolitika regionalizációs helyzetét, valamint hogy mindemellett összpontosítson az ifjúság magyarországi tájékoztatásának és az ifjúsági munka hivatásszerűvé válásának témaköreire is. Ezek a kérdések és a vizsgáló csoport számára fontos témakörök nagymértékben meghatározták a látogatások programját és a vizsgálatban is tükröződnek.

A 2007. szeptember 10. és 16. közötti első látogatás során került sor a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium, az Oktatási és Kulturális Minisztérium, valamint az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium személyzetének tagjaival folytatott megbeszélésekre. A Mobilitás, a különböző ifjúság szervezetek, valamint az ifjúsági tájékoztatással foglalkozók, oktatási szakemberek és az ifjúsági turizmus szereplőinek embereivel is felvettük a kapcsolatot.

A második látogatás lehetővé tette a csoport számára, hogy további és részletesebb információkat kapjon a munkaerőpiaci szolgáltatásokról, az ifjúsági munka Mobilitáson keresztül történő támogatásáról, a részvételtől és az ifjúság tájékoztatásáról. A Szociális és Munkaügyi Minisztériumnál, valamint az Igazságügyi Minisztériumnál tett további látogatásokra is sor került Budapesten. Ezen túlmenően a vizsgáló csoport a fiatalok egy Budapesthez közeli börtönét is felkereshette. Ugyanezen 2007. november 5. és 9. közötti látogatás során jutott el a csoport az északkelet-magyarországi Debrecenbe, Karcagra, Vámospércsre és Encsencsre, valamint megtapasztalhatta a helyi ifjúsági munkát és ifjúságpolitikát is.

E látogatások után készítettünk egy jelentéstervezetet a nemzeti meghallgatásra, melyre 2008. február 13-án került sor Budapesten, és ahol a magyar hatóságok és civil szervezetek képviselői kifejezheték a jelentéssel kapcsolatos észrevételeiket. Sok kérdés tisztázódott, javításokra vonatkozó javaslatokat és kiegészítő információkat is kaptunk. A tényszerű tévedéseinkre vagy félreértéseinkre rámutató észrevételek alapján elvégeztük a szövegben a szükséges változtatásokat. Az értelmezéseinkkel vagy következtetéseinkkel kapcsolatos megjegyzéseket lábjegyzetben csatoltuk, és néhány esetben reagáltunk is ezekre.

A jelentés szerkezete az egyre szélesebb körűvé váló ifjúságpolitika általános megközelítését tükrözi az oktatáson és foglalkoztatáson keresztül megvalósuló tanórán kívüli ifjúsági munkától egészen az egészségügyi, igazságügyi, népjóléti, valamint családpolitikáig. Minden egyes szakpolitikai területet tükröző fejezetet és alfejezetet a témának megfelelő ajánlások zárnak. Összességében a teljes vizsgálatot általánosabb ajánlások zárják le.

A nemzetközi csoport tagjai a következők voltak: Bjørn Jaaberg Hansen (elnök és az Európa Tanács Ifjúsági Irányítóbizottságának képviselője), Howard Williamson (koordinátor), Szelényi Zsuzsanna (Európa Tanács titkársága), Elvira Cicognani (ifjúságkutató), Roman Kühn (tanácsadó testület), Andreas Walther (előadó), és Manfred Zentner (előadó).

A csoport szeretné megköszönni a magyar hatóságoknak az együttműködésüket, külön megemlítve Rauh Edit államtitkárt, valamint a Szociális és Munkaügyi Minisztérium teljes Gyermek és Ifjúsági Osztályát, kiemelve Tóth László és Bodor Tamás urakat.

2. Struktúrák és kihívások

Az ifjúság megfogalmazása

Egy ország ifjúságpolitikájának vizsgálatakor az első kérdés mindig az „ifjúság” fogalmának tisztázása. Az ifjúság szakpolitikai koncepciója a leggyakrabban az életkorra épül, de az állapot és élethelyzetek is szerepet kaphatnak. Ugyanakkor széles körű egyetértés van az európai ifjúsági kutatásokban abban, hogy a meglévő fogalom-meghatározások és megfogalmazások egyre homályosabbá válnak az életpályák rendhagyóbbá válásával. A fiatalok nem csupán hamarabb kezdődik és később végződik, hanem a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet is egyre inkább töredezett. Ez nem csupán a formális korhatárok és a fiatalok által megélt valóság közötti növekvő eltérés, hanem a különböző szakpolitikai területek közötti növekvő eltérés eredménye is.

Az Országjelentést olvasva és a két látogatás alapján az egyik első benyomásunk az volt, hogy nehezen értettük, van-e hivatalos fogalommeghatározása az ifjúságnak Magyarországon. Az Országjelentés a 15 és 29 év közötti korcsoportra hivatkozik anélkül, hogy egyértelmű utalást vagy okot adna erre. Előfordulhat, hogy az EU jelentős szerepet játszó Fiatalok Lendületben (Youth in Action) közösségi akcióprogramjának hasonló korcsoportja vagy az olyan új keletű magyar felmérések indokolják ezt, mint az Ifjúság 2000. A munkaerőpiaci politikákban – szintén az EU szakpolitikáit követve – a 18–25 évesek jelentik az ifjúságot, míg máshol a fiatalokat a tanulókkal azonosítják. A jogi felelősség szempontjából a korhatár 14 év. Más szakpolitikai területeken, mint például az egészségügyben, a gyermekvédelemben vagy a szegénység elleni küzdelemben konkrét szabályozás szerepel egészen a 18 éves korig. Egyes – főként nem kormányzati szervezetek által nyújtott – szolgáltatásoknál 6 és 34 éves kor közötti meghatározások szerepelnek. Miközben vita folyik az ifjúság megfogalmazása az ifjúsági törvény elfogadására irányuló korábbi folyamatokkal párhuzamosan, látogatásaink során nem tapasztaltunk kiterjedtebb vitát az ifjúságról és az ifjúság változásáról, míg széles körű aggodalom mutatkozik a gyermekek vonatkozásában.

Találkozásaink során az ifjúságra olykor egy konkrét igényekkel és szükségletekkel meghatározott konkrét élethelyzetként utaltak, habár a fiatalokra természetesen úgy tekintettek, mint akikre kihatnak olyan szélesebb társadalmi helyzetek, mint például a munkaerőpiac dinamikája és a szegénység. Ennélfogva úgy tűnik, hogy az ifjúságot tagadó formában határozzák meg, olyan még nem felnőtt személyekként, akik már nem tartoznak a

gyermekéről szóló jogszabályok hatálya alá. Az EU ifjúságról szóló Fehér Könyvében (EK 2001; vö. IARD 2001) szereplő megkülönböztetés tekintetében Magyarországon az „ifjúság, mint probléma” megközelítés látszik érvényesülni, ami olyan problémákra igyekszik koncentrálni, amelyeket a fiatalok okoznak és/vagy éreznek, és következésképpen kiemelik a védelmet és – a hátrányos helyzetű fiatalok esetében – a munkaerőpiaci igényekhez való alkalmazkodást. A fiatalokra, mint a társadalomhoz informális és nem formális környezetben hozzájáruló szereplőkre helyezett hangsúly az ifjúsági nem kormányzati szervezetek között érvényesül, de még gyenge. Ugyanakkor szem előtt kell tartani azt, hogy a nyugat-európai társadalmakban, ahol a lineáris életpálya-struktúrák nem olyan hosszú ideig voltak jelen, mint az állami szocializmus és tervgazdaság feltételrendszerében, az ifjúság – mint eltérő élethelyzet és mint társadalmi „erőforrás” – idővel alakult csak ki (Chisholm & Kovacheva 2001).

A legújabb ifjúságpolitikai fejlemények Magyarországon

Az ifjúság, mint különálló társadalmi réteg megértésének és felfogásának homályosságát valószínűleg tükrözi és magyarázhatja is az ifjúságpolitika utóbbi évtizedekben bekövetkezett magyarországi fejlődése. A szocialista rendszerben, kiterjedt szervezetek kapcsolódtak szorosban az oktatási intézményekhez és koncentráltak a szabadidős tevékenységekre, különösen az ifjúsági turizmusra és sportra, az ideológiai oktatás és vezetőképzés mellett. Az Országjelentés igen informatív képet kínál a rendszerváltás óta eltelt időszakról, és az ifjúságpolitika fejlődésének több szakaszát is taglalja. E szakaszok változó hatásköröket vontak maguk után kormányzati szinten (jelenleg külön szakszervezethez tartozik a Szociális és Munkaügyi Minisztériumon belül), különösen az Ifjúsági Minisztérium vagy a különböző minisztériumokon belüli szakszervezetek vagy főosztályok megléte, de az ifjúságpolitika jelentésének és tartalmának különbözőségei tekintetében is (Országjelentés, 172–191. o.). Valójában minden új kormány újraépítette saját ifjúságpolitikai struktúráját, beleértve az ifjúságpolitikák ágazatokon átívelő nemzeti kormányzati szintű koordinációját, a Mobilitás változó szerepét, az ifjúsági ügyek legfőbb hivatalos szolgálatát, valamint az ifjúsági szervezetek bevonását.

Miközben az általános képet a szakaszosság jellemzi, még egy ilyen rövid történelem is tartogat pozitív tapasztalatokat. Az Európai Ifjúság Központ kialakítására való felhívás és erőfeszítések Budapesten 1993-ban, a Mobilitás, mint az ifjúsági munka korszerűsítése mellett elkötelezett szolgáltató intézmény megalakítása, vagy az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999-es felállítása, valamint a regionális ifjúsági hivatalok megteremtése ígéretes törekvések, amelyek azonban nem bizonyultak tartósnak. Ez a civil ifjúsági szektor gyengeségének is köszönhető, amelyet megterhelt a korábbi ifjúsági tulajdon privatizálása ahelyett, hogy azokat állami vagy civil társadalmi szereplők hasznosították volna ifjúsági infrastruktúra fejlesztésének céljára. Összegzésül: a magyar ifjúságpolitikát 1990 óta két, mindenben átívelő témakör fémjelzi: az ifjúsági jogszabályok és a decentralizáció/regionalizáció.

Az ifjúsági jogszabályok tekintetében az Alkotmány pusztán az oktatás és képzés, valamint a védelem tekintetében utal a fiatalokra (16. és 67. cikk). Ugyanakkor egészen mostanáig nincs olyan jogszabály, amely meghatározza az ifjúsággal kapcsolatos közszolgáltatásokat (Országjelentés 150–157. o.). Ez azt jelenti, hogy az ifjúságpolitika nincs egyértelműen meghatározva mint megbízható erőforrás-elosztási mechanizmusokkal rendelkező, kötelező közfeladat, valamint azt, hogy a prioritások és eljárások állandóan változnak. Ennek következtében, az ifjúsági törvényről folytatott vita és küzdelem állandó fenyegetést jelentett a rendszerváltás óta. Nem jártak sikerrel az országgyűlés jóváhagyásának megszerzésére irányuló korábbi kísérletek, miközben jelenleg csak az ifjúsági szervezetek – különösen a Gyermek és Ifjúsági Konferencia – követi továbbra is a célt. Később fog eldőlni, hogy a jelenlegi vizsgálati folyamat és a Nemzeti Ifjúság Stratégia fordulópontra jelent-e. Beszélgetőtársaink többsége olyan strukturális deficitként utalt erre a helyzetre, amely gátolja az ifjúságpolitika hatékony fejlesztését és hivatásossá tételét. Olyan vélemények is voltak, amelyek szerint a jogszabályalkotás megghiúsulása okán csak idő és energiapocsékolás lenne jogszabályra várni az ifjúságpolitikai infrastruktúra fejlesztése előtt. Ezzel szemben egy – ilyen infrastruktúrából esetlegesen kialakuló – ifjúságpolitikai kultúra lehet a politikai konszenzus előfeltétele; ami nyilvánvaló dilemmát vet fel a jelenlegi helyzetben. Ebből a szempontból ésszerű kompromisszumnak tűnik egy Integrált Ifjúságpolitika erősítésének terve a kétéves cselekvési programokon alapuló és folyamatosan nyomon követett Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2008-ban történő végrehajtásával; legalábbis akkor, ha annak alapja a fiatalok holisztikus megközelítése és felfogása, mint stabil, megbízható struktúrák irányába ható, hosszú távú eszköz, ami jogalapokat is igényelhet.

A *regionalizációt* és a decentralizációt tekintve, tisztán kell látni, hogy az önkormányzatok öngazgatásának bevezetése kulcsfontosságú volt az 1989 utáni átalakulásban, nem csak Magyarországon, hanem a legtöbb közép- és kelet-európai országban is. Miközben a nemzetállamot inkább állami szocialista múlttal társították, addig az önkormányzatoktól várták az új demokratikus közélet forrását (vö. Kirchner 1999). A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a rendszerváltozás óta egy sor feladat és felelősség került az országról a helyi szintre, ahová Magyarországon az önkormányzatok és a megyék tartoznak, míg a regionális szint mind a mai napig kisebb szerepet játszik. E feladatok között vannak kötelezőek – mint például az oktatás vagy a gyermekjóléti szolgáltatások –, míg mások, köztük az ifjúságpolitika önként vállalt feladatok. Ezen önként vállalt feladatok esetében a helyi önkormányzatok az általuk kivetett adókat használhatják fel, illetve nemzeti vagy európai pénzeszközökre pályázhatnak. A helyi önkormányzatok zöme ezért arra panaszkodik, hogy a helyi adókból származó bevétele túl alacsony az ifjúságpolitika megfelelő és fenntartható módon történő biztosítására, miközben a pénzeszközök és eljárások működése túl bonyolult és – a fent említett okok miatt – állandóan változik. Valójában jelenleg nincs tiszta képünk arról, hogy hol és milyen ifjúságpolitikai rendelkezések vannak hatályban. A regionális ifjúsági irodák Mobilitás ifjúsági szolgálat által történő létrehozása is az ennek kezelésére irányuló egyik mód, míg számos szereplő még mindig nem ismeri az újonnan bevezetett regionális irodákat, arra pedig semmi garancia, hogy ez a struktúra tovább élne mint a korábbi kísérletek. Ilyen bizonytalan és törékeny helyzetben az Európai Unió – a Fiatalok Lendületben Programmal és a Fehér Könyv folyamatának nyomon követésével –, valamint Európa Tanács elsősorban a jelenlegi vizsgálati folyamattal hozhat némi stabilitást és korszerűsítést. Mégis fel kell tenni a kérdést, hogy képesek-e és meddig helyettesíteni a felülről lefelé irányított európai programok a kialakult alulról építkező ifjúságpolitikai infrastruktúrát.

Nyilvánvaló, hogy az 1990 óta eltelt idő túl rövid ahhoz, hogy az ifjúságpolitika fogalmát át lehessen alakítani és ki lehessen egyenlíteni a különböző szintek között a felelőségeket. Valójában az átfogó kihívás jóval összetettebb, mint utolérni a nyugati modellek szerinti modernizációt és a demokratizálódást. Bayer és Jensen (2007) szerint az „átmenet” egydimenziós látásmódját globalizációs látásmódnak kell felváltania (vö. Laki, 2007).

Kihívások

Az ágazatokon átívelő feladatként felfogott ifjúságpolitika különböző kihívásokkal néz szembe az „Ifjúság: Új lendület az európai fiatalok számára” című Fehér Könyvében (2002) jelzett kiemelt prioritások – információ, részvétel, önkéntes tevékenységek és a fiatalok jobb megértése (ifjúságkutatás) –, valamint a tanórán kívüli ifjúsági munka szervezése mellett. Az oktatás és képzés, a munkanélküliség, az egészségügy, a lakásszolgáltatás és a kultúra egyebek között mind a modern ifjúságpolitikához tartozó témaköröknek számítanak. Ezért a magyarországi ifjúságpolitikára vonatkozó, jelenlegi vizsgálat olyan horizontális megközelítést alkalmaz, amely ma gyakorinak számít számos európai országban – még akkor is, ha nem minden témakör tartozik a jelenleg az ifjúsági kérdésekért a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban felelő főosztály feladatkörébe.

A legújabb európai fejlemények – általában és különösen Magyarországon – jelzik az oktatás- és foglalkoztatáspolitikai koordinációjára irányuló stratégia növekvő fontosságát.

Az Országjelentés rámutat arra, hogy a munkanélküliség egyre növekvő problémát jelent a fiatalok számára Magyarországon. A 15–29 évesek munkanélküliségi aránya nőtt a leginkább 2000 és 2006 között, amikor is a 15–19 évesek munkanélküliségi aránya mutatta a legnagyobb növekedést. Ugyanakkor a foglalkoztatási arány csökkent a 15 és 29 év közötti korcsoportban, különösen a 20–24 évesek körében (Országjelentés, 76–81. o.; lásd még a jelentés 3.2. pontját). Ez utóbbi fejlemény egyben jelzi a felsőoktatás növekvő fontosságát a fiatalok életében. A munkanélküliségi arány regionális különbségei – amelyek a fent említett regionális gazdasági egyenlőtlenségeket is tükrözik –, olyan további témakör, amelyet részleteiben kell vizsgálni. A nemi és kisebbségi kérdéseket is figyelembe kell venni.

A jelenlegi oktatás rendszer és a munkaerőpiaci kereslet közötti összhang hiányára is utal az Országjelentés. Az oktatási rendszer szerint egyfelől az iskoláztatás tartalmának egységességét és a rendszer felépítését, másfelől a gazdaság előfeltételeit kell átgondolnia a magyar ifjúságpolitikának. A szakiskolák szerepe, az esetlegesen a növekvő szegregáció irányába ható szabad iskolaválasztás, az iskolából való kimaradási arány, valamint a felsőfokú oktatás jelentik majd egy modern magyar ifjúságpolitika témáit. Itt a legfontosabb az ágazatokon átívelő megközelítés és az ifjúságért felelő minisztérium vezető szerepe. A jelenlegi vizsgálat részletesen tükrözi az oktatási ágazat és az ifjúsági foglalkoztatás területének jelenlegi fejleményeit.

Az ifjúság tájékoztatása, a fiatalok részvétele és aktív állampolgársága mind fontos témái bármely ifjúságpolitikának. A fiatalok csoportjai társadalomban való részvételének lehetőségeit biztosítani kell nemzeti, regionális és helyi szinten. Magyarországon a diákok fejlett részvételi struktúrával találkoznak a helyi diákönkormányzatokon keresztül. A fiatalok más testületekben és nem kormányzati szervezetekben viselt tagsága másfelől alatta marad az európai átlagnak. A szervezeteken, pártokon vagy szakszervezeteken kívüli politikai részvétel úgynevezett „hagyományos utáni” formákban, mint például tüntetéseken ezzel szemben meglehetősen népszerű volt az utóbbi évek magyar politikájában. A két legnagyobb párt közötti komoly különbségek erős hatással voltak az elmúlt években a fiatalok politikai részvételére anélkül, hogy a részvétel hagyományos testületeibe integrálta volna őket. A demokrácián alapuló aktív állampolgárság kialakítása nem csak a magyar, de az európai ifjúságpolitikának is fő kérdése. Gyakran hangoztatják, hogy a részvételhez legelőször is tájékoztatásra van szükség. A nem kormányzati szervezetek, az ifjúság képviselőinek, az ifjúsági munka és az ifjúság tájékoztatásának témáit ezért külön kiemeli a vizsgálat. Különösen a kevesebb eséllyel rendelkező fiatalok politikai részvételbe és nem kormányzati szervezetekbe való bevonása érdekes.

Az ifjúság turizmus, a sport és a hagyományos kultúra fontossága nagy múltra tekint vissza a magyarországi ifjúsági munkában és ifjúságpolitikában. Az Országjelentés rámutat arra, hogy komoly összegben finanszírozzák az ifjúság turizmus lehetőségeinek biztosítását, miközben a magyar fiataloknak csupán kis százaléka jut el külföldre (Országjelentés, 133–135. o.). A magyar ifjúságpolitikának szembe kell néznie azzal a kihívással, hogy a fiatalokat mobilabbá, az új európai tapasztalatok irányában nyitottabbá tegye; az EU-s programok végrehajtása ilyen szempontból a vizsgáló csoport kiemelt érdeklődésére tart számot. Ugyanakkor a hagyományos népkultúra – a színház és az irodalom – is fontos tényezői az ifjúságpolitikának a helyitől az országos szintig. Másfelől a szabadidős tevékenységek egyéb formái – mint például az ifjúsági kulturális események – egyre fontosabbá válnak a fiatalok számára. Hogyan reagál az ifjúságpolitika ezekre a fejleményekre, és hogyan vesz bennük részt az ifjúsági munka?

A gyermekjóléti és családpolitikához való magyar hozzájárulás nem csupán a társadalomra kiható demográfiai fejlődés miatt fontos. A magyar gyermekjóléti és családpolitika már komoly előzményekkel bír az éppen csak fejlődésben lévő jelenlegi ifjúságpolitikához képest. Az említett szakpolitikai területek összekapcsolása nagy fontossággal bír, mivel a népjólét kötelező feladata a települések számára, míg az ifjúsági munka csupán önként vállalt feladat.

A kockázat-megelőzés, a kockázatos viselkedés optimalizálása és kárcsökkentés – legyen erről szó kábítószerrel való visszaélés, deviáns viselkedés, erőszak, az új médiumoktól való függőség vagy adóságok kapcsán – mind kiemelt kérdés az ifjúsági munkában számos európai országban. Az egészséges életmód előmozdítása is vezető ifjúságpolitikai kérdéssé vált ott, amennyiben azt horizontális feladatnak tekintik. Ezek a szakterületek Magyarországon is egyre fontosabbá válnak a jövőben az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka szempontjából. A fiatalok körében folytatott megelőző munka – különösen a célzott megközelítési módok és koncepciók – magyar megközelítése a vizsgálat csoport komoly érdeklődésére tart számot. Az Országjelentés (Országjelentés, 47–50. o.) és a WHO felmérései is utalnak arra a tényre, hogy a 30 év alatti korosztály esetében a balesetek jelentik a leggyakoribb halálozási okot, amit az öngyilkosságok követnek (még akkor is, ha az öngyilkosságok aránya erősen csökken a hetvenes évek óta). A legfőbb egészségügyi kockázati tényezőnek a dohány és az alkohol számít, amelyek fogyasztása igen gyakori a magyar ifjúság körében. A kábítószerrel való visszaélés igazságügyi és bűnmegelőzési szempontból is olyan téma, amely visszaköszön az európai ifjúságpolitikában. A pszichológiai és mentális problémák is növekvő egészségügyi kockázatot jelentenek.

Végül, de nem utolsó sorban a fiatalkorúakra vonatkozó igazságügyi rendszer is fontos ifjúságpolitikai témakör, különösen a megelőzéssel és az újbóli integrációval összefüggésben.

E különböző, fontos ifjúságpolitikai témák mellett a sokszínűség és a megkülönböztetés kérdését is figyelembe kell venni a magyar ifjúságpolitikában. Megközelítési módjuk olyan eszközöket is biztosít, amelyekkel küzdeni lehet a szegénység ellen, és amelyek lehetővé teszik az esélyegyenlőséget a különböző társadalmi rétegek számára. Ezen túlmenően, a nemi egyenlőtlenség illetve a nemi kisebbségek vagy a fogyatékkal élők megkülönböztetése

is témái lehetnek az ifjúsági munkának, az ifjúság tájékoztatásának és az ifjúságpolitikának, valamint a kisebbségekkel való bánásmódnak. A romák alkotják a legnagyobb magyarországi kisebbséget; a magyarországi romák számát nehéz meghatározni, mivel a nevezett csoporthoz való tartozásra kizárólag önbesorolás alapján van lehetőség, sem az iskolák, sem más intézmények nem őrizhetnek adatokat az emberek hovatarozásáról. Becslések szerint a romák valódi száma a nyilvántartott két-háromszorosa. A szakértők több olyan problémát is látnak, amely minden fiatalt érint nagyobb mértékben a roma népességben belül. Az oktatás, a foglalkoztatás-munkanélküliség, az egészségügy, a lakásszolgáltatás, a bűnözés és a részvétel mind olyan kérdések, amelyeket a kisebbségek esetleges megkülönböztetése szempontjából is vizsgálni kell.

3. Az ifjúságpolitika dimenziói és tárgykörei

Az alábbiakban ismertetjük a nemzetközi vizsgáló csoport megfigyeléseit egyes kiemelt szakpolitikai területek kapcsán, amelyek összességükben megadják az ifjúságpolitika ágazatokon átívelő képét. Az első szempont természetesen a szakosodott ifjúságpolitika, nevezetesen az ifjúsági munka és az ifjúság tájékoztatása. A második általunk érintett nagyobb terület az oktatás és a foglalkoztatás. A harmadik részben olyan további szakpolitikai területeket gyűjtünk egybe, mint például az igazságügy, az egészségügy és a gyermekjólét. A negyedik részben általános kérdésekkel foglalkozunk: a szegénység elleni küzdelem jelentette kihívás, a sokszínűség és az esélyegyenlőség közötti kapcsolat – különös tekintettel a romákra –, valamint a részvétel és az állampolgárság. Az egyes fejezeteket, alfejezeteket speciális ajánlások követik.

3.1. Az ifjúságpolitika fejlesztése

Amint azt már jeleztük az első részben, a magyar ifjúságpolitikát a folytonosság hiánya jellemzi a rendszerváltás óta, amelyet jól tükröz az egyetértés és a megbízható mechanizmusok hiánya. Ezért a meglévő struktúrák helyett inkább az ifjúságpolitika fejlesztésére irányuló erőfeszítésekre vonatkozó nézeteinket írjuk le. E tekintetben négy alpontunk van: regionalizáció, ifjúsági munka és ifjúság tájékoztatása, képzés és szakképzés, majd lezárásként néhány konkrét ajánlás.

A feladatkörök, a szereplők, a finanszírozás és a tudás regionalizációja

Jogalap

Az Alkotmányban megtalálható egyetlen jogi hivatkozás az oktatáshoz és a védelemhez kapcsolódik. Miközben a nemzeti szint szerepe a fejlesztés egyik eszköze, az ifjúságpolitikai struktúrák fejlesztése és fenntartása az önkormányzatok felelőssége. Ez utóbbit illetően az Alkotmány különbséget tesz kötelező és önkéntes feladatok között. Ezek az önkormányzatok nagyságától függően eltérőek. A kisebbek esetén egyes kötelező feladatokat megyei szinten hajtanak végre. A gyermekek és az ifjúság, a középfokú oktatás, valamint a gyermek- és ifjúságvédelem tekintetében a megyei szint az illetékes. Az utóbbi esetében mégsem alakultak

ki az erőforrás-elosztás egyértelmű mechanizmusai. Több beszélgetőtársunk említette, hogy jelenleg is arról folyik a vita, hogy felváltsa-e a megyéket a regionális szint. Az oktatás kivételével az ifjúságpolitika az önként vállalt feladatok közé esik, ami azt jelenti, hogy sem az önkormányzatoknak nincs jogi kötelezettsége, sem a fiataloknak nincs jogosultsága az ifjúságpolitika tekintetében.³ Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne ifjúságpolitika. Ezzel szemben – korlátozott meglátásunk szerint – széleskörű tevékenységek és szolgáltatások léteznek. Ezeket azonban nem mindig hívják ifjúságpolitikának, ezért az ifjúsági ágazat továbbra is töredezett képet mutat.

Az ifjúságpolitika kulcsszereplői

2006 óta az ifjúságpolitikáért nemzeti szinten a *Szociális és Munkaügyi Minisztérium* felel. Mivel nincs jogalap, ami meghatározná és szabályozná az ifjúságpolitikát, ezt a feladatot az ifjúsággal kapcsolatos szakpolitikák koordinálásának és az ifjúsági szakpolitikák kialakításának a feladatát a Minisztériumhoz rendelő kormányrendelet rögzíti. A Minisztériumban az Esélyegyenlőségi Főosztályon egy (jelenleg öt főből álló) egység foglalkozik az ifjúságpolitika alakításával. Ez konkrétan annyit jelent, hogy kezelik a pénzeszközöket, fejlesztik az akkreditált ifjúsági munkások képzését és felügyelik a Mobilitás munkáját, amely utóbbi a Minisztérium operatív karja. A Minisztérium felel a különböző minisztériumok között a szakpolitikák – oktatás és képzés, foglalkoztatás, stb. – koordinálásáért is, valamint jelenleg a Nemzeti Stratégia kidolgozásáért is egy szakértői bizottsággal együttműködve. Ugyanakkor azonban jelenleg nincs olyan kifejezett, minisztériumok közötti struktúra, amely lehetővé tenné az Európai Ifjúság Paktumban (vö. Walther & Pohl, 2005) javasolt korszerűsítést. A koordináció a többi minisztérium olyan jogalkotási kezdeményezéseinek a Minisztériummal való egyeztetésére korlátozódik, amely jogalkotási kezdeményezések érinthetik a fiatalokat.

---

³ A jelentéstervezetnek a nemzeti meghallgatáson történt bemutatása során ezzel kapcsolatban további információkat és felvilágosítást kaptunk az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériumtól. A minisztérium szerint „az ifjúságügyi feladatok ellátása a helyi önkormányzatok helyi önkormányzatokról szóló törvényben meghatározott feladatai közé tartozik”. Ez alkalommal külön hivatkozás történt a 8. cikkre, a minisztérium 2007-ben kiadott angol nyelvű anyagában azonban egyetlen utalást sem találtunk az ifjúságügyi feladatok ellátására vagy a fiatalokra. A minisztériumtól kapott felvilágosításból az is kiderült azonban, hogy a helyi önkormányzatok nagyon különbözően értelmezik az ifjúságügyi feladatok ellátásáért való felelősséget. Ezt a következtetést támasztja alá az a tény is, hogy az ifjúságügyi feladatok ellátása a helyi önkormányzatok lakosság igényeire való reagálásra vonatkozó általános felelősségének a részét képezi. Az ifjúságügyi feladatok ellátásának további előfeltétele a szükséges anyagi források rendelkezésre állása, valamint a fiatalok igényeit kifejező ifjúsági szervezetek léte.

Nemzeti szinten egy másik kulcsszereplő a *Mobilitás*, a nemzeti ifjúságpolitika kormányzati operatív karja. A politikai felelősség változásainak megfelelően helyezték át a különböző minisztériumok között, beleértve a Miniszterelnöki Hivatalt is különböző feladatokkal (ideértve az európai ifjúsági programokkal, a kábítószer megelőzéssel stb. foglalkozó nemzeti ügynökségét is). Jelenleg a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Országos Foglalkoztatási és Szociális Hivatalának önálló főosztályaként működik. Az ifjúsági munka innováció központjaként határozza meg magát három stratégiai céllal: szakképzés, a részvétel és az aktív állampolgárság előmozdítása, az ifjúsági munka és a nem formális tanulás társadalmi elismertégének előmozdítása. Nemzeti szinten és hét regionális irodán keresztül működik. Regionális szinten együttműködik a Minisztérium által kijelölt és a Nemzeti Gyermekek- és Ifjúsági Alap elosztásáért felelős *Regionális Ifjúsági Tanácsokkal* (ld. lent). Nemzeti szinten meg kell még említeni az *Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériumot* is, mint az önkormányzatokhoz a kötelező feladatokhoz szükséges forrásokat eljuttató mechanizmust. Emellett az ifjúságpolitikát érintő lakásszolgáltatás, sport és ifjúsági turizmus területein is hatáskörrel rendelkezik.

Elvben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium fő partnerei a *helyi önkormányzatok*. Egyes városok (120–300 az összesen több mint 3 100 település közül) létrehozták az ún. „ifjúsági referensek” feladatkörét, akik az ifjúsággal kapcsolatos ügyeket kezelik a helyi önkormányzaton belül más szereplőkkel – különösen a nem kormányzati szervezetekkel és a *Mobilitás* szolgálat regionális képviselőivel – együttműködve. Az ifjúsági referens megnevező helyi önkormányzatok alacsony száma nem csupán az ifjúságpolitika önkéntes vállalását tükrözi, hanem a források tekintetében meglévő komoly regionális egyenlőtlenségeket a városok és a vidék, valamint az ország nyugati és keleti részei között.

Az ifjúsággal kapcsolatos szolgáltatások zömét *nem kormányzati szervezetek* nyújtják, ezek némelyike egyházak vagy nagyobb szervezetek ifjúság ága, míg másokat meghatározott érdekképviselői csoportok vagy maguk a fiatalok alapítottak az utóbbi időben. Valójában nem találkoztunk a közigazgatási intézmények által nyújtott szolgáltatással. Másfelől nagy és egyre növekvő számú nem kormányzati szervezet létezik ma Magyarországon – a Szociális és Munkaügyi Minisztérium szerint mintegy 76 000 –, ám a finanszírozási rendszer miatt

számos szervezetet tartanak alvónak, már nem tevékenyedőnek, mivel mindössze 54 000 nem kormányzati szervezet válaszolt a nem kormányzati szervezetek számára kötelező kérdőívre. Számos szervezetet eleve azért alapítottak, hogy betöltsön egy bizonyos szükségletet és nem élt tovább az első feladat teljesítését követően. Az ifjúsági szervezetek és ifjúsági kezdeményezések konkrét számát még megbecsülni sem lehet.

Az ifjúsági szervezetek és az ifjúsággal kapcsolatos szolgáltatásokat és tevékenységeket kínáló szervezetek koordinációja jól tükrözi a magyar ifjúságpolitika fejlesztésének töredezettségét. Minden egyes szakaszban különböző konstellációk léteztek, amelyek azonban nem éltek túl a kormányváltásokat. Az ifjúsági szervezetek képviselői szerint az állandó politikai változások is hozzájárultak az ifjúsági szervezetek átpolitizálódásához, ami miatt kudarcot vallottak az egységes ernyőszervezet létrehozására irányuló kísérletek. Jelenleg a legnagyobb ernyőszervezet a Gyermek- és Ifjúsági Konferencia (www.gyik.hu), amely tagszervezeteinek száma azonban 2003 óta 278-ról 88-ra csökkent. A legnagyobb önálló ifjúsági szervezet a hallgatói önkormányzatok országos konferenciája a maga 420.000 tagjával (meg kell jegyezni, hogy ennek tagsága kötelező a felsőoktatási hallgatók esetében).⁴

Finanszírozás

A folytonosság, valamint az átlátható feladatkörök és eljárások hiánya kihat az ifjúságpolitika finanszírozására is. Összegezve, a legfontosabb finanszírozási források a következők:

- a) a Szociális és Munkaügyi Minisztérium ifjúságpolitikai költségvetése;
- b) a Nemzeti Civil Alap;
- c) az önkormányzatok saját eszközeivel történő finanszírozása;
- d) európai finanszírozás, különösen a Fiatalok Lendületben (Youth in Action) közösségi akcióprogram.

---

⁴ A jelentéstervezetnek a nemzeti meghallgatáson történt bemutatása során a magyar egyházak és a cserkészszövetség ennek kapcsán saját szerepüket hangsúlyozták hivatkozva arra, hogy a 15-29 éves korosztály 10%-a tagja valamilyen egyháznak, és 48% vallja magát vallásosnak. A nem formális oktatás mellett az egyházak különböző oktatási intézményeket is működtetnek, óvodákat és iskolákat egyaránt. Emellett felnőttoktatást biztosítanak a roma kisebbség számára, a fogyatékos fiatalokat célzó kezdeményezéseket működtetnek, és önkéntes munka végzésére is lehetőséget nyújtanak a fiataloknak. Ezek a tevékenységek természetesen értékesek és szükségesek, állásponturnk szerint azonban ennek a kijelentésnek már a pusztán elhangzása is azt tükrözi, hogy mennyire szétaprózott a magyar ifjúsági szektor. Első látogatásunk során azt a tájékoztatást kaptuk, hogy az egyházak ifjúsági szerveződései nem tartoznak az országos Gyermek és Ifjúsági Konferencia tagjai közé.

Ad a) Szociális és Munkaügyi Minisztérium: 2007-ben a Minisztérium teljes ifjúságpolitikai költségvetése mintegy 1,3 milliárd Ft (kb. 5,2 millió euró) volt, ami 2006-hoz képest 45%-os csökkenés. A főbb költségcsoportok a Zánkai Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány (29%, vagyis 1,5 millió euró), amely egyetlen nagyterületen elhelyezkedő rekreációs infrastruktúrát üzemeltet (a volt kommunista párttól örökölt ingatlanokon) gyermek- és ifjúság nyári táborok számára; az ifjúságpolitikával kapcsolatos olyan feladatok – mint például a humán erőforrások, kormányzati programok, ifjúsági fesztiválok, közösségi terek, ifjúsági idegenforgalmi létesítmények és szakmai feladatok – 36%-ot (azaz 1,9 millió eurót) tesznek ki; a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alap, ahová önálló nem kormányzati szervezetek pályázhatnak finanszírozásért, 22%-t (azaz 1,2 millió eurót) tesznek ki.

b) Nemzeti Civil Alapprogram (NCA): A személyi jövedelemadó 1%-áról való rendelkezést szabályozó törvény 1996-tól kezdve lehetővé teszi az adófizetőknek, hogy jövedelemadójuk 1%-át felajánlják az általuk választott bejegyzett civil szervezet számára, amely azután a felajánlásoknak megfelelő összeget kap az állami költségvetésből. A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi törvény alapján 2004 óta ezek a kifizetések a Nemzeti Civil Alapprogramból történnek. Az Alapprogram teljes éves költségvetése 6-8 milliárd Ft (24-30 millió euró). A civil szervezetek tematikus területekért felelő bizottságokon („kollégiumokon”) keresztül pályázhatnak támogatásra a civil szektor képviselői által működtetett és irányított programjaik finanszírozásához. A 2003. évi törvény értelmében az Alapprogramból nyújtott támogatások 60%-át civil szervezetek működési támogatására kell fordítani. Nincsenek adataink arra nézve, hogy a támogatások milyen arányban kerülnek ifjúsági szervezetekhez és/vagy érik el a fiatalokat. Egyes válaszadók bírálták az Alapprogram rendkívül bürokratikus voltát, melynek következtében a civil szervezetek rengeteg erőforrást kell szentelniük az Alapprogramból származó támogatásért való lobbizásra és a pályázatok benyújtására. Azonkívül kérdéses, hogy vajon az Alapprogram megfelelő eszköz-e a deklarált cél elérésére, azaz a civil szektor államtól való függőségének a felszámolására (Bullain et al. 2003).

Ad c) Helyi önkormányzatok: általában véve a helyi ifjúságpolitikai szolgáltatásokkal, valamint konkrétan a helyi önkormányzati költségvetésekkel kapcsolatos átfogó kép hiányában nem áll rendelkezésre pontos információ arról, hogy országszerte mennyit költenek ifjúságpolitikára.

1. számú táblázat: Kiválasztott helyi önkormányzatok ifjúságpolitikai ráfordításai (saját számítás a hozzávetőleges költségvetésekről folytatott megbeszéléseken szerzett információk alapján)

<i>Település</i>	<i>Lakos</i>	<i>Ifjúságpolitikai költségvetés</i>	<i>Főbb tételek</i>
		<i>Teljes összeg a teljes költségvetés %-ában</i>	
Debrecen	200,000	800,000 0,4%	Ifjúságpolitikai alap, ösztöndíjak, események/fesztiválok, megelőzés, az ifjúság tájékoztatása
Karcag	23,000	160,000 0,4%	Ösztöndíjak, táborok, kábítószer- és bűnmegelőzés, díjak és jutalmak, kulturális és sporttal kapcsolatos ifjúsági szervezetek támogatása
Vámospércs	6,000	36,000 0,6%	Ifjúsággal kapcsolatos visszatérítések a szervezetek támogatásából általában és új közösségi központ céljára szolgáló megtakarítások (becslés)
Encsencs	2,000	6,000 0,5%	Szervezetek, projektek támogatása

Az 1. táblázat mutatja a Debrecenbe, Karcagra és Vámospércsre, valamint Encsencsre – egy Debrecentől 50 km-re lévő községbe – tett látogatásunk során a helyi önkormányzati képviselőktől kapott válaszokat arra a kérdésre, hogy mekkora az ifjúsággal kapcsolatos teljes kiadás, milyen konkrét tételeket takar ez és mekkora az önkormányzat teljes költségvetése. E (természetesen reprezentatívnak nem tekinthető) számadatokat az összes magyarországi településre kivetítve azt kapjuk, hogy az önkormányzatok összesen 40 millió eurót azaz a teljes önkormányzati ráfordítás 0,5%-át költik (összehasonlítva a Szociális és Munkaügyi Minisztérium ifjúságpolitika költségvetésével, amely a kormány teljes 2007. évi költségvetésének 0,01%-át teszi ki).

Ad d) Európai Unió: végül, de nem utolsó sorban, az EU is említést érdemel az Európai Fiatalok Lendületben (Youth in Action) közösségi akcióprogrammal, amelynek 2,3 millió eurós magyar költségvetése 2007-ben az ifjúságpolitika második legnagyobb finanszírozási forrása volt Magyarországon. 2008-ban 2,8 millió eurót biztosítanak Magyarországnak, amiből 250 000 eurót „ifjúsági kezdeményezésekre” tartanak fenn, ami közvetlenül a fiatalok által kezdeményezett projekteket jelent. Természetesen az Európai Strukturális Alapokon keresztül történő finanszírozás sokkal jelentősebb a Fiatalok Lendületben közösségi akcióprogramnál. Csak a 2007–2013-as időszakban Magyarország vonatkozásában az

Európai Szociális Alap 3,6 milliárd eurót kíván beruházni egyetlen operatív programba hat olyan prioritás alapján, amelyből kettő külön említi a fiatalokat: foglalkoztathatóság és társadalmi integráció (EK 2007a.). Egyelőre nem világos, hogy milyen mértékben részesülhet vagy már részesül ezekből az ifjúsági munka fejlesztése és az ifjúság tájékoztatása. Egyes találkozókban azonban elhangzott, hogy a helyi és nemzeti hatóságoknak gondjaik vannak a Strukturális Alapokból rájuk jutó rész időben történő elköltésével.

Mind saját becsléseink, mind a különféle beszélgetőtársaink nyilatkozatai kiemelték az ifjúságpolitika-fejlesztés finanszírozásának súlyos hiányát, ami 2006 óta csak romlott.

Egy másik említést érdemlő szempont a finanszírozás elosztásának módja. Valójában mind az Országjelentés, mind a vizsgáló csoport által meghallgatott szakértők aggályokat fogalmaztak meg azzal kapcsolatban, hogy az ifjúságpolitikai tevékenységekre és intézkedésekre rendelkezésre álló finanszírozás nagy részét (egyek szakértők szerint 90%-a) *pályázati rendszeren* keresztül osztják el, legyen szó nemzeti, helyi vagy európai pénzekről (ld. Országjelentés 205. o.). Az ifjúsági kérdésekkel foglalkozó nem kormányzati szervezetek pályázatokat nyújthatnak be a helyi önkormányzatokhoz, a Nemzeti Civil Alaphoz, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alaphoz vagy az EU Fiatalok Lendületben (Youth in Action) közösségi akcióprogramjához. Ezáltal számos gyakorló szakember arról panaszkodik, hogy munkaidejük jórészt adminisztratív feladatok kötik le – vagy nem pályáznak az általuk hosszadalmasnak és tisztázatlannak tartott eljárások vagy az információhiány miatt.

A legmegdöbbentőbb annak a civil szervezetnek a példája volt, melyet 11 fiatal alapított egy kis észak-alföldi városban, és amely 18 és 22 év közötti tagjainak el kellett végeznie egy képzést a Mobilitás regionális irodájában azért, hogy hivatalos pályázati úton szerezhessenek pénzt a helyi fiataloknak szervezett mikulás buli finanszírozására. A Mobilitás regionális irodáiban dolgozók is elismerték, hogy energiáikat a civil szervezetek által benyújtani kívánt pályázatokkal kapcsolatos tanácsadás és segítségnyújtás köti le (miközben a döntéseket a kormány által kijelölt Regionális Ifjúsági Tanácsok hozzák; 2007 előtt a pályázatok kezelése is a Mobilitás irodáinak a feladata volt. Paradox módon ahhoz, hogy fejlesztői szerepköreiket elláthassák -melynek keretében új kezdeményezések indítása révén kreatívabb szerepet kell vállalniuk - saját pályázataik benyújtása során más civil szervezeteket kell mozgósítaniuk. Úgy tűnik, hogy ezt a finanszírozási rendszert a 2008-ban életbe lépő Nemzeti Ifjúsági Stratégia is fenn kívánja tartani.

Tudásbázis

Az ifjúságpolitikai ágazat kuszasága miatt a vizsgálat legfontosabb érdeklődési területe az, hogy milyen mértékben és hogyan születik és hasznosul a szakpolitika kidolgozási folyamat támogatásában a tudás. A kutatás főszereplőjeként a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermek- és Ifjúságkutatási Főosztályát mutatták be, ami viszont az Állami Foglalkoztatási és Szociális Hivatal része. Ezen kívül a Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Osztályát (az Országjelentés szerzőjét) említették a Szociológiai és Szociálpszichológiai Osztályokkal szemben annak ellenére, hogy ők folytatnak idevágó tanulmányokat az ifjúságról és különösen a roma ifjúságról (pl. Kende, 2007).

2000-ben és 2004-ben ifjúsági felméréseket végeztek, miközben az Országgyűlés elé éves jelentések kerültek a gyermekek és fiatalok helyzetéről (ami a Nemzeti Stratégia szerint hároméves időszakokra módosul). A szakértőkkel folytatott megbeszéléseken a nemzetközi vizsgáló csoport azonban nem úgy tapasztalta, hogy ezeket az adatokat módszeresen felhasználták volna az ifjúságpolitika alakításához – ami az ifjúsági munkások felsőoktatási szakképzésére bemutatott példákat is magyarázza, amelyek – úgy tűnik – inkább az oktatási és pszichológiai ismeretekre támaszkodnak, nem az ifjúsági kutatásra (ld. lentebb).

Ami az ifjúsági munka gyakorlatát illeti, a Minisztérium és a Mobilitás egyaránt úgy véli, hogy terjeszteni kell az információkat és az ismereteket annak érdekében, hogy a társadalom szélesebb körében az ifjúsági munka értékét, valamint az ifjúsági munka helyes gyakorlatát tudatosítani lehessen. Ilyen eszközök lehetnek például az ifjúsági munkáról a Minisztérium által szervezett „roadshow” vagy egy rendszeres hírlevél, valamint a Mobilitás által kialakított dokumentációs központ (internetes adatbázis; www.mobilitas.hu), miközben jelenleg is folyik az ifjúsági szakreferensek kézikönyvének kidolgozása. Az oktatókkal és a Mobilitással, mint legfőbb képzési szolgáltatóval folytatott találkozókön úgy tűnt, az ifjúsági munka továbbképzési tudásbázisa főként a Kompass projekt általános európai keretében és a SALTO hálózaton belül kidolgozott, az ifjúsági munkával kapcsolatos tudásanyagból áll, míg tisztázatlanul maradt az, hogy ez a tudás miként helyezhető megfelelő környezetbe a magyar ifjúság helyzete kapcsán. Bizonyos alkalmakkal a vizsgáló csoportot az a benyomás érte, hogy a nemzeti szakpolitika alakítóinak az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka fejlesztésére és hivatásszerűvé tételére irányuló akarata és erőfeszítései hajlamosak nyilvánvalóan már kidolgozott európai eszközökkel leértékelni a ténylegesen alapszinten meglévő gyakorlati

tudást – még akkor is, ha ezt talán nem az „ifjúságpolitika” vagy az „ifjúsági munka” kifejezett címén teszik (ld. lentebb).

Regionalizáció

A nemzeti politikai szint által elképzelt regionalizáció először is azt vonja maga után, hogy ösztönzi a helyi önkormányzatokat az ifjúsággal kapcsolatos infrastruktúrába való beruházásra és az ágazati szakemberek képzésére. A legkisebb települések vonatkozásában társulások létrehozására ösztönöz a szolgáltatások szélesebb körének biztosítása érdekében. Valójában az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium kiemelte, hogy a támogatásokat egyre inkább a kistelepülések együttműködésétől teszi függővé. Másodsor, a regionalizáció célja a regionális eltérések kiegyenlítése, amelyek nem csupán a lakosság társadalmi-gazdasági helyzetében, hanem az infrastruktúra és a szolgáltatások tekintetében is megjelennek. Miközben a helyi önkormányzatok képviselői az elérhető gazdasági erőforrások korlátozottságára és a gazdaságos infrastruktúrába való befektetés elsődleges szükségletére panaszkodnak, a különböző minisztériumok (Szociális és Munkaügyi, Oktatási és Kulturális, Önkormányzati és Területfejlesztési) képviselői a kultúra, az oktatás és az ifjúságpolitika terén eszközölt helyi önkormányzati befektetések csökkenését említették. Ugyanakkor a (korlátozott) nemzeti ifjúságpolitikai pénzeszközök egyenlő elosztását biztosító Mobilitás szolgáltatás decentralizációját, valamint a régiókban folyó képzések szervezésére tett kísérleteket leszámítva nem merültek fel egyértelmű elképzelések e tendencia megfordítására.

Összességében a Mobilitás regionális irodáinak felállítása és az ifjúsági munka képzésének kialakítása (ld. lent) kétségtelenül szükséges, ám az ifjúságpolitika hatékony regionalizációjához nem elégséges lépések. Amennyiben az ifjúságpolitika nem kerül be a helyi önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai közé, az ifjúságpolitikai kérdésekhez több erőforrást rendelő, az e terület szereplői számára könnyebben hozzáférhető, az e pénzeszközökre való pályázást ösztönző és/vagy az infrastruktúrával nem rendelkező régiókat és községeket elérő mechanizmusokra van szükség. E tekintetben meg kell jegyezni, hogy úgy tűnik, az ifjúsági szakpolitika kidolgozása az egymást potenciálisan átfedő egyéb szereplőkkel és szakpolitikai területekkel való csekély hálózati együttműködés mellett meglehetősen elszigetelt ahhoz, hogy mobilizálni lehessen a más erőforrásokkal (mint például a gyermekjóléttel, az oktatással, a munkaerőpiaccal, az integrációs politikával, a regionális gazdaságfejlesztéssel) való szinergiákat.

Ifjúsági munka és az ifjúság tájékoztatása

A fentieknek megfelelően, a fiataloknak szóló különböző szolgáltatások helyi, regionális és nemzeti szinten is léteznek, valamint számos ifjúsági szervezet és nem kormányzati szervezet is létezik, de az *ifjúsági munka* felfogása eltérő. Az ifjúsági munka és az ifjúsági ügyek a települések önként és nem kötelezően vállalt feladatai a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi. LXXV. tv. értelmében; saját ifjúsági koncepcióikat maguk dolgozzák ki a helyi lakosság igényeinek és szükségleteinek megfelelően a pénzügyi lehetőségeikkel összhangban. Korábban külön e célra elkülönített központi előirányzat volt az ifjúságügyi feladatok helyi ellátására, az ifjúsági munkások foglalkoztatására, valamint a közösségi terek fejlesztésére, ám a finanszírozás e formája többé nem létezik. A helyi önkormányzatok kevesebb, mint egy tizede alkalmaz ifjúsági szakreferenst és közülük sokak számára az ifjúság csupán a számos feladat egyike. Helyi ifjúsági szolgáltatásokat kínálnak rendkívül eltérő formákban a célcsoport számára, és számos szolgáltatást párhuzamosan és együttműködés nélkül nyújtanak.

Az Országjelentés (157–159. o.) szerint a fiatalok nem könnyen találják meg a megfelelő ifjúsági szolgáltatásokat, nem csupán azért, mert nem léteznek, hanem mert a helyi vagy regionális szinten nyújtott különböző ifjúsági szolgáltatások nem igazán egyértelműek és gyakran még ismeretlenek is. A különféle szolgáltatások közé tartozik az ifjúság tájékoztatása, az ifjúsági közösségi terek, az ifjúsági terepmunka, az ifjúsági turizmus, az ifjúságot képviselő testületek és egyéb ifjúsági nem kormányzati szervezetek. Ezek mellett más közszolgáltatások is elérhetők a teljes helyi közösség számára, amelyeket jelentős mértékben és olykor főként fiatalok vesznek igénybe, mint például a közösségi házakat, a kulturális központokat vagy teleházakat⁵.

A helyi szintű ifjúsági szolgálatok legfőbb formái az ifjúsági közösségi terek. A kormányzati és helyi önkormányzati felelősség közös az általános oktatási intézmények működési feltételeinek – többek között a kulturális és/vagy közösségi központok és házak, valamint a teleházak – biztosításáért. Magukat a helyszíneket a helyhatóságok illetve az általános oktatást szerződésben vállaló szervezetek üzemeltetik. A regionalizáció és az ifjúsági

---

⁵ A teleházak először a '90-es évek közepén jöttek létre Magyarországon. Az e mögött meghúzódó elképzelés visszanyúlik egészen a svéd és dán modellekig, miszerint kell egy olyan létesítmény, ahol műszaki háttérrel biztosítanak a jövőbeni közösségi tervekhez, a település fejlődéséhez és ahol lehetővé teszik, hogy mindenki hozzáférhessen az információs társadalomhoz.

munkával kapcsolatos feladatok önkéntessége miatt hiányzik az ifjúsági közösségi terek feltételeinek és előfeltételeinek átfogó meghatározása.

A budapesti látogatások és az észak-alföldi régióban tett körút során megfigyelhető volt, hogy a helyi ifjúsági szolgáltatások (közösségi központok, ifjúság közösségi terek, információs irodák stb.) a fiatalok számos különböző szükségleteiről próbálnak meg gondoskodni: szabadidős tevékenységek, részvétel, ifjúsági kulturális kínálat, kulturális tevékenységek, hagyományos kultúra, tájékoztatás, tanácsadás. Mindazonáltal nyilvánvaló volt, hogy – a helyi önkormányzat nagyságától függetlenül – a különféle ajánlatok nem kifejezetten a fiatalokra irányultak. Kérdéses, hogy ezek az ajánlatok elég alacsony küszöböt⁶ jelentenek-e minden fiatal számára, különösen tekintettel az ifjúság adminisztrációval szembeni távolságtartására és szkeptikusságára. Ezen túlmenően a közszolgáltatások különböző felhasználói csoportjai közötti esetleges konfliktusokat is figyelembe kell venni. Úgy tűnik továbbá, hogy a helyi ifjúságpolitika legfőbb elve, hogy ne a fiataloknak nyújtson célzott kínálatot, hanem akkor támogasson ifjúsági kezdeményezéseket, ha megkeresik a települések felelős személyeit. Ezért az ifjúsági munkát számos esetben maguk a fiatalok végzik és nem a hivatásos ifjúsági munkások.

A jelen fejezet kapcsán egy komoly problémát kell kiemelni, mégpedig a magyarországi ifjúsági munka megfelelő leírásának hiányát. Az ifjúsági munkások szakmáját igen gyakran kulturális menedzsment szakon végzettek látják el; hiányzik a szociális munkával szembeni egyértelmű megkülönböztetés is. Részletes munkaköri leírás is csak az ifjúsági segítők számára létezik; még a helyi ifjúsági szakreferenseknek sincs valódi foglalkozási leírásuk.

Ugyanakkor az ifjúsági munka és a nem formális vagy informális tanulás közötti kapcsolat sem tűnik láthatónak, aminek következtében a tanórán kívüli ifjúsági munka egyik fontos jellemzőjét hagyják jelenleg széles körben figyelmen kívül. A nem formális oktatásról az Országjelentés főként a munkaerőpiaci és kulturális képzéssel összefüggésben szólt. Az egész életen át tartó tanulásról végzett 2003-as munkaügyi felmérés eseti moduljának adatait említve: 2003-ban a 15 és 34 év közötti fiatalok mintegy 7%-a vett részt valamilyen nem formális oktatásban (Országjelentés, 43. o.), ám nem említi, hogy hol került sor erre a nem formális oktatásra. A 20–29 évesek 25%-a említette, hogy felkeresett „más

---

⁶ Az alacsony küszöbű megoldások célja, hogy megkönnyítsék a különböző célcsoportok számára az intézmények elérését, ami nyilvánvalóan megköveteli a hozzáférést gátló akadályokra való odafigyelést. A fiatalok esetében ilyen akadály lehet a személyes bizonytalanság, a nem megfelelő tájékozottság, az épület kialakítása, valamint az intézmény szerepének és céljának hiányos ismerete

információterjesztő intézményt” (Országjelentés, 44.) megint csak a szervezet megjelölése nélkül.

Az ifjúsági munkára ilyen értelemben helyezett hangsúly csupán a Mobilitás céljaival kapcsolatban fedezhető fel: az ifjúsági munka társadalmi elismerése és módszertana a Mobilitás egyik stratégiai célja. Meglátjuk majd, hogy az ifjúsági munka társadalmi elismerése egyben a nem formális és informális tanulás jobb elismerésével is jár-e.

Ifjúsági munka

A magyar ifjúsági munka főbb témakörei az európai tendenciákhoz igazodnak: szabadidős tevékenységek, részvétel és aktív állampolgárság, tájékoztatás és mobilitás. A különféle ifjúsági nem kormányzati szervezetek szakirányú ajánlatokat kínálnak ezeken a területeken.

A magyar fiatalok csupán kismértékben tagjai szervezeteknek. A 15–29 évesek mindössze 13%-a tagja valamilyen szervezetnek a saját bevallása szerint. Ez az EU15-ök átlagának százalékosan csupán a fele, de megfelel a 12 új tagállam átlagának (EK 2007b, 22. o.). Többségük (26%) ifjúsági szervezeteknek a tagja, amit a sportegyesületbeli (23%) tagság követ. Mindent összevetve, a fiatalok 3 százaléka tagja valamilyen ifjúsági szervezetnek.

Ifjúsági szakértők – kutatók, szakpolitika-formálók és a nem kormányzati szervezetek képviselői – tevékenység-hiányt tapasztalnak a fiatalok körében. Különösen a szervezetek szocializációs szerepének hiánya érezhető a közösséghez tartozás érzésének kialakításában. A közösségek posztmodern formáit felváltják a szervezeti tagság hagyományos formái; az ifjúság klubok anélkül kínálnak szolgáltatásokat a fiatalok számára, hogy azt bármiféle tagsági viszonyhoz kötnék, így függetlenek maradhatnak, az ifjúsági mozgó szolgálatok pedig elérik a többi szervezetlen formában lévő fiatalot. Másfelől az önkéntes tevékenységekbe való bevonás Magyarországon meghaladja az EU átlagát; az Eurobarométer felmérésben megkérdezett fiatalok 22%-a állította, hogy részt vesz önkéntes tevékenységben (EK 2007b, 28. o.). Ez is azt bizonyítja, hogy a tagsági viszony mellett a közösségek új formái léteznek Magyarországon.

Az ifjúsági szervezetek és kezdeményezések helyi, valamint regionális és országos szinten is pályázhatnak. Az ifjúsági kérdésekkel foglalkozó nem kormányzati szervezetek köre a politikai szervezetektől a környezetvédő szervezetekig, a vallási nem kormányzati szervezetektől a hallgatói szervezetekig terjed. Általános vélekedés, hogy az említett nem

kormányzati szervezetek szükségszerűen ernyőszervezetbe – országos ifjúság tanácsba tömörülnek – az ifjúsági nem kormányzati szervezetek érdekképviselőiként és az országos szakpolitika formálójának partnereként⁷. Ám az ifjúságpolitika strukturális változásai mellett különböző ernyőszervezetek is születtek.

Az ifjúsági szervezetek szervezési és know-how támogatásban is részesülnek a Mobilitás regionális karjának számító Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodától (RISZI).

Számos ifjúsági szervezet egyben nemzetközi ernyőszervezetek tagja is, és ennél fogva a magyar struktúráktól függetlenül is részesül támogatásban.

A magyar ifjúsági munka egyik fontos témaköre a fiatalok mobilitásának előmozdítása és az interkulturális párbeszéd biztosítása. Egyfelől a YOUTH (Ifjúság) európai program lehetővé tette hogy a nem kormányzati szervezetek, ifjúsági kezdeményezések és fiatalok közvetlenül mehessenek külföldre, teremthessenek kapcsolatot más kultúrákból érkező fiatalokkal és megtapasztalhassák a sokszínűséget. Az YOUTH program értékelése szerint több mint 700 ifjúsági csere pályázatot részesített támogatásban a program (miközben több mint 1 600 pályázat érkezett be), továbbá a YOUTH program 1 200 EVS-projektet finanszírozott a 2000 és 2006 közötti időszakban. Másfelől a Magyarországon belüli ifjúság turizmus mindig is fontos szerepet játszott a magyar ifjúságpolitikában. A Zánkai Gyermekek- és Ifjúsági Központ például egy teljes üdülő, ahol egyének és ifjúsági csoportok kirándulhatnak és nyaralhatnak. Ez az állami tulajdonú, de közhasznú társasággá átalakított intézmény még mindig nagyszámú magyar gyermek és fiatal számára kínálja az egyetlen nyaralási lehetőséget. A kutatás szerint a magyar fiatalok kevesebb, mint felének van lehetősége nyaralni. A Mobilitás négy különböző kártyán – az ifjúsági szálló tagsági kártyán, az Euro<26 kártyán, a különleges tanári kártyán és a nemzetközi diákigazolványon – keresztül kínál kedvezményeket szállásokon és egyéb mobilitással kapcsolatos intézményekben. A vizsgáló csoportnak az volt a benyomása, hogy a Zánkai Gyermekek- és Ifjúsági Központot főként iskolai kirándulásokra használják, csak jóval ritkábban rekreációs célokra; a kedvezményekre jogosító kártyák is egyéni használatra szólnak, de csak részben kapcsolódnak az iskolán kívüli ifjúsági munkához.

---

⁷ Részletesebben lásd a 3.4. „Általános érvényű kérdések; részvétel és aktív állampolgárság” című alfejezetet; 39. o.

A magyar ifjúsági munka további fontos témakörei a szabadidős tevékenységek és a kultúra. A hagyományos kultúra (pl. néptánc, zene) megőrzésében több nem kormányzati szervezet is igen érdekelt, ugyanakkor az ifjúsági közösségi központok az ifjúsági kultúra széles körű lehetőségeit kínálják – legyen szó koncertekről, zenészek próbatermeiről, falfirkákra szolgáló felületekről vagy gördeszkás parkokról. Így az ifjúsági munka a kultúrák széles körét fedi le és a fiatalok aktív részvételét teszi lehetővé.

A vizsgáló csoport által felkeresett ifjúsági központok, ifjúsági közösségi házak és ifjúsági kezdeményezések bizonyították a mindennapi kultúra különböző formáira való ilyen nyitottságot. Az is egyértelművé vált, hogy különösen a kistelepüléseken, elsősorban az ifjúsági közösségi központok feladata teret adni a fiataloknak a barátokkal való találkozásokra, az idejük otthonon kívüli eltöltésére, de úgy, hogy ne az utcán lógnak. Úgy tűnik, a helyi ifjúsági munka fő megközelítése az, hogy megadja a szükséges teret az ifjúságnak anélkül, hogy alaposabban kidolgozott módszerekkel dolgozna velük. Az ifjúsági munka ilyen módon inkább a hardver és nem a szoftver biztosítását valószínűsíti.

Az ifjúság tájékoztatása

A magyar *ifjúsági tájékoztatási* szolgáltatás nagy hagyományokra tekint vissza és az európai elvekhez igazodik. Az első ifjúsági információs és tanácsadási központot 1984 hozták létre egy földalatti aluljáróban, ez a fiatalok által gyakran látogatott hely lett a francia példát követve. Még a '90-es évek előtt 18 irodát alapítottak és az ifjúsági információs központok hálózataként működő szövetséget alakítottak HAYICO (Hungarian Association of Youth Information and Counselling Office – Magyarországi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége, www.hayico.hu) néven, amely csatlakozott az európai ifjúsági információs és tanácsadó ügynökséghez (ERYICA - European Agency of Youth Information and Counselling). A HAYICO az Európai Ifjúsági Információs Chartát is aláírta. Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák információs partnerei közé tartozik az Eurodesk, az EYCA, az Ifjúsági Szállók és az Európai Ifjúság Fórum. A HAYICO hálózat általános és személyre szabott ifjúsági szolgáltatást nyújt a fiataloknak. A tájékoztatást ingyenesen kínálják minden fiatalnak. Az információs irodák délután és koraeste állnak nagyszámú fiatal rendelkezésére, amit szaknyelven „alacsony küszöbű” elérhetőségnek hívunk.

Az információs szolgáltatások fiatal felhasználóit leginkább érdeklő témák a HAYICO egyik képviselője szerinti a munkaügy, a képzés, a pályázatok és programok, a szállások és

szabadidős tevékenységek. További, érdeklődésre számot tartó témakörök a sport, a közoktatás, az infrastruktúra, az utazási kedvezmények, a válság, a mobilitással kapcsolatos témakörök, a nem kormányzati szervezetek és a civil társadalom, valamint az EU és Magyarország közötti kapcsolat. A három fő terület, ahol a fiatalok tanácsadásért fordulnak az irodákhoz a munka, a pszichológia és a válság. A munka területén az önéletrajzírással, az állandó és nyári munka keresésével, de az adózással kapcsolatos tanácsot is kérnek.

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák a megyeszékhelyeken, a megyei jogú városokban és Budapesten találhatóak. A kisebb közösségekben nem maradhatnak fenn az információs irodák. Ahhoz, hogy a fiatalokat elérjék a kistelepüléseken, más intézmények által működtetett információs pontok léteznek. Az itt dolgozó tájékoztatási szakemberek külön információt kapnak helyi intézményektől, valamint a HAYICO-tól és a Mobilitástól.

A HAYICO mellett kiváltképp a teleházak jelentik a fiatalok fő információs szolgáltatóit. Magyarországon az 500-nál is több teleház hálózatban kapcsolódik össze. A teleházak elképzelése szerint a kisebb települések közösségi és információs központjai a lehető legtöbb információt kell, hogy kínálják a lakosok számára a községről és a környező térségről. Mivel az informatikai alapú források kiemelkedően fontosak a teleházakban, a fiatalok jelentik a szolgáltatások legnagyobb felhasználói csoportját.

A Mobilitás közvetlenül a fiataloknak kínál információkat, de a nem kormányzati szervezetek és ifjúsági szervezetek számára központilag Budapesten és regionálisan a RISZI-n keresztül is.

Az információs irodákban az információ terjesztésének legfőbb formája továbbra is a fiatal felhasználókkal való személyes kapcsolat, de gyakorta más módon – telefonon vagy interneten, valamint nyomtatott tájékoztató anyagokon keresztül – is nyújtanak szolgáltatást. Gyakori fejlemény, hogy nem csupán a hálózatokhoz vagy a Mobilitáshoz tartozó központi információs honlapok léteznek, hanem a különböző információs irodák és pontok is saját honlapjukon kínálnak általános és regionális információkat a felhasználóknak. Ugyanakkor nyomtatott és elektronikus hírleveleket is alkalmaznak információhordozóként.

A látogatások során a vizsgáló csoport tagjainak lehetőségük nyílt felkeresni a debreceni Mezon Ifjúsági Információs Irodát (www.mezion.hu), a HAYICO egyik tagját, amelynek tágas terében egy pultnál általános információk kaphatók, számítógéphez és internethez lehet

hozzáférni, különböző polcokon pedig információs anyagok sokaságát biztosítják, míg a felső szinten egy nagy teremben televízió és galéria várja az idelátogatót. Látogatásunkkor a hely tömve volt számítógépező, információs mappákat lapozgató vagy az információs szakemberekkel beszélgető fiatalokkal.

Az ifjúsági információs iroda három pillérét a tájékoztatás, a tanácsadás és az általános szolgáltatások adják. A fiatalok számára legérdekesebb témák a programok és a támogatás, a munka, a tanulás és az oktatás. A tanácsadás terén az ifjúság tájékoztatása során különböző területek szakértőivel együttműködve kapnak segítséget és tanácsot pszichológiai problémákkal, joggal, életpályával és hallgatói jogokkal kapcsolatban. Az általános szolgáltatásoknál jó példa a kiállítás-szervezés, valamint a koncertjegy-rendelés lehetősége. A helyszín nem kormányzati szervezetek képzési központjaként is működik.

A Mezon Információs Központ együttműködik a fiatalokat, iskolákat és tanárokat információval ellátó helyi Kábítószerügyi Egyeztető Fórummal is. A fórumon nemcsak a kábítószerrel való visszaélés megelőzése, hanem a kárenyhítés és a bűnmegelőzés is téma.

Az egyértelműen célzott szolgáltatás példája mellett meglátogathattunk egy másik, budapesti ifjúsági információs központot is, az IRÁNYTŰ-t (www.iranytu.net), amely szintén a HAYICO tagja és ahol a teljes millió és megjelenés még inkább illeszkedett a környezetbe. Csendesebb, visszafogottabb, irodaszerűbb, az ifjúsági kultúrára kevésbé koncentrált és nyilvánvalóan a felnőttek számára is hívogatóbb volt. A szolgáltatások többé-kevésbé hasonlóak voltak, ám némileg nagyobb hangsúlyt kaptak az egészségügyi kérdések. Ez az intézmény is külön termet kínált a csoportok, fiatalok találkozóira egy a fiatalokhoz megjelenésében kicsit közelebb álló pinceszobában. A két ifjúsági információs iroda internetes megjelenése is jelentősen eltért.

A csoport által felkeresett újabb helyi ifjúsági információs pont, a Cseresznye (www.cseri.hu) a főváros VII. kerületében található egy Szimpla nevű népszerű bár felső szintjén; a Cseresznye nem tagja a HAYICO hálózatnak, de együttműködik a budapesti helyi ifjúsági információs pontok hálózatával. Ez a kisebb ifjúsági információs pont tanácsadást, valamint tájékoztatást kínál. Ezen kívül filmklubbal és nyelvtanfolyamokkal is szolgál. A Cseresznyét az önkormányzat finanszírozza a fiatalok információval és egyéb szolgáltatásokkal való ellátása érdekében. Ez a létesítmény közelíti meg a leginkább a fiatalok egyes csoportjainak

életstílusát: a helyszínnel, a bárral kezdve és az iroda miliójével bezárólag, ahol az ügyfelek nagy párnákon ülhetnek.

A vizsgáló csoport tagjainak tehát az volt a benyomása a felkeresett ifjúsági információs és tanácsadó irodák és pontok alapján, hogy a legkülönbözőbb megközelítési módokat alkalmazzák a fiatalok irányában. Minden szolgáltatás alacsony küszöbű kínálatot céloz meg a fiatalok felé, de világossá kell tennünk, hogy mindegyik példa a fiatalok egy-egy különleges csoportjának szólt.

Azt is világossá tették, hogy az információs szakemberek érdeklődése mindig fiatal megrendelők szükségleteire és igényeire irányult. Meghatározzák a fontos témákat, az információs szakemberek pedig együttműködésre törekedtek az igények kielégítése érdekében.

Az ifjúság tájékoztatása terén a jövőbeni fejlesztések célja a lehető legtöbb fiatal elérése kell, hogy legyen további információs pontok létesítése révén. Ugyanakkor fontolóra kell venni egy, a fiataloknak nyújtott on-line információs szolgáltatások létezésére vonatkozó, intenzív tájékoztató kampányt is. Mozgó szolgáltatások és informatikára alapuló tanácsadás kialakítására is szükség lesz a jövőben.

Szakemberek képzése az ifjúsági területen

Az ifjúsági munka képzés révén történő hivatásszerűvé tétele jelentette az egyik legnagyobb kihívást a nemzeti szakpolitika alakítói számára. Ami a fiatalokkal ténylegesen dolgozók *szakmai háttérét* illeti, a nemzetközi csoportnak az volt a benyomása, hogy valójában senkinek nem volt teljes rálátása, míg az országos szintű szereplők általában véve a készségek és tudás hiányával jellemezték a magyar ifjúsági ágazatot. Nem sikerült részletes információkat kapni sem a képzések során tanított módszerekről, sem a képzések során alkalmazott módszerekről.

Amint azt már jeleztük, az ifjúsági munka egészen mostanáig nem jelent elhatárolt szakmai profilt. Ugyanez a hiányosság igaz az ifjúsági szakreferensekre, akik nem rendelkeznek megfelelő munkaköri leírással és ezáltal egyértelmű képzési programmal. Egyrészt létezik az (ifjúsági jóléti tisztviselőkhöz hasonló) ifjúsági segítők hagyományos szakmai profilja, ami a szociális munkából ered, másrészt pedig létezik egy másik, a kulturális munkában és közösségfejlesztésben gyökerező profil (amelyre például az új felsőoktatási szakok is

vonatkoznak). Ugyanakkor például egy fővárosi kerületi ifjúsági információs központ igazgatója úgy mutatkozott be, mint ifjúsági könyveket és ifjúsági munkát, valamint az Európai SALTO képzési hálózat által kidolgozott tanári készletet tanult francia tanár. Ebben az a legérdekesebb, hogy maga az adott ifjúsági információs központ kiváló szakmai színvonalat képviselt, minthogy alacsony küszöbű megközelítést alkalmazott (ld. lent). Valójában az esetek zömében a *szakemberek* és *önkéntesek* közötti különbségtétel nehéz, mivel a határvonalak elmosódnak.

A képzési politikák szempontjából két különböző irányzatot kell megkülönböztetni:

- 1) 12 *felsőoktatási intézményben* valósult meg az ifjúsági munkások képzése 2006-ban 488 beiratkozott hallgatóval. A képzés nem ad egyetemi végzettséget, de felsőfokú szakmai képesítést igen. Látogatásunk során találkoztunk két egyetem (a pécsi egyetem és a budapesti ELTE) képviselőivel, akik bemutatták saját képzésüket. Úgy látjuk, ezek a képzések a neveléstudományba épülnek be, miközben a kulturális munka diszciplináris hagyományához is visszanyúlnak. Tantervük azonban eltérő, pszichológiai–pedagógiai, valamint társadalomtudományi és gazdálkodási irányú. Eltérő mértékben tartalmaznak gyakorlati képzést, amelynek csupán egy része történik terepen. Miközben a szakértők zöme egyetért abban, hogy egységesíteni és frissíteni kell a képzéseket – ezért üdvözlötték az ilyen irányú kezdeményezést – eltérő nézeteket fogalmaztak meg a képzésekről, amelyekkel részben az egyetemek képviselői is egyetértettek. Az egyik kritika a képzés és a szakma közötti kapcsolat hiányát érte. Egyetértés volt abban, hogy a végzettség nem felelt meg a munkaerőpiaci igénynek. Ugyanakkor egyes szakértők külső vizsgáztatóként megélt olyan záróvizsgatapasztalataikról is beszámoltak, ahol a hallgatóknak fogalmuk sem volt a helyi ifjúsági munka gyakorlatáról. Egy másik megjegyzés szerint a hallgatók csekély érdeklődést mutattak az ifjúsági munka életpályája iránt, hanem inkább valódi diplomatanulmányokat kívántak folytatni. Harmadsorban, a különböző továbbképző szervezetek ifjúsági munkával kapcsolatos képzési tapasztalattal rendelkező képviselői azt a kritikát fogalmazták meg, hogy nem vették figyelembe a meglévő szakértelmet.
- 2) Az ifjúsági munkában már dolgozók *továbbképzése* terén – legyen szó önkéntesekről, helyi önkormányzatok vagy nem kormányzati szervezetek által alkalmazott személyekről – a Mobilitás tűnik a legfontosabb szereplőnek a részben már

hivatalosan is akkreditált továbbképzés szervezése szempontjából. Nem állnak rendelkezésre számadatok arról, hogy eddig hány képzésre került sor és azokon hányan vettek részt. A tanfolyamok tartalma főként az Európa Tanács (többnyire emberi jogok és interkulturális oktatás), valamint az EU Fiatalok Lendületben közösségi akcióprogram programjait (kevesebb eséllyel rendelkező ifjúság, projektirányítás, roma, fogyatékkal élő fiatalok stb.) tükrözi. A nemzeti és az európai finanszírozás (ld. fent) közötti kapcsolatot tekintve úgy tűnt, hogy a helyi és nemzeti gyakorlat európaivá tételét megcélzó európai programok feladata a hiányzó alapképzés okozta szakadék áthidalása volt. Ennek oka az is, hogy a Mobilitás munkatársainak többsége sem rendelkezik szakirányú végzettséggel vagy ifjúsági munkatapasztalattal. Miközben ez jól szemlélteti a magyar ifjúsági ágazat valóságát és önmagában nem feltétlenül jelent hátrányt, meglepő volt felettébb negatív megjegyzéseket hallani a helyi ifjúsági munka szakmai színvonaláról olyan szereplőktől, akik sem konkrét szakértelemmel, sem tényleges gyakorlati tudással nem rendelkeztek. Valójában látogatásunk során a Mobilitás munkatársai elégedetlenségüknek adtak hangot az adminisztratív irodai teendők okán a valódi gyakorlati munkával való csekély kapcsolatuk miatt.

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium Gyermek és Ifjúsági Osztálya és a Mobilitás által osztrák partnerekkel együtt szervezett és a vizsgáló csoportnak bemutatott kísérleti program azonban ígéretes útnak bizonyult, minthogy ifjúsági szakreferensekkel dolgozott és segített nekik kidolgozni a helyi viszonyokhoz igazodó olyan ifjúsági cselekvési terveket, amelyek révén új tudás és jártasság nyújtható a meglévő szakértelem és erőforrások elhanyagolása és devalválása nélkül. Mindazonáltal ez a PHARE Twinning light projektként futó képzési program kiemelte a magyarországi ifjúsági munka problémás helyzetét: az alapvető ifjúsági munka tudásszintje és gyakorlata jelentősen eltér, mivel eleve nem követelnek meg alapképzést a munkakör betöltéséhez.

A jelenlegi nagyobb képzéspolitikától függetlenül közelebből is meg kell vizsgálni a nem kormányzati szervezetek által tagjaik és önkénteseik részére kínált informális oktatást. Azt is megtudtuk, hogy egyes magyarországi nem kormányzati szervezetek gyakran pályázatokon keresztül finanszírozzák saját képzési rendszereiket. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az ifjúsági szervezetek saját munkatársaik és önkénteseik európai képzésére pályáznak. E nemzetközi

képzéseket az Európa Tanács vagy a Fiatalok Lendületben közösségi akcióprogram működteti, de lehetnek az adott nem kormányzati szervezet nemzetközi ernyőszervezete által szervezett képzések is. A politikai ifjúsági szervezetek is igénybe veszik az anyapártjaik által kínált képzéseket. Ezen túlmenően az ifjúsági kezdeményezések és nem kormányzati szervezetek a saját igényeikre szabott szemináriumokra és képzésekre is pályáznak, ahogy az a vámospércsi ifjúság csoport esetében is történt.

Mindent összevetve, az ilyen belső képzések révén a munkatársak és önkéntesek képesek elvégezni az ifjúsági munkát, de az ilyen képzésekre irányadó rend vagy normák, valamint az akkreditálási eljárása hiánya miatt az ifjúsági munkával kapcsolatban alkalmazott módszerek jelentősen eltérőek lehetnek. Különösen akkor kellene az ifjúsági munkásoknak ismerniük az alapvető módszertani megközelítéseket, ha az ifjúsági szervezetek vagy más ifjúsági témákkal foglalkozó emberek olyan egyértelműen lehatárolt területen kívánnának dolgozni, mint például a megelőzési munka, a tanácsadás vagy a társadalmi integráció.

Ajánlások

A vizsgáló csoportnak az volt a benyomása a nemzetitől a helyi szintig folyó ifjúsági munkáról, hogy a regionalizáció komolyan befolyásolja a sokszínűségét, ugyanakkor az ifjúsági munka megzavarását is strukturális szinten a módszertant tekintve, de az ifjúsági munka általános céljait tekintve is. A látogatások során az derült ki, hogy igen lelkes ifjúsági munkásokat terhel le túlságosan is a munkájukhoz szükséges erőforrások megszerzése és néz szembe a fiatalok szükségleteinek és igényeinek teljesítésével. A finanszírozási rendszer strukturális változtatásait, valamint az ifjúsági munka egészének hivatásszerűvé tételét ajánljuk.

- Az ifjúságpolitikát - különösen az ifjúsági munkát és a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatásokat - a kötelező feladatok részévé kell tenni; ez magában foglalja a fiatalok által használható tér biztosítását, a kellő létszámú szakember alkalmazását, valamint egy felelős pozíció kialakítását a helyi önkormányzatban (ifjúsági referensek);
- A Nemzeti Ifjúsági Stratégiának egy olyan jogi keret kidolgozását kell célul kitűznie, mely meghatározza az ifjúságpolitika jelentését, tartalmát és célját, valamint a jogok és feladatok nemzeti és helyi szint, illetve a köz-és civil szereplők közötti elosztását;

- Meg kell határozni az ifjúsági munka és a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatások céljait és egységes szakmai követelményeit, és monitorozni kell ezek teljesülését, illetve teljesítését; ez a szociálisan hátrányos helyzet, a nemek és a diverzitás kérdéseit is magában foglalja;
- Az ifjúsági munkának valamennyi fiatal számára teret kell biztosítani szabadidős és kulturális tevékenységek gyakorlására; a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatásoknak átlátható kapcsolódási pontokkal kell rendelkeznie a szakemberek által végzett tanácsadáshoz, az ifjúsági munkának és a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatásoknak a szerepvállalás és a nem formális tanulás elveit kell követnie;
- Az ifjúsági munkások, ifjúságsegítők és ifjúsági referensek számára világos munkaköri leírásokat kell kidolgozni – beleértve a képesítésre és/vagy gyakorlatra vonatkozó követelményeket, feladatokat és jogokat;
- Az ifjúsági munkások felsőfokú képzését és továbbképzését érvényes szakmai követelmények és munkaköri leírások alapján kell kidolgozni; regionális szinten elégséges képzési kínálatot kell biztosítani;
- A képzést kidolgozása során nem felülről érkező utasításokat kell követni, hanem fel kell használni, és be kell építeni a helyi szinten dolgozó gyakorló szakemberek naprakész szakértelmét;
- Biztosítani kell a kötelező feladatok ellátásához szükséges forrásokat; ez különösen a kellő létszámú szakember fizetését, az ifjúságnak biztosított tér és eszközök (különösen az IKT) működtetését és karbantartását jelenti; a finanszírozás második pillére a fiatalokkal foglalkozó civil szervezetek taglétszámukkal összhangban történő támogatása lehet; a harmadik pillér lehet a projektek finanszírozására korlátozódó pályázati rendszer;
- A közszereplők és civil szervezetek támogatását egységes követelmények teljesítésétől vagy - az átmeneti időszakban - a megfelelő képzésben való részvételtől kell függővé tenni;
- A kistélepülésen élő fiatalok elérése érdekében mobil szolgáltatásokat kell kidolgozni az ifjúsági munka, a fiataloknak nyújtott információs szolgáltatások és tanácsadás terén;
- Ki kell terjeszteni és jobban kell finanszírozni a szakemberek közötti tudásátadást; a Mobilitás által kidolgozott adatbázis és terjesztett bevált gyakorlat a helyes irányba mutatnak, de regionális szintű személyes tapasztalatszeréssel kellene kiegészíteni ezeket a lépéseket;

- Egy országos ifjúságfigyelő szervezet létrehozása, melynek a fiatalokat érintő kérdésekkel kapcsolatos adatgyűjtés és dokumentáció lenne a feladata, elősegíthetné a különböző típusú ismeretek rendszerezését és átadását; a Mobilitás fontos szerepet játszhatna - és kell is játszania - egy ilyen ifjúságfigyelő szervezetben;
- El kell érni, hogy a társadalom elismerje, és a jövőbe való beruházásként értékelje az ifjúsági munkát; ugyancsak el kell ismertetni és láthatóvá kell tenni a nem formális tanulás és az önkéntes munka értékét, például a minisztérium által kiadott bizonyítványok segítségével;
- Az ifjúságpolitika kidolgozását össze kell kapcsolni a közigazgatás folyamatban lévő reformjával;
- A kormányzati struktúrán belül nagyon fontos lenne fenntartani a nemzeti ifjúságpolitika stabil helyzetét és magas szakmai szintjét, melyet egy nagy tekintéllyel rendelkező vezető tisztviselő képviselhetne.

3.2. Oktatás és foglalkoztatás

Az oktatás és a foglalkoztatás, valamint különösen a munkába állás olyan szakpolitikai terület, ami nem lehet az ifjúságpolitika szűken és szakirányban értelmezett, hanem csak ágazatokon átívelő felfogása. A fiatalok életét és esélyeiket, valamint az érintett szakpolitikai területek nagyságát és hatalmát tekintve külön helyet érdemelnek minden ifjúságpolitikai vizsgálatban. Ezt leszámítva, Magyarországon fontos reformok zajlanak, amelyekre ifjúságpolitikai szempontból is reagálni kell.

Alapstruktúrák

Iskola

Nemzetközi összehasonlításban a PISA vizsgálatok magyar eredményei kissé alacsonyabbak, mint az átlag, viszont a korai iskolaelhagyók aránya sem éri el az uniós átlagot. A költségvetés oktatási ráfordításai 2004-ben a GDP 5,6%-át tették ki, ami ugyancsak kissé alacsonyabb, mint az OECD átlag, jóllehet emelkedő tendenciát mutat (vö. OKI 2007; 2007c). Az alapfokú oktatás megszervezése a településeken működő helyi önkormányzatok, illetve önkormányzati társulások feladata, míg a középfokú oktatás a megyei, illetve fővárosi, a felsőoktatás pedig az állami feladatok közé tartozik. A helyi önkormányzatok vagy egyéb szereplők (egyházak, humán szolgáltatók) által fenntartott közoktatási intézmények tanulóik

után állami normatív támogatást kapnak. Az alapfokú oktatás, mely egyetlen általános képzést kínáló iskolatípusban folyik, kilenc évig tart. A differenciálás háromféleképpen jelentkezik a kötelező oktatást követő szinten: általános oktatást és felsőoktatás előkészítést nyújtó gimnáziumok, általános és szakmai oktatást ötvöző, de felsőoktatási továbblépési lehetőséget is biztosító szakközépiskolák, valamint két-hároméves gyakorlatiasabb szakképzést nyújtó szakiskolák. A tanulók szinte 100%-a továbbtanul a középiskolai oktatás e formáinak valamelyikében (OKI 2007, 48. o.). A tankötelezettség felső korhatárát a közelmúltban emelték 16 évről 18 évre, addig a középfokú oktatás időszakához tartozó első két évfolyam elvégzése volt mindenki számára kötelező. A végrehajtás felmenő rendszerben történik, az első érintett korosztály a jelenleg 7. évfolyamon tanulók csoportja. Ezt leszámítva, meg kell jegyezni, hogy Magyarország egyike azon európai országoknak, ahol a legtöbb tanuló jár szakiskolába (3,9% 2002-2004; Eurydice 2005, 130. o.). Összességében a magyar oktatási rendszer igen szelektívként jellemezhető, mivel a továbbtanulás a korábbi teljesítményen és – közvetett módon – a szülők társadalmi-gazdasági körülményein múlik (vö. OKI 2007). A differenciálást és szelekciót továbbnöveli, hogy a szülők szabadon választhatnak iskolát a gyermekeik számára. Ezért fennáll annak a veszélye, hogy a szegényebb és roma családok által látogatott iskolák ún. gettóiskolákká válnak (Országjelentés, 35. o.).

A szakoktatás és -képzés tekintetében az iskolarendszerű középiskolai oktatást, valamint az iskolarendszeren kívüli lehetőségeket – főként a munkanélküli álláskeresők munkaerőpiaci képzését és a felsőfokú szakoktatást és -képzést – az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) szabályozza, amely elvben megengedi a modulokra épülő képzést. A szakoktatás és -képzés átalakítása csak nemrégiben került sor, minthogy a feladaton immár az Oktatási Minisztérium és az Szociális és Munkaügyi Minisztérium osztozik. Míg az előbbi az intézményi vonatkozásokért felel, az utóbbi feladata a tartalomnak a munkaerőpiaci kereslethez igazítása.

Belépés a munkaerőpiacra

A munkaerőpiaci politika struktúrái 1989 után valósultak meg és azóta is folyik állandó átalakításuk és korszerűsítésük az Európai Foglalkoztatási Stratégia követelményeinek teljesítése érdekében. A munkaerőpiaci politika háromszintű: a Foglalkoztatási és Szociális Hivatalból, hét regionális foglalkoztatási irodából és több mint száz helyi munkaügyi

központból áll (ld. még az Országjelentés, 206–209. oldalát). Miközben az országos szint feladata a főbb irányok meghatározása, a regionális irodák és a helyi központok jelentős szabadságot élveznek a szakpolitikai eszközök egyedi szükségletekhez és igényekhez való igazításában és környezetbe helyezésében. Ez olyan meghatározott szakképzettségekre is kiterjed, amelyeket a helyi vagy regionális gazdasággal közösen fejleszhetnek ki. A munkanélküliség esetében nincs külön juttatási jogosultságuk a fiataloknak, kivéve, ha már legalább egy évet dolgoztak. A Minisztérium képviselőivel találkozáskor a következő eljárásról szereztünk tudomást: ha egy fiatal álláskereső regisztráltatja magát, egy irányított álláskereső időszakban még nem kap semmilyen juttatást, de ezt követően tanfolyamra iratkozhat be, ahol járadékot kap (havonta mintegy 120 eurót). Ha a tanfolyamot elvégzi és továbbra is munkanélküli marad, jogosulttá válik a munkanélküli ellátásokra, ami legalább a minimálbér 60%-a (havonta 156 euró). A munkanélküli ellátás rendszerét leszámítva nincs jogosultság egyéni társadalmi juttatásra, csak családi juttatásra (ld. lent).

A finanszírozás tekintetében a munkaerőpiaci politika és szakképzés nagy részét az Európai Strukturális Alapokon keresztül finanszírozzák, amelyek számos másik közép-, kelet- és dél-európai ország esetén kulcsszerepet játszanak a rendszer átalakításában. Az EU aktív munkaerőpiaci politikáinak 2004-es (a munkanélküliek munkaerőpiacra való visszatérését célzó intézkedések) ráfordítását összehasonlítva azt találjuk, hogy a magyar ráfordítás a GDP 0,2%-ának felel meg, míg az EU-15 átlaga 0,6% (nem áll rendelkezésre a fiatalokra vonatkozó különbségtétel).

A legfrissebb fejlemények és kihívások a munkába állás terén

Ahelyett, hogy különösen az oktatási és foglalkoztatási kihívásokra összpontosítsunk, tanulságos lehet elemezni a fiatalok munkába állásával kapcsolatos fejleményeket. Ilyen vonatkozásban érdemes lenne, ha nem korlátoznánk a jelenlegi problémákat a tervgazdaságról a piacgazdaságra való társadalmi és gazdasági „átmenetre”, hanem szem előtt tartani, hogy a jelenlegi folyamat ennél jóval összetettebb. Minthogy a piacokat, a gazdaságokat és a nemzetállamokat érinti a poszt-fordista globalizáció és flexibilizáció, az „átmenetet” elhomályosítják az olyan „mozgó célpontok”, mint az életpályák egyedivé tétele (vö. Laki 2007).

A fiatalok munkanélkülisége

A jelenlegi magyarországi helyzet tekintetében szembeszökő kérdés a fiatalok munkanélküliségi arányának 2001 óta tartó emelkedése akkor, amikor az EU országok zömében és az olyan rendkívüli mértékű ifjúsági munkanélküliséggel küzdő új tagállamokban, mint Lengyelország és Szlovákia egyértelmű csökkenést tapasztalnak. A 15–24 évesek munkanélküliségi aránya a 2001-es 10,7%-ról 2006-ra 19,1%-ra nőtt, miközben a teljes munkanélküliség 5,7%-ról 7,5%-ra emelkedett (az Eurostat szerint). Minderre magyarázatként az alábbi válaszokat kaptuk:

- *Gazdasági fejlődés:* miközben a GDP növekedési arányai kitartóan emelkednek, egyes ipari ágazatok elkezdtek kivonulni az országból olcsóbb termelési helyszínek irányába. Meg kell említeni, hogy Magyarország azon EU-s tagállamok közé tartozik, ahol a legnagyobbak a regionális munkaerőpiaci egyenlőtlenségek (EK 2007a, 28. o.). A munkanélküliség az ország keleti, északi és nyugati részeiben koncentrálódik. Az észak-alföldi régióbeli beszélgetőtársak a régiót elhagyó gyártókról számoltak be. Ezáltal nem csupán a munkahelyek száma, de különösen az alacsonyan képzett munkaerő álláshelyei csökkennek.
- *Foglalkoztatási arány:* rámutattak arra is, hogy nő a foglalkoztatás. Miközben a foglalkoztatás egésze a 2001-es 56,1%-ról 2006-ra 57,3%-ra nőtt, ez nem így történt a 15–24 évesek körében, ahol a foglalkoztatási arány 33,1%-ról 21,7%-ra csökkent. Ennek oka a nyugdíjba-vonulási korhatár megemelése lehet.
- *Felsőoktatás:* a felsőoktatás beiratkozás növekedése hozzájárul a gazdaságilag aktív fiatalok számának csökkenéséhez, ami növeli a munkanélküliség arányt (a gazdaságilag aktívak között a munkanélküliek aránya). A munkanélküli fiatalok abszolút száma (51 800-ról 64 100-ra), míg az ifjúsági munkanélküliségi arány (a munkanélküliek aránya az összes 15–24 éves körében) szintén nőtt.
- *Hibás illeszkedés:* az a jelenség, amikor az oktatás és a foglalkoztatás nem illeszkedik egymáshoz, különösen az idegen nyelvek és az IKT-készségek tekintetében, nemcsak Magyarországra és az átmeneti gazdaságokra jellemző, hanem egyúttal a globalizáció velejárója (vö. Castells 1999). A hibás illeszkedés a felsőoktatásban is jelen van, ugyanis számos tantárgy gyenge kapcsolatban áll a munkaerőpiaccal. Az Oktatási Minisztérium azonban nem látott törvényi lehetőséget a hallgatók konkrét szakirányba állítására.

- *Mobilitás*: több válaszadó is utal a magyar munkaerő alacsony térbeli mobilitására mind az országon belül, mind azon kívül.

Az EU-s statisztikák is kínálnak némi bepillantást, ám további kérdéseket vetnek fel:

- Az ifjúsági munkanélküliség növekedése kiváltképp a *nők* körében előforduló jelenség. 2001 és 2006 között megfordult az ifjúsági munkanélküliség nemek közötti megoszlása: a fiatal nők munkanélkülisége 9,5%-ról 19,8%-ra nőtt (abszolút számban 19 600-ról 28 800-ra), a fiatal férfiak munkanélkülisége 11,6%-ról 18,6%-ra nőtt (abszolút számban 32 300-ról 35 300-ra; az Eurostat adatai alapján).
- Nyilvánvaló, hogy az *aktív munkaerőpiaci politikák* továbbra is küzdenek az ifjúsági munkanélküliségen fogást találni. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia nyomán követési folyamata 2003 óta olyan mutatókra is kiterjed, hogy hány fiatal munkanélküli nem részesült megelőző szolgáltatásban (intenzív tanácsadás, álláskereső segítség) vagy újrakezdésben (képzés, átképzés, munkatapasztalat, állás, foglalkoztathatósági intézkedés). Magyarország esetén mindkét mutató igen magas és 2003 óta csak nőtt (EK 2007a., 37–38. o.).

Úgy tűnik, egyik beszélgetőtársunk sem volt tisztában ezekkel a mutatókkal és nem is tudtak megfelelő magyarázattal szolgálni. Ugyanakkor a Nemzeti Foglalkoztatási Hivatalon és a helyi munkaügyi központban dolgozó beszélgetőtársak megerősítették, hogy az európai pénzeszközök növekedése ellenére csökkent a munkatársak száma.

Kihívások az oktatás területén

A beszélgetőtársaink zöme az átállási gondokat és az ifjúsági munkanélküliséget a hátrányos helyzetű fiatalokkal társította, ami általában az alacsony képzettségűeket (az észak-alföldi régió regionális foglalkoztatási hivatalának igazgatója szerint a munkanélküli fiatal álláskeresők 54%-a nem rendelkezik középfokú vagy szakképzettséggel) és különösen a roma fiatalokat jelenti (ld. még a 3.4. alpontot). Ezért a munkába állási gondok az oktatási rendszerben rejlő kihívásokra mutatnak rá:

- *Kimaradás:* miközben egy adott korosztály több, mint 98%-a tanul tovább középiskolában, 2006-ban mindössze 82,9% szerzett érettségi bizonyítványt, ami némi csökkentést mutat az elmúlt évekhez képest, de még mindig az EU-s átlag felett van (EK 2007c, 58. o.). A tanulmányok abbahagyása különösen a *szakiskolákra* jellemző, ahol nyilvánvalóan kevesebb diáktól várható a szakközépiskolai továbbtanulás. Miközben a '90-es évek közepétől elmozdulás tapasztalható az általános középiskolai oktatás (gimnázium) felé, a szakiskolák aránytalanul nagy hányadát adják az alacsonyabb társadalmi háttérű családokból és kisebb községekből származó fiú diákok (Országjelentés, 37. o.; OKI 2007, 115–118. o.).

- Az Országjelentés az oktatási rendszer fokozódó *szegregációjára* is rámutat. A roma származású tanulók gyakrabban koncentrálnak homogén osztályokban. Ennek egyik oka, hogy a diákok illetve a szülők szabadon választják meg az iskolát. Ehhez a fejleményhez társul az iskolák közötti növekvő egyenlőtlenség a tanárok motiváltsága, a tanítás minősége, státusza és felszereltsége terén. Lehetőségünk nyílt egy olyan kisebb község tanáraival beszélgetni, akik megerősítették, hogy a roma gyermekek zömének tényleg sikerült középiskolában továbbtanulni. Azonban a nagy többségük hamarosan ki is marad onnan. Az etnikai alapú iskolai szegregáció még akutabb jellemzője a roma tanulók felülreprezentáltsága (minden ötödik!) a speciális iskolákban, illetve a speciális nevelési igényű osztályokban (vö. OKI 2007, 119. o.), ahol vagy egyáltalán nem szereznek végzettséget, vagy csak erősen megkérdőjelezett (ld. még a jelentés 3.4. alpontját).

- A *felsőoktatás* terén érezhető növekedés csökkent, de el is odázza a munkaerőpiacra lépéskor tapasztalható versenyt. Több válaszadó is bírálta, hogy tanulmányaikat nem hangolták össze a munkaerőpiaci igényekkel. Úgy tűnik, sokan elsősorban csak azért veszik igénybe a felsőoktatást, hogy megvédjék magukat a munkaerőpiaci versenytől, az ún. „eltanácsolt dolgozói hatástól” (Walther & Pohl, 2005; Országjelentés, 38. o.). Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a felsőoktatásból kikerülőket kevésbé érinti a munkanélküliség.

- Több más európai környezethez hasonlóan, a formális és *nem formális tanulás* átfogó, egész életen át tartó tanulási politikában való összefogása még mindig inkább program, mintsem megvalósítás szintű. Valójában úgy tűnik, hogy a nemzeti szakpolitika alakítóin

és az ifjúsági munkát oktató személyeken kívül a nem formális tanulás koncepcióját nem ismerik széles körben.

Valójában a magyar munkaerőpiac kedvezőtlen alakulása két ellentétes irányban hatott: egyfelől gyengíti az iskolában alacsonyabb szinten teljesítők továbbtanulásra és képezések megszerzésére irányuló motiváltságát; másfelől a többiek egyre tovább maradnak az oktatáson belül – konkrét életpálya-kilátások nélkül.

Jelenlegi szakpolitikai intézkedések és reformok

Az oktatási rendszer rosszul működő struktúrái, valamint a fiatalok korlátozott munkaerőpiacra lépési lehetőségeivel összefüggő veszélyek igen elől szerepelnek a kormányprogramban. A közép- és hosszú távú reformok széles köre zajlik, miközben az aktuális problémákat közvetlenül kezelő intézkedéseket hajtják végre. A következőkben tárgyaljuk és minősítjük az elénk került szakpolitikák némelyikét.

Oktatási reform

Az oktatási rendszer legfőbb kinyilvánított céljai az oktatás és foglalkoztatás közötti szakadék áthidalása, valamint a szelekció és az egyenlőtlenségek csökkentése:

- *Az iskola-előkészítő oktatás*⁸ kiterjesztése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű családok gyermekeire a sikeres általános iskolai tanulmányaik esélyének növelése érdekében. Ez idáig azonban nem nőtt jelentős mértékben az iskola-előkészítő pedagógusok és osztályok száma (OKI 2007, 52. o.).
- *Az iskolai tantervek* idegen nyelvekkel és kit-készségekkel való korszerűsítése, ez idáig megint csak az előrelépés csekély bizonyítékával ebben az irányban (OKI 2007, 81–82. o.). Miközben a Socrates és Leonardo csereprojektekben való részvétel lassan, de biztosan növekszik, bár még mindig alacsony szintű (Tempus 2007), az Oktatási Minisztérium szeretne egy tanévet fenntartani a nyelvtanulásra. Utaltak a *pedagógiai kultúra* és tanítási módszerek kompetencia alapú megközelítés irányába való korszerűsítésének szükségességére, különös tekintettel az idegen nyelv- és az IKT-s ismeretre. Ezen túlmenően, egy folyamatban lévő kísérleti program célja a kompetencia alapú megközelítés kiterjesztése az olvasásra, matematikára és szociális készségekre.

⁸ A nemzeti meghallgatást követően a Minisztérium világossá tette, hogy a magyar bölcsődei gondozást „nursery school care”-nek kell fordítani, míg a jelentés a magyar oktatásról az iskolai előkészítő kifejezést használja (OKI 2007, p. 52).

Ugyanakkor csak nemrégiben került bevezetésre az átfogó nyomon követési és minőségirányítási rendszer.

- Az *iskolakötelezettség* 18 évre való felemelése is hozzájárul majd az iskolából kimaradók arányának leszorításához, ami először a mostani hetedikeseket érinti. Ugyanakkor nem kaptunk egyértelmű válaszokat arról, hogy mi történik azokkal a szakiskolákba járókkal, akik nem tanulnak tovább szakközépiskolában.
- A szakoktatás és -képzés korszerűsítését tervezik, először is a *szakiskolák* javításával a vállalatokkal együttműködve a gyakorlati képzés megszervezése terén, hogy fokozzák ennek az iskolatípusnak a nyilvános elismertségét. Kérdéseinket – hogy a szakiskolák rendszere zsákutcának számít-e és következésképpen meg kell-e szüntetni –, általánosan elutasították az ún. kevesebb eséllyel rendelkező fiatalok képesítési igényeire tekintettel. Másodsorban, a *regionális integrált szakképzési központokat* azért hozták létre, hogy a helyi gazdaság igényeinek megfelelő új végzettségeket és képzési formákat lehessen kifejleszteni. A képzések nyújtóit pályázat útján választották ki. A szakoktatás és -képzés folyamatát az Oktatási, valamint a Szociális és Munkaügyi Minisztérium közösen gondozza (Országjelentés, 212. o.). Harmadsorban, az *Országos Képzési Jegyzék* reformjával modulárisabb és testre szabottabb megközelítés alakult ki (Országjelentés, 211. o.; vö. OKI 2007, 50. o.). Nem tudjuk felmérni, hogy milyen mértékben valósult ez meg idáig és mennyire teheti rugalmasabbá a munkaerőpiacra való belépést.
- Az oktatás és képzés egyenlőtlenségével és szegregációjával foglalkozó reformintézkedések elsősorban a hátrányos helyzetű fiataloknak szóló *ösztöndíjakkól* állnak. A 2006-os juttatási program több mint 17 000 diák számára biztosított átlagosan évi 400 eurót. Az ösztöndíjak az olyan helyi önkormányzatoknál is jelentős ráfordítási kategóriát képeznek, mint Karcag vagy Debrecen. Szegény családok tanulóit támogatják tankönyvekkel vagy közlekedéssel. A család jövedelme mellett az ösztöndíjakra való jogosultság kiemelt feltétele a teljesítmény és a tehetség. Bírálták az országos és a helyi támogatási intézkedések közötti illeszkedés hiányát, amelynek összehangolása gyakran hiányzik (Országjelentés, 211-212. o.). Másodsorban, *iskolafinanszírozási mechanizmusokkal* támogathatók azok az iskolák, ahova főként hátrányos helyzetű csoportok járnak. Ugyanakkor a helyi önkormányzatok valójában gyakran alacsonyabb finanszírozásban részesítik ezeket az iskolákat. A szabad iskolaválasztásból fakadó kizorító hatással (ld. fent) együtt ez azt jelenti, hogy továbbra is esik a hátrányos helyzetű

fiatalokkal nagyobb arányban foglalkozó iskolák színvonala (vö. OKI 2007, 43. o.). Harmadsorban, szerény kísérleteket tesznek csak az iskolai szegregáció ellen, ilyen például annak nyomon követése, hogy a korábbi körzetek mennyiben felelnek meg a tényleges beiratkozásoknak, a tanulókat kiegyenlítettebben felvevő iskolák támogatása, vagy akár az aránytalan tanulói összetételű iskolák bezárása. Megint csak nem álltak még rendelkezésre kézzelfogható értékelési eredmények. Arra sem kaptunk választ, hogy a növekvő szegregáció nem indokolná-e a szabad iskolaválasztás korlátozását.

- Miközben a *speciális iskolákban* tanuló diákok aránya még mindig magas, 2002 óta jelentős erőfeszítéseket és előrelépést tettek a sajátos nevelési igényű diákok oktatásának hagyományos iskolákba való terelésére. 2005-ben a diagnosztizáltan fogyatékkal élők 42%-a tanult az oktatási alrendszerben. Ugyanakkor a támogatás nyilvánvalóan számos esetben a technikai eszközökre korlátozódik a speciális, támogatott tanítás helyett. A Minisztérium bizottságot hozott létre a speciális iskolai rendszer esetleges megszüntetésének felmérésére (OKI 2007, 65, 120. o.).

Összességében úgy tűnik, hogy az oktatási és képzési rendszer főbb kihívásait meghatározták és – legalábbis a programalkotás szintjén – kezelték. Ugyanakkor nem tudtuk ellenőrizni, hogy milyen mértékben és milyen módon valósultak meg intézkedések, továbbá, hogy azok meghozták-e a várt eredményeket.

Aktív munkaerőpiaci politikák

A fiatalokra vonatkozó *aktív munkaerőpiaci politikákat* tekintve az alábbiak tűnnek a leglényegesebbnek:

- *Közfoglalkoztatási Szolgálat* létrehozása regionális irodák és helyi munkaügyi központok felállításával, hogy potenciálisan elérhető legyen minden munkát kereső (vö. EK 2007a).
- *A szakképzés koordinációja* az oktatási rendszer és a munkaerőpiaci politikák között helyi szinten (ld. fentebb). A regionális képzési központok számát növelni kell és a regionális képzési hálózatokat meg kell valósítani. Az Országos Képzési Jegyzék moduláris struktúrájával együtt ez megfelelő illeszkedést biztosíthat az oktatás és a foglalkoztatás között (Országjelentés, 212. o.; OKI 2007, 48–50. o.; EK 2007a, 72. o.). Ugyanakkor nem ítélnéljük meg, hogy milyen mértékű hatással járt eddig ez a folyamat.

- Számos program foglalkozik a fiatalok munkába állásával. Az egyik legfontosabb az iskolából frissen kikerülő álláskeresőkkel foglalkozó *START* program. A fiatal álláskeresőket alkalmazó társaságok kedvezményt kaphatnak a társadalombiztosítási hozzájárulásból (35% helyett 15% az első évben és 25% a másodikban). Az álláskeresők *START*-kártyáért folyamodnak, amelyet az állások megpályázásakor bemutatnak a munkáltatóknak. 2005 októbere és 2006 decembere között több mint 44 000 kártyát adtak ki és több mint 15 000 startkártya-tulajdonost alkalmaztak (Országjelentés, 206–209. o.; EK 2007c). Egyelőre nem állt rendelkezésre információ arról, hogy milyen mértékben alkalmaztak ilyen álláskeresőket mellékállásban vagy hányan kerültek át más állásba, továbbá mennyien maradtak meg ezekben az állásokban az állami támogatás leteltével (vö. Walther & Pohl 2005). Az „*Egy lépéssel előrebb*” program az alacsonyán képzett álláskeresők részére kínál munkaerőpiaci képzést, 2006-ban 6 800-an vettek ebben részt (vö. EK 2007a, 2.2. melléklet, 28. o.). Mivel azonban a program általában alacsonyán képzett álláskeresőket vesz célba, nem áll rendelkezésre információ arról, hogy közülük hányan fiatalok és hányat foglalkoztatnak tartósan a képzés befejeztével. A helyi munkaügyi iroda munkatársainak becslése szerint az ilyen megoldásokban résztvevő álláskeresők 50%-a talál ezt követően állást, de ez a szám csupán 15% a roma fiatalok esetében. A nemzeti programok mellett, a regionális munkaügyi irodák szabadon dogozhatják ki saját programjaikat és intézkedéseiket a helyi igényeknek megfelelően. Habár jórészt pozitívan vélekedtek a programok igénybevételéről és a munkaügyi irodával való együttműködésről (talán a munkaügyi iroda és a munkaügyi központ képviselőinek jelenlététől befolyásolva), a képzést nyújtók képviselői bírálták a rugalmasság hiányát, különös tekintettel a roma álláskeresők részvételére (ld. még a 3.4. alpontot). Egyben azt a benyomást szereztük, hogy a résztvevőket inkább a munkaügyi iroda választja ki, ahelyett, hogy egyenként döntenének a részvételről. Az álláskeresők több beszélgetőtárs által is említett motivációs problémáit ez az eljárás magyarázhatja (Walther 2007). Miközben egyes programok az önfoglalkoztatással és a vállalkozásalapítással foglalkoznak, nem kaptunk elegendő információt arról, hogy a regionális gazdasági fejlődés elég figyelmet fordít-e a kiegyenlített társadalomszerkezethez hozzájáruló gazdasági ágazatokra.

Ajánlások

Általában véve azzal szeretnénk zárni, hogy ösztönözzük az érintetteket a reformpolitikák folytatására, minthogy úgy tűnik, hogy a leginkább kritikus szempontokat sikerült azonosítani. Az országos és a helyi szint között azonban nem minden esetben világosak a feladatkörök; előfordulhat, hogy ott kell rögzíteni prioritásokat, ahol a szakpolitika célkitűzések ellentmondanak egymásnak; és végül a megfelelő költségvetéseket ellenőrizni kell, hogy elégségesek-e ahhoz, hogy valóban számítsanak. Különösen a következőket ajánljuk:

- az *iskolai szegregáció elleni küzdelem* megerősítése még akkor is, ha ez a szabad iskolaválasztás korlátozását jelenti;
- a *társadalmi egyenlőtlenség és a szegénység* iskolai teljesítményre és végzettségi szintre gyakorolt *hatásának semlegesítése* az ösztöndíj-programok elérhetőségének szélesítésével, különösen a „tehetség” jogosultsági kritériumának lazításával; azt is fontolóra lehetne venni, hogy bezárják-e a szakiskolákat, mivel erősítik az egyenlőtlenségeket ahelyett, hogy csökkentenék a hibás illeszkedést;
- a nem formális tanulás elismerése, hogy - különösen a hátrányos helyzetű fiatalok számára pozitív élményt jelenthessen a tanulás, és ugyanakkor a munkaerőpiacra való belépés is könnyebb legyen. A formális és nem formális tanulás integrálása az iskolákon belül és az iskolák közötti, valamint a szakképzéssel és az ifjúsági munkával folytatott együttműködésen keresztül. Az önkéntes munka jutalmaként az önkéntes munkát végzőknek meg lehetne könnyíteni a bejutást a megfelelő felsőoktatási képzésbe vagy felsőfokú szakképzésbe, a munkanélküli fiataloknak szóló programokat pedig ki lehetne egészíteni az ifjúsági munkával, azaz az ifjúsági szektorban szerezhető munkatapasztalat vagy önkéntes munkavégzés lehetőségével;
- a *szakoktatás és -képzés korszerűsítése* több gazdasági szereplő bevonásával, de egyben az iskolai és iskolán kívüli képzés közötti hidak építésével (mindkét irányban) egy olyan egész életen át tartó tanulási politika értelmében, amelyben az egyének olyan egyéni tanulási életrajzot állíthatnak össze, amelyet mind a munkaerőpiac, mind az oktatási rendszer elismer;

- az álláskeresőkre nyújtott tanácsadásnak az életrajzi életpálya-tervezés irányába való fejlesztése és a fiatal álláskeresőkre választási lehetőségeinek bevonása az iránymutatás, képzés vagy munkatapasztalat különböző intézkedései közé az azonosulás és a motiváció lehetővé tétele érdekében;
- a szakmai iránymutatás, tanácsadás és támogatás mobil megközelítési módjai;
- az iránymutatásra, képzésre és munkatapasztalatra vonatkozó intézkedésekhez való hozzáférés szabályozásának rugalmasabbá tétele, hogy megkönnyítsék a munkába állás egyéb életrajzi és társadalmi kötelezettségekkel való egyesítését;
- az oktatási, képzési és munkaerőpiaci politikák értékelésének javítása hosszanti és minőségi módszerek szerepeltetésével annak érdekében, hogy elmélyítsék az egyéni életrajzok és a helyi munkaerőpiacok között az oktatásba és képzésbe való befektetések hatásaival kapcsolatos tudást;
- a munkaerőpiaci politikák és a regionális gazdasági fejlődés integrálása a helyi gazdaság fejlesztése szempontjából a változékony külső befektetések előnyben részesítése helyett. A vállalkozásalapítás ösztönzőinek kombinálása képzési és aktiválási intézkedésekkel.

Vitatható, hogy mindkét szakpolitikai területen jelentősen meg kell növelni a finanszírozást. Ez részben elérhető lenne az EU strukturális alapjai felhasználásának javításával és a prioritások kiegyenlítésével.

3.3. Az ifjúságpolitika egyéb vonatkozó dimenziói és tárgykörei

A következőkben olyan szakpolitikai területekkel foglalkozunk, amelyek ugyanilyen fontosak a fiatalokkal kapcsolatban, de kevésbé központi szerepet tölthettek be a látogatásaink során. Röviden leírjuk az egészségüggyel, az igazságüggyel és a gyermekjóléttel kapcsolatos benyomásainkat. Meg kell jegyezni, hogy semmi esetre sem állítjuk, hogy ez lenne az ifjúságot érintő szakpolitikai területek teljes felsorolása. A választott területeket az határozta meg, hogy kikkel találkoztunk, és milyen információkat kaptunk.

Egészségügy, egészségre nevelő és kockázatmegelőző munka

A horizontális megközelítésben vett ifjúságpolitikának a fiatalok egészségügyi helyzetét is figyelembe kell vennie, az egészségügyi állapotuk javításának és az egészségügyi ellátásuk irányításának módját – mindkettőt az egészségügyi politikával összhangban.

Az ifjúság egészségügyi politikát illetően három minisztériumot nyertünk meg az együttműködéshez: az Oktatási Minisztériumot, a Szociális és Munkaügyi Minisztériumot, valamint az Egészségügyi Minisztériumot. Az Egészségügyi Minisztériumban nincs külön főosztály az ifjúsági egészségügyi politikára, ezekkel a kérdésekkel egy háttérintézet, az Országos Gyermekegészségügyi Intézet foglalkozik. A Minisztérium főként koordinációs és harmonizációs munkát végez. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium Ifjúságpolitikai Főosztályának nincs közvetlen hatása egészségügyi kérdésekre, ám a kábítószerpolitika – ideértve a megelőzést – a Minisztérium feladatai közé tartozik. Az Oktatási Minisztérium az iskolai egészségügyi rendszer tekintetében együttműködik az Egészségügyi Minisztériummal.

18 éves korig a gyermekek és serdülők részére kialakult egészségügyi ellátó és védelmi rendszer működik, miközben nincs hasonló rendszer a felnőttek számára, ez pedig kihívást jelent a felnőtté váláskor. Az elsődleges, másodlagos és harmadlagos ellátást önkormányzati szinten szervezik. A gyermekek elsődleges ellátása főként védőnőkön (családok, terhes nők és legfeljebb 6 éves gyermekek esetén), valamint az iskolai egészségügyi rendszeren keresztül történik, ám jelentős eltérések mutatkoznak a különböző régiók között a gyermekekre jutó gyermekorvosok arányában. Az iskolai egészségügyi rendszerben jelenlévő humán erőforrásokat nem teljes munkaidőben foglalkoztatják ebben a rendszerben, hanem más

egészségügyi foglalkozás mellett dolgoznak az iskolákban. Az egészségügyi alapellátás területén fontos szereplők a házi orvosok és köztük is a gyermek házi orvosok.⁹

A serdülők egészségügyi védelmi rendszere az elmúlt évtizedben erős növekedést mutató konkrét betegségekre összpontosít: ortopédiai problémák, táplálkozási rendellenesség (elhízottság, anorexia), allergiák, táplálkozás és mentális egészség. Ezért 2006-ban tudományterületek közötti járóbeteg-ellátási modellt hoztak létre.

A fiatalok főbb egészségügyi kockázati tényezői az alkohol- és dohányfogyasztás, amit a HBSC tanulmány is bizonyít, miszerint korai az átlagos kezdési kor az alkohol (~14) és a dohány (~13,5) esetén. Az illegális kábítószer-használat is ifjúsági egészségügyi problémának számít, de nem olyan mértékben, mint a „legális” kábító hatású szerek. A táplálkozási viselkedés és passzivitás is olyan tényezőknek számítanak, amelyekkel számolni kell a fiatalok egészségének javításakor. A HIV/AIDS Magyarországon nem számít jelentős problémának a gyermekek és a serdülők körében; mindössze 1 000 regisztrált AIDS-eset van Magyarországon és becslések szerint csak ennek háromszorosa a számuk. A gyermekorvosok beszámolója alapján kevesebb, mint 100 HIV/AIDS eset van a gyermekek és serdülők körében, de ezek zöme is „importált”. A nemi úton terjedő fertőzések száma is emelkedik az utóbbi időben, de még mindig nem jelent akkora problémát.

Különböző nemzeti programok indultak el az utóbbi időben a serdülők egészségi állapotának javítására, ezek főként a fiatalok fent említett egészségügyi kockázati tényezőire koncentrálnak.

A Nemzeti Csecsemő- és Gyermkegészségügyi Program az iskolai egészségügyi rendszer javítására összpontosít egyfelől az iskolai egészségügyi rendszerben dolgozók számának növelésével, másfelől a tanárok egészségügyi készségeinek javításával. Nagy szükség van az említett Programban szereplő, iskolai egészségügyi oktatás javítására is, különösen a szakiskolákban.

---

⁹ A 2008. február 18-i budapesti nemzeti meghallgatás alkalmával tájékoztatást kaptunk arról, hogy a 0 és 14 éves kor közötti gyermekek háromnegyedének és a 14 és 18 éves kor közötti serdülők felének az egészségügyi alapellátását gyermekorvosok végzik.

A „Legyen jobb a gyerekeknek!” nemzeti stratégia keretében (Országgyűlés 2007a) a fő hangsúly a szegénységi ciklus megtörésén van a hátrányos helyzet elleni küzdelem politikáján keresztül. Ilyen intézkedések a naprakész egészségügyi tájékoztatás, a hozzáállás alakítása, valamint a hátrányos helyzetűek támogatása. Ugyanakkor a közétkeztetés színvonalának emelése is az egészségjavító politika része.

A Nemzeti Népegészségügyi Program is kiemeli a táplálkozási tényezőt és megcélozza az iskolai étkezdék ételminőségének javítását azzal, hogy már nem engedi meg az egészségtelen ételeket és italokat. Mára minden iskolának egészségügyi tervvel kell rendelkeznie, az iskolai étkeztetést közegészségügyi hatóságok ellenőrzik és az új ételeket először jóvá kell hagyatni. Ám ezek az intézkedések drágák és a végén a szülőkkel fizettetik meg a többletköltségeket.

A kockázat-megelőzés terén a – legális és illegális – kábítószerekkel való visszaélés legtöbbet vitatott téma, miközben a balesetek problémáját többé-kevésbé elhanyagolják. A halálozási okokat és a közlekedési viselkedésről szóló jelentéseket tekintve a megelőzési munkának ez lesz a fő területe a jövőben.

A kábítószer-használat kérdésében ésszerű koordináció zajlik a különböző felelős minisztériumok között. Létezik egy kábítószer-koordinációs bizottság – a szociális és munkaügyi miniszter és az egészségügyi miniszter társelnökletével –, amely különböző minisztériumokat és nem kormányzati szervezeteket von be a munkába. Helyi szinten pedig az összes érintettet – például orvosokat és védőnőket – bevonó egyeztető csoportok működnek.

A rendszerváltást követően a kábítószerekkel és kábítószer-visszaéléssel kapcsolatos problémák láthatóbbá váltak. A kábítószeres életkor szerinti elterjedtsége megduplázódott a '90-es évek óta, különösen a marihuána-használat magas. A debreceni szakértők beszámolója szerint emelkedik az amfetamin-használat, miközben az olyan kemény kábítószeres, mint az ópiumszármazékok nem jelentenek nagy problémát. Azt állítják, hogy manapság a középiskolások minden gond nélkül beszerezhetik a kábítószereket. Ezek a fejlemények új szakpolitikai intézkedéseket tettek szükségessé. 2000 óta van hatályban a kábítószeres elleni küzdelemre irányuló, a következő négy pillérre épülő nemzeti stratégia: kezelés, megelőzés, a kínálat csökkentése, valamint a speciális igényeknek megfelelő helyi együttműködés melletti elkötelezettség. Így a helyi cselekvési tervek kidolgozása és végrehajtása helyi fórumokon történik.

Alacsony küszöbű drogambulanciákat és egészségügyi központokat hoztak létre a kábítószerfüggők részére. A kábítószerrel visszaélőket elérő szolgálat is létezik, ám a feltételezett kábítószerhasználóknak mindössze 35%-a vesz részt ezeken. A terv szerint megtartják a fiatalok alacsony küszöbű megközelítését, hogy érezzék, segítségért fordulhatnak hozzájuk. Általában véve az egészségügyi ágazat az utolsó hely, ahová egy kábítószerrel visszaélő fiatal fordul; így a hangsúlyt az egészségügyi szakemberek képzésére, nyitottabbá tételére és a korai beavatkozásra való képessé tételére helyezik. Az Országos Addiktológiai Intézet új szolgáltatási formákat dolgoz ki a különböző veszélyeztetett csoportok konkrét igényeinek kielégítésére. Például marihuána járóbeteg-ellátás kialakítását is tervezik.

A kábítószer-megelőzésben olyan további intézmények is részt vesznek, mint az egyházak; külön pályázati felhívások szólnak a megelőzési munkával kapcsolatos projekteket – mint például tematikus táborokat vagy ifjúsági fesztiválokat – kidolgozó, nem kormányzati szervezetek számára. Számos ilyen megelőzési program figyelembe veszi az életmód és viselkedés kábítószerrel való visszaélésre gyakorolt hatását. Mindazonáltal erősíthető a szakterületen tevékenykedő ifjúsági nem kormányzati szervezetek együttműködése. A kárcsökkentés is olyan megközelítése a megelőzési munkának, ami az utóbbi időben valósult meg.

A debreceni Kábítószer Egyeztető Fórum tagjaival folytatott beszélgetések rámutattak, hogy ezen a területen épp olyan szükség van elsődleges megelőzésre, mint másodlagos és harmadlagos megelőzésre. A Kábítószer Egyeztető Fórum tagjai azt a megközelítési módot követik, hogy az iskolákkal együtt értsék el a lehető legtöbb fiatal az elsődleges megelőző intézkedések végett. Az (ifjúsági kulturális) fesztiválokon végzett tájékoztatási és megelőzési munkát is a fórum tagjai végzik. A csoportban végzett megelőzési munka nem korlátozódik a kábítószer-megelőzésre, hanem a HIV-megelőzésre, ifjúsági telefonos „segélyvonalra” és további bűnmegelőzési erőfeszítésekre is kiterjed.

A segélyvonalat kísérleti oktatási projektként működtetik. 40 fiatal önkéntes dolgozik a szervezetnél, évente hozzávetőlegesen 8 000 hívást bonyolítva. A fiatal betelefonálók által említett legfontosabb témák a szerelem, a kábítószer, az iskola, a család és a válság. Ez újfent az ifjúsági egészségpolitikai intézkedések fontosságát bizonyítja a mentális egészség terén.

Ajánlások

Az egészségügyi ágazat fejleményei igen ígéretes megközelítési módokat mutatnak mind az egészségügyi ellátásban, mind az egészségügyi kockázatok megelőzésében.

- Túl sok koordinálatlan, szervezetlen, egyedi cselekvés van. Fontosnak tűnik egy olyan egészségügyi stratégia kidolgozása a fiatalok számára, amely figyelembe veszi a lehetséges szereplőket és partnereket. Fokozni kell az Egészségügyi Minisztérium, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium együttműködését a kábítószer-megelőzési munkacsoport mintájára.
- Különösen nagy szükség van az ifjúsági szervezetekkel és egyéb, vonatkozó nem kormányzati szervezetekkel való együttműködésre a megelőzés, a kárcsökkentés, a kockázati kompetenciák és az egészségre nevelés terén. Itt koordinálni kell a tájékoztatást, a személyzet tagjainak képzését, a módszertant és a végrehajtást. Mindazonáltal nem szabad korlátozni az iskolák egészség népszerűsítésében való részvételét; a védőnők és tanárok iskolákban betöltött központi szerepének érintetlenül kell maradnia.
- Az egészség népszerűsítésének és a kockázat-megelőzés célzott és integrált megközelítési módjainak kidolgozásához több kutatás kell a fiatalok egészségi állapotáról, beleértve a kisebbségeket és a hátrányos helyzetű fiatalokét is. A fiatalok egészségi állapota felmérésének az objektív egészségi adatokat és a szubjektív közérzeti adatokat ötvöző, megbízható módszerei igen fontosak e tekintetben.

Ifjúsági igazságügy

A nemzetközi vizsgáló csoport a fiatalkori bűnözés és a fiatalokkal kapcsolatos igazságszolgáltatás vonatkozásában három helyen is tájékozódott: az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban való megbeszélésén, egy, a fiatal elkövetők számára külön szárnyat üzemeltető börtönbe tett látogatás során, valamint egy, a helyi ifjúsági bűnmegelőzésért felelő rendőrtisztrel való párbeszédéből.

Minden arra utal, hogy az ifjúsági igazságügy megközelítésében Magyarország átgondolt és pozitív irányban halad, bár előre jelezhetően korlátozzák a haladás ütemét a szűkös pénzügyi és humán erőforrások. A büntethetőségi korhatár 14 év, ami alatt a jogsértőkkel a gyermekvédelmi rendszer foglalkozik. 14 év felett azonban nem szól külön rendelkezés a *fiatal* elkövetőkről, leszámítva a próbára bocsátás néhány részletét, valamint a börtönbüntetés alatt a felnőttektől való elkülönítést¹⁰. Vannak azonban olyan törekvések, hogy a magyar Büntető Törvénykönyv módosításával külön struktúrák és eljárások szülessenek a 14 és 18 év közötti fiatalkorú elkövetők esetén. A szándék egy, a kiskorúakkal foglalkozó külön bűnüldöző szerv létrehozása.¹¹

Mind a bűnmegelőzés melletti elkötelezettségre, mind a próbára bocsátás reformjára csak nemrégiben, 2003-ban került sor. Ma már tárcaközi bűnmegelőzési bizottság is működik, mégpedig úgy, hogy azt beszámoltathatják a különböző országgyűlési bizottságok. A bizottság a „riasztó” megszólaltatására és a „figyelmeztető jelek” észlelésére való képességen alapuló „korai beavatkozási” gyakorlatok kialakítására helyezi a hangsúlyt, amikor a fiatalok először kerülnek a rendőrség látókörébe. Habár vannak aggályok a fiatalkori bűnözés

---

¹⁰ Bár a vizsgálócsoport a látogatások során ezeket a benyomásokat szerezte, a magyar hatóságok - konkrétan az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium - hangsúlyozni kívánják, hogy a magyar büntető törvénykönyv külön fejezetet szentel a fiatalkorú (14 és 18 éves kor közötti) bűnelkövetők büntetőjogi helyzetével.

¹¹ A 2008. február 13-i budapesti nemzeti meghallgatás alkalmával e fejezettel kapcsolatban elhangzott észrevételek szerint a végrehajtani kívánt reform nem kevesebbet takar, mint a fiatalkorúakkal foglalkozó külön büntető igazságszolgáltatási rendszer létrehozását: „A reform célja, hogy külön ügyészség és bíróság foglalkozzon a fiatalkorúak bűncselekményeivel, és hogy a fiatalkorúak már ma is részben önálló büntetés-végrehajtási intézeteinek függetlensége megerősödjön. A reform tartalmát meghatározó tényleges szándék azonban messze túlmutat az intézményrendszer átszervezésén. Az alapvető cél a gyermek- és fiatalkorúak bűnelkövetővé, illetve áldozattá válásának megelőzésével és kezelésével foglalkozó különböző szakemberek szaktudásának és tapasztalatainak összegzése és a helyzetnek megfelelő, rugalmas büntetőjogi beavatkozás feltételeinek a megteremtése.” (az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium jelentéstervezettel kapcsolatos észrevétele)

romlásával kapcsolatban – amelyet elsősorban a vagyon elleni és egyéb, nyereségvágyból elkövetett bűncselekmények jellemeznek, amelyek egybecsengő „találgató becslések” szerint a fiatalkori bűnözés mintegy 80%-át teszik ki – a kormányban meg van az az óhaj, hogy inkább „bajba jutottként” és ne „bajkeverőként” tekintszen az elkövetőkre, és elkövetői magatartásukat családi, társadalmi háttérüknek tulajdonítsa. Így prioritást élvez a prevenció gyakorlat és azon belül is a fiatal törvénszegő. A felügyelői munka mellett, a próbára bocsátás a visszavezetéssel, a jóvátétellel, a közvetítéssel, és egyre inkább a helyreállító igazságüggyel foglalkozik. A közösségi bűnmegelőzés támogatásának költségvetése mintegy 9 milliárd Ft, amelynek mintegy harmada irányul a fiatal elkövetők felé olyan programok finanszírozására, mint például az áldozatok támogatása és az iskolai projektek.¹² 1990 óta folyamatosan fejlődik Magyarországon a bűnmegelőzési szolgálat; elmondásuk és benyomásaink szerint létezik egy „ifjúság vonal” a rendőri képzésben, hogy szociálpedagógiai, tanári végzettségűek gyorsított képzésen vehessenek részt a Rendőrtiszti Főiskolán a rendőrség kötelékébe való belépés érdekében. Az említett bűnmegelőzési szolgálaton belül dolgozó rendőrtisztek bevallottan a rendőrség „legcivilebb” részét alkotják: nem bűncselekményeket nyomoznak vagy derítenek fel, hanem kutatni és megérteni próbálják az ifjúsági bűncselekmények helyi profilját a megfelelő prevenció reakció kidolgozása érdekében.

Négy őrizeti intézményben¹³ felügyelik a mintegy 700, 14 és 21 év közötti fiatal elkövetőt, akik három vagy négy éves vagy ennél hosszabb büntetésüket töltik (általában rablásért és erőszakos bűncselekményekért). 2008 elejéig a büntetés-végrehajtási munkatársak katonai rangot viseltek és technikailag a fegyveres erők tagjai voltak; 2008-tól a büntetés-végrehajtás közalkalmazotti szolgáltatás lett. Úgy értesültünk, hogy a rendszerek célja egyértelműen annak biztosítása, hogy ezek az elkövetők soha ne kerüljenek vissza, ám – világszerte – közismert, hogy a visszaesők aránya makacsul magas az elzárási ítéleteket követően, még megfelelő színvonalú rendszer esetén is. Egyértelmű volt, hogy az elzárás színvonala még a

---

¹² Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumtól kapott felvilágosítás szerint ezek a források valójában EU támogatások, melyek hét év alatt kerülnek kiosztásra.

¹³ Ezek börtönök. A büntetés-végrehajtási hatóságok még ma is katonai rendszerben működnek, állományuk tagjai katonai rendfokozattal rendelkeznek. Sok fiatalos bűnelkövetőt közigazgatási intézménynek számító és pedagógusok által működtetett javítóintézetekben tartanak fogva, de a nemzetközi vizsgálócsoport ezekről nem szerzett részletesebb tájékoztatást

fiatalok esetében is sok kívánnivalót hagy maga után – a fizikai állapotokat, a személyzet arányát és kapcsolatait, valamint a foglalkozásokat tekintve. Mindazonáltal a nemzetközi vizsgáló csoport tagjai által felkeresett intézmény alapján hasonlóan egyértelmű volt az is, hogy komoly érdek fűződik a fogva tartás alatti tapasztalatok alakításához és javításához, nem kis mértékben a fokozott oktatás révén. Valójában a 140 körüli elzárt fiatalból látogatásunkkor mintegy 100-an vettek részt (iskolaköteles koruknál fogva) kötelező vagy választható oktatásban. Az oktatási tömböt nemrégiben festették újra, rendelkezik egy 15 Daewoo számítógéppel felszerelt számítástechnika teremmel, míg a tanulókat négy külön osztályba sorolták tanulmányi szintjük felméréseinek alapján. A tervek szerint legalább napi hat órában tanulnak egy külön oktatási csoport irányításával, valamint további szakképzések kerülnek kidolgozásra olyan intézkedések révén, mint például az agrárgazdálkodási program. A börtönparancsnok egyértelmű szándéka az volt, hogy oktatással, foglalkoztatással és rekreációs tevékenységekkel kösse le az őrizetéseket, mondván: „minél elfoglaltabbak, annál kevesebb kárt tesznek”!

Ezek dicséretre méltó kezdeményezések, de több kérdés is aggályos. Habár a tanár–fiatalkorú fogvatartott arány 25–30:1, ami igencsak kedvező a „rendes” magyarországi helyzethez képest (70:1), míg a felügyelőtisztok aránya igen alacsony a fiatalokhoz képest. Mindkét emeleten mindössze öt munkatárs található, beleszámítva a felügyelőt is. Ez nem sokat tesz lehetővé a felügyeleten és féken tartáson túl, a produktívabb elfoglaltságok és kapcsolatok kialakítása helyett. Ez különösen azért aggályos, mert sok fiatal fogvatartottat ritkán látogat meg a családja: a távolságok túl nagyok és nincs támogatási keret.

Másik kérdés volt a roma fiatalok aránytalan jelenléte a büntetés-végrehajtási rendszerben és magában a büntetőjogi rendszerben. Más ifjúságpolitikai területeken, ahol vizsgáltuk ezt a kérdést, úgy értesültünk, hogy a javítóintézet nem tarthatott nyilván adatokat a fiatalok etnikai összetételéről. Talán nem túl őszintén azzal érveltek, hogy „az etnikai kisebbség itt is egy kisebbség: teljesen keverték, mint bárhol máshol”. Szerintünk ez az érv nem túl meggyőző. Más országokban egy adott etnikai kisebbséghez tartozó csoport aránytalan jelenléte a büntetőjogi rendszerben alapos megfontolást és vizsgálódást eredményezett, hogy ki lehessen egyenlíteni az esetlegesen szisztematikus megkülönböztetést és a hátrányosabb helyzetű közösségek (ideértve az etnikai közösségek) nagyobb hajlamosságát a törvények megsértésére.

Ajánlások:

Összegzésül: számos elem biztató, és működik már az embrionális állapotban lévő „ifjúsági igazságügyi” rendszerben. Üdvözlendő a közösségi bűnmegelőzésre irányuló, címzett költségvetési támogatás. Méltatást érdemlő a 14–18 évesekre vonatkozó rendelkezések további különválasztása felé való elmozdulás. Van némi fejlődés és fejlesztés a felügyeleti rendszerekben, habár ezek egyértelműen erőforrás-hiányosak a infrastruktúra, a személyzet létszáma és látogatást javító, családi támogatási kapacitás szempontjából. Mindazonáltal jogi irányban kisebb lépések történtek és még többről folyik az egyeztetés. Néhány azonnal kezelhető téma lehet a következő:

- Az oktatási tömb tanulási infrastruktúra javítására irányuló alapítványi támogatás feltárása;
- Egy „személyes tiszti program” kikísérletezése, amelyben a tisztek konkrét feladatkört kapnak a fiatalok egy adott csoportja tekintetében: a családokkal való kapcsolattartás segítése, a szabadon bocsátás és a „továblépés”, valamint a felnőtt büntetés-végrehajtási rendszerbe való átlépés támogatása;
- A fiatalok büntető-végrehajtási intézményben és a tágabb büntetőjogi rendszeren belüli etnikai összetételének vizsgálata annak eldöntésére, hogy a folyamatban való elhelyezkedésük különböző elkövetési profilokon és előzményeken alapul-e;
- Kapcsolódás a közösség szabadidős és nem formális oktatási programjaihoz, hogy a fiatalok már elkövetői „pályájuk” elején lehetőséget kapjanak egy pozitívabb és átgondoltabb életmód megfontolására.

A gyermekek jogai és a gyermekjóléti rendszer

A gyermekek jogai

Magyarország 1991-ben ratifikálta a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, ezzel elfogadta, hogy a gyermekek különleges védelmet igénylő alanyok. Azóta Magyarország rendszeres jelentéseket nyújtott be az egyezmény elveinek végrehajtásáról 1991-ben és 1996-ban, továbbá 1998-ban, illetve 2003-ban megvédte a jelentéseket; a következő jelentés 2012-ben esedékes. A jelentéseket a valós magyarországi helyzetet igen kritikusan leíró és ezáltal a fejlődés használható alapját képező dokumentumként üdvözölte az ENSZ bizottsága. A vonatkozó jogszabály következményeként széles körű gyermek és ifjúsági jóléti rendszer épült ki. A törvényt követően komoly erőfeszítések történtek a gyermekek és fiatalok érdekeinek minden rendelkezésre álló eszközzel történő előmozdítására.

A gyermekek jogainak védelméért és érvényesüléséért általánosságban az állampolgári jogok országgyűlési biztosa felel, hivatala létrehozása (1996) óta azonban kevés kifejezetten a gyermekek jogait érintő panasz érkezett hozzá. Ezen intézmény mellett még két intézmény - az oktatás és a gyermekvédelmi szolgálatok - feladata a gyermekek és fiatalok - ez esetben meghatározott területekhez kapcsolódó - jogainak a védelme.

Az oktatási jogok biztosa és hivatala 1999 óta létezik. Az intézményt a tanulók, pedagógusok, oktatók és szülők oktatással kapcsolatos jogai védelmének a biztosítása érdekében hozták létre az Oktatási Minisztériumon belül. Az oktatási jogok biztosának hivatal foglalkozik az olyan iskolai problémákkal, mint az iskolákban előforduló erőszak és méltánytalanság. Míg kezdetben a panasztevők többsége szülő volt, a panaszok 70%-át ma már gyerekek nyújtják be. Az utóbbi időben a fizikai erőszak előfordulásainak megnövekedése és változása számít a legnagyobb problémának. A diákoknak a hivatal meglétéről való tájékoztatása érdekében a hivatal évente három napot tölt minden egyes régióban, hogy a fiatal diákokat tanácsadóként bevonó információs eseményeket szervezzen.

Az intézményről és telefonon történő eléréséről - „zöld szám” tárcsázásával - minden tanuló kaphat tájékoztatást. Egyes iskolákban a gyermekvédelmi felelős tájékoztatja a tanulókat, ez azonban nem kötelező feladata az iskoláknak. Mindazonáltal mélyrehatóbb tájékoztatásra lenne szükség, ugyanis a látogatás során meghallgatott szakértők szerint a családon belüli erőszakról szóló statisztikák azt mutatják, hogy évente több ezer gyermeket bántalmaznak.

A Gyermekjogi Közalapítvány a hivatalos gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek jogainak védelmét és érvényesülését segíti elő. Az alapítvány szakemberei képviselik a gyermekek jogait

minden olyan esetben, amikor a gyámhatóság elrendeli egy gyermek családból történő kiemelését, vagy amikor egy gyermek a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerébe kerül.

A gyermekjóléti rendszer

A gyermekjóléti szakterület és az ifjúságpolitika több szempontból is átfedik egymást: először is, a 10 és 18 éves korúakkal egyaránt foglalkozik a gyermek- és az ifjúságpolitika; valójában az ifjúsági életrajzok egyedivé válása arra utal, hogy a határok egyre inkább elmosódnak; másodsorban, az ifjúságpolitika egyes olyan kiemelt vetületeire, mint például a nem formális tanulásra úgy kell tekinteni, mint a gyermekjólétet érintő kérdésre, miközben egyes 18 év feletti fiataloknak is szükségük lehet gyermekjóléti szolgáltatásokra. A gyermekjóléti törvényt 10 éve fogadták el azon elv alapján, hogy a gyermekek és a fiatalok erőforrást jelentenek és nem problémát. Általában véve a törvény célcsoportját a 18 éves kor alatti gyermekek és fiatalok jelentik, további cselekvési lehetőségekkel a nevelőcsaládokból vagy gyermekintézményekből kikerülő 18–24 évesek számára.

A Szociális és Munkaügyi Minisztériumban található Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály nemcsak a gyermek- és ifjúságvédelemért felel, hanem a gyermekek jogait végrehajtó óvó és iránymutató hatóságként is tekint magára. Az ifjúsági munkával szemben a gyermekjóléti intézkedések végrehajtása a települések kötelező feladata, ám ennek irányait nemzeti szinten dolgozzák ki.

A Főosztály fő témakörei a gyermekjóléti rendszer, a gyámügyi rendszer és a családtámogatás, valamint a nemzetközi megállapodások végrehajtása. A gyermekjóléti rendszert tekintve a vizsgáló csoport azt a benyomást szerezte, hogy az intézmények kialakult hálózata nagyszámú gyermeket képes ellátni Magyarországon. A gyermekek hozzávetőlegesen 10%-a (200 000) kap segítséget a gyermekjóléti rendszertől. 5 000 nevelőcsalád és 500 egyéb gyermekintézmény működik.

A gyámügy terén a Főosztály nem csupán a gyermekvédelemért, hanem a családtámogatásért is felel, például a szülők nem formális oktatása révén, a rászoruló családok továbbá pénzügyi alaptámogatásban is részesülnek. Ezen túlmenően a nevelőotthonokból kikerülő fiatal

felnőttek is részesülnek némi pénzügyi támogatásban önálló egzisztenciájuk megteremtéséhez. Emellett figyelmeztető rendszert is kialakítottak (a helyi hatóságok kötelesek jelezni a fiatalok ingatag életkörülményeire utaló információkat a szociális munkások és a gyámügyi hatóságok felé), hogy az információt minél hamarabb megkapva különleges intézkedésekkel lehessen segíteni a családokat, különösen a gyermekeket és a fiatalokat

A gyermekvédelem vitathatatlanul olyan intézkedés, mely a gyermekek és fiatalkorúak esélyegyenlőségének megteremtését segíti; a családból történő kiemelés elrendelése mindig a gyermek bántalmazása vagy elhanyagolása miatt történik, ami nyilvánvalóan gátolja az egyéni fejlődést, sőt a legsúlyosabb esetben gyermek életét is veszélyeztetheti.

A megkérdezettek által rendszeresen említett probléma volt a következetes és egységes gyerekpolitika hiánya; csak speciális problémákra (gyermekszegénység, gyermekegészség) irányuló szakpolitikák léteznek, és az ENSZ Egyezmény végrehajtására vonatkozóan még cselekvési terv sincs. Egy másik kihívást jelentő feladat annak elérése, hogy valamennyi érintett intézmény elsősorban a gyermekek jogait - és kevésbé az intézmény érdekeit - szem előtt tartva járjon el.

Ahogy korábban már említettük, a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek jogait külön szervezet, a Gyermekjogi Közalapítvány képviseli. A gyermek családból történő kiemelése esetén ez az alapítvány az a fórum, ahol az intézkedés jogosságának ellenőrzése vonatkozó döntések születnek. Ugyancsak ennek az alapítványnak a feladata azoknak a gyermekeknek a bíróságon történő képviselete, akik intézetben nevelkednek, vagy akiknek a szülei a képviseletet nem tudják ellátni.

Ajánlások

A Gyermek és Ifjúságvédelmi Főosztály felel a gyermekek jogainak végrehajtásáért, koordinálja a rászoruló gyermekek támogatását, és felel a gyermekvédelemért is. Úgy tűnik, hogy az említett területeken rögzített különböző intézkedések – annak ellenére, hogy jók és értékesek – nem annyira illeszkednek egymáshoz, illetve támogatják egymást, mint amennyire lehetne.

- Stratégia kidolgozását ajánljuk az érintett intézmények kapcsolattartására és egymás támogatására.
- A célcsoport további közvetlen tájékoztatására van szükség a gyermekek jogairól, védelméről, valamint az érintett intézményekről és szervezetekről.
- Az iskolai erőszak kérdését tovább kell vizsgálni. Egyfelől az ombudsman hivatala számára rendelkezésre álló eszközök és a zöldszámon hívható vonal igényel nagyobb nyilvánosságot, másfelől pedig megelőző beavatkozásokat kell kidolgozni (pl. olyan kérdésekre helyezve a hangsúlyt, mint az érzelmi és affektív oktatás, az empátia, a kommunikáció stb.).

3.4. Általános érvényű kérdések

Ebben a pontban olyan általános érvényű kérdésekkel kívánunk foglalkozni, amelyek nem korlátozhatók egyetlen szakpolitikai területre, hanem amelyek széles körében érintik a fiatalokat: első a szegénység és a szegénységgel kapcsolatos szociálpolitikák; a második a sokszínűség, az esélyegyenlőség és a megkülönböztetés, különös tekintettel a romákra; végül a harmadik a fiatalok részvétele és állampolgársága.

A családok és gyermekek szegénysége elleni küzdelem

Az Országgyűlés 2007-ben alkotta meg a „Legyen jobb a gyerekeknek!” elnevezésű nemzeti stratégiát, ez egyfelől a szegénység tényét elfogadó hivatalos nyilatkozatnak, másfelől a szegénység kérdését kizárólag a gyermekekre korlátozódó problémának tekinthető. 2004-ben a háztartások 14%-ában volt a mediánjövedelem 60%-a alatti jövedelem (az EU 2004-es 18%-os átlaga alatt), ám a gyermekes háztartások 19%-a, míg a három vagy annál többgyermekes háztartások 36%-a került ilyen helyzetbe (Országgyűlés 2007a, 1. táblázat; Országjelentés, 87. o.). A Központi Statisztikai Hivatal által megállapított létminimum megfelel a nyugdíj-minimumnak és a háztartások 28%-át érinti. Tekintettel arra, hogy az egy főre jutó GDP mindössze 65%-a az EU-átlagnak (vásárlóerőre vetítve) és a szociális ráfordítás a GDP 21,6%-a, ami szintén egyértelműen alatta marad az EU-átlagnak, komolyan kell venni a KSH meghatározását, különben egy alacsony jövedelem mellett egy viszonylag alacsony létminimum jelentősen torzíthatná a képet. Az Országjelentés ezt a nézőpontot két szempontból is alátámasztja: először is, a népjóléti hiány mutatóinak mérésére hivatkozik, ami a létminimumnál összetettebb mutatója az életminőségnek, ami alapján sokkal több család érintett, ám a többgyermekesek megint nagyobb mértékben (Országjelentés, 93. o.); másodsor, olyan felmérési eredményekre hivatkozik, amelyek alapján a 15–29 éves fiatalok többsége úgy gondolja, rosszabban él a rendszerváltás óta (Országjelentés, 28. o.).

A szegénységi struktúra egyik kiemelt tényezője a regionális hátrány, amely a gazdaságilag erős és gyenge régiók (alapvetően a nyugat az ország többi része ellenében), valamint a városok és a vidék (ld. még a 3.2. pontot) közötti egyenlőtlenségeket jelenti. Valójában az egy főre jutó GDP Budapesten több mint háromszorosa a legkevésbé fejlett megyékének (Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg; Országjelentés, 20. o.). Ezen túlmenően a szegénység, mint jelenség összefügg az etnikai származásból eredő hátránnyal, minthogy a roma kisebbség tagjait különösen érinti a szegénység (ld. lent).

Milyen struktúrákkal és intézkedésekkel lehet leküzdeni a szegénységet? A családpolitika fő dokumentált reformja a különböző pénzbeli támogatások átalakítása – egyéni szociális segély, környezetvizsgálaton alapuló gyermekvédelmi juttatás és gyermekek után járó családi adókedvezmény – egyetlen családi juttatásrendszeré, amely a háztartásokra vonatkozik egyének helyett. A három év alatti gyermekekkel otthon maradó szülők a kb. 107 eurós nyugdíjminimumnak megfelelő juttatásra jogosultak. Ezen az újonnan kialakított rendszeren kívül létezik olyan egyetemes, adóalapú gyermekek utáni juttatás, amely különbséget tesz a gyermekek száma és a családi állapot szerint (némileg magasabb összeg a gyermeküket egyedül nevelő szülőknek). Egy kétszülős, egy gyermekes család minimálisan 47 eurót kap (MISSOC 2007, 83-92. o.). A természetbeni juttatások körébe tartoznak az étkezési támogatások, valamint az ingyenes iskolai tankönyvek, ám eltérő jogosultsági küszöbértékkel. 2005-ben 346 000 diák fizetett kedvezményes iskolai étkezést, 717 900 (kb. 53%) volt jogosult ingyenes tankönyvre (EK 2007a, 2.2. számú melléklet; 42. o.).

A jelenlegi szegénység-felfogás egyik hangsúlya valójában az oktatással kapcsolatos öröklött szegénység. A nemzeti stratégia azt feltételezi, hogy a szegény családok 86%-ában a családfő nem rendelkezik középiskolai végzettséggel, miközben a szegénység nagymértékben előrevetíti a következő nemzedék iskolai alulteljesítését (Országgyűlés 2007a, 2. táblázat; vö. OKI 2007., 116. o.). Ha azonban összevetjük ezeket a számokat a hátrányos helyzetű családból érkező gyermekeknek juttatott ösztöndíjak számával (ld. 3.2. pont), akkor ez utóbbi szinte elhanyagolható. Valójában a helyi és országos programok jogosultsági feltételei egyaránt a tehetségre koncentrálnak az egyenlőtlenség általában vett csökkentése helyett.

A nemzeti stratégia ezzel szemben nem egyetlen operatív program, hanem egy ágazatokon átívelő szakpolitika-alakítási keret, amely a gyermekes családokkal foglalkozó átfogóbb és hosszú távú (2032-ig tartó) megközelítést körvonalazhat kiemelt prioritás mentén: foglalkoztatás, jövedelem, lakásszolgáltatás, oktatás, szolgáltatások és egészségügy. E területek mindegyikén szakpolitikai ajánlások születnek és kapcsolódnak az esetleges nyomon követésre vonatkozó mutatókhoz (Országgyűlés 2007a).

A gyermekes családokra fordított külön figyelem a „Nagycsaládosok Szövetségének” egyedi szerepében is megjelenik – ezt a nem kormányzati szervezetet 1987-ben alapították, 300 településen és 6 regionális központban képvisel 15 000 családot. A (legalább három) gyermekes, különösen a szegény családok érdekképviseletét látja el, miközben olyan szolgáltatásokat nyújt, mint például ételosztás (a Világbankkal együttműködve), jogsegély,

táborok és kirándulások szervezése gyermekek, valamint családok részére, vagy helyi önszervezés megszervezése. További központi küldetés a családi értékek hirdetése. A szakpolitika formálóival, valamint más nem kormányzati szervezetek képviselőivel folytatott találkozóink alkalmával a szövetséget a szociálpolitikai intézkedések egyik legfontosabb szereplőjeként és partnereként emlegették. Nemrégiben ifjúsági tagozatot is alapítottak, amely konkrét szabadidős tevékenységeket ötvöz a korosztályhoz tartozó vezetők toborzásával és képzésével. Ilyen korosztályi tevékenység a kábítószer-megelőzés is. Ezen a téren további tevékenységük az Európa Tanács ifjúsági részvételre vonatkozó anyagok terjesztése, valamint az ifjúsági központok létrehozása. A rendelkezésünkre álló korlátozott információk és kapcsolatok alapján ambivalens benyomásokat szereztünk a hagyományos családi nem kormányzati szervezet ifjúsági kérdések felé való nyitása, valamint a fiatalok paternalista megközelítése között.

Összességében nyilvánvaló, hogy a szegénységre helyezett hangsúly a családhoz és a gyermekekhez kapcsolódik, nem a fiatalokhoz, habár a 16–24 évesek között 17% a szegénység aránya, ami átlag feletti (OKI 2007, 14. o.). Amennyiben utalni kell a szegénységre és az ifjúságra, akkor a munkába állás során elszenvedett jelenlegi hátrányt inkább a gyermekkori szegénységgel kapcsolatos hiányok magyarázzák, de nem a mindenkori élethelyzet. Miközben ez azt is jelenti, hogy a fiatalok életének és esélyeinek fontos szempontjait hagyják figyelmen kívül, ez megfelel az ifjúság kilátástalanságának a magyar társadalomban és politikában. Ami a regionális egyenlőtlenségek és az ifjúságpolitika fejlesztése közötti viszonyt illeti, a hangsúly inkább az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka regionalizációján van, mintsem az esélyegyenlőség ifjúságpolitika révén történő előmozdításán. Miközben ehhez az erőforrások újraelosztására és pozitív infrastruktúra-fejlesztési lépésekre lenne szükség, a szakpolitikák egészen mostanáig önálló tevékenységek vagy tehetséges diákok pályázati rendszerben való állami támogatására korlátozódtak, ahogy arról korábban már beszámoltunk a jelentésben (ld. a 3.1. pontot). Ugyanakkor a gyermekekre és családokra – különösen a nagycsaládokra – való összpontosítás hozzájárul a támogatásra „méltók” (különösen nagycsaládok) és „méltatlanok” (aktív korúak) megkülönböztetéséhez. A jelenlegi szociálpolitikai (nem csak magyarországi) tendenciák az egyén aktivizálásának és a családi erkölcsök helyreállításának párhuzamosságaként is értelmezhetők (vö. Goul Andersen és társai, 2005). A család létfontosságúvá válik a nemzedékek közötti szaporulat (csökkenő termékenységi arányok, egyenlőtlen nyugdíjrendszerek), valamint az emberi tőke

előállítására szempontjából, továbbá egyre inkább pufferként szolgál az egyéni jóléti jogok megnyirbálásához.

Ajánlások

A szegénységgel foglalkozó szakpolitikai intézkedések ellenére a következő ifjúságpolitikai ajánlások fogalmazhatók meg:

- A szegénység elleni küzdelem és a családpolitika közötti szoros kapcsolat megszüntetése a fiatalok autonómiájának erősítése, valamint a tanulás és a megélhetési szükségletek, illetve családi kötelességek közötti kompromisszumból adódó problémák csökkentése érdekében. A nemzetközi összehasonlítások szerint, ha az iskolából a munka világába átlépő fiatalok egyéni alapon jogosultak jóléti támogatásokra, mint például a skandináv országokban, akkor korábban képesek megteremteni anyagi függetlenségüket.
- A jóléti támogatásokra való egyéni jogosultság ösztönözheti őket a munkaügyi központok felkeresésére, de nem szabad a felajánlott állások elutasításának a szankcionálására vagy a képzést szorgalmazó intézkedésként felhasználni; a jóléti támogatások célja a munka világába történő átlépéshez szükséges autonómia és önbecsülés megteremtése, valamint a közintézményekbe vetett bizalom erősítése.
- A szegénység elleni - mindkét irányból folytatott - küzdelmet fel kell venni a fiataloknak biztosított információs szolgáltatások napirendjére: a fiataloknak segítséget kell nyújtani az önálló élethez szükséges erőforrások megszerzéséhez, és a fiatalok által kért tanácsok alapján tájékoztatni kell a szakpolitikát a fiatalokat érintő szegénységről.

Sokszínűség, esélyegyenlőség és megkülönböztetés: a roma ifjúság esete

Amint azt már említettük, a szegénység kérdése igen gyakran a roma kisebbséghez kapcsolódik, amelynek helyzetével hátrány, de megkülönböztetés vagy akár rasszizmus szempontjából is foglalkozhatunk (vö. EK 2004).

Sajnos egyik látogatásunk alkalmával sem sikerült személyesen találkozunk a roma közösség képviselőivel, ezért véleményünket a nem roma válaszadókkal folytatott beszélgetéseink és a témához kapcsolódó nemzetközi kiadványok alapján alakítottuk ki.

A roma népesség hátrányos helyzete gyakorlatilag minden szakpolitikai területen végigvonul. Miközben a nemzeti roma stratégia a foglalkoztatást/munkanélküliséget, oktatást, lakásszolgáltatást és egészségügyet jelöli meg elsődleges célkitűzésekként (Országgyűlés 2007b.), ez kiegészíthető az *elismerés* általánosabb és alapvetőbb elvével, amely reflektálást, figyelmet és politikai végrehajtást igényel.

Elismerésre, amely – a sokszínűségről folytatott kortárs viták (Titley 2004) szerint – egyensúlyt igényel az etnikai egyenlőtlenségek és a megkülönböztetés meghatározása, megnevezése és kezelése, valamint az érintett népesség egyenlő jogokkal rendelkező egyénként és állampolgároként való kezelése között. Az elismerés dilemmája már a roma kérdés kezelésének szintjén is megjelenik – hivatalosan – nincs abszolút eszköz egy adott személy romaként való azonosítására.

Az önmeghatározásra vonatkozó jogi korlátozások egyrészt a romák által a történelem során elszenvedett stigmatizációt és diszkriminációt tükrözik, másrészt leszűkítik igényeik célirányos kielégítésének lehetőségeit.

Statisztikailag a 2001-es népszámlálás szerint a roma lakosság száma hozzávetőlegesen 190 000 roma, ami kevesebb, mint a teljes magyar lakosság 2%-a. Ugyanakkor az egyének nem kell magát romaként azonosítani és a megbélyegzés számos oka miatt ezt sokan inkább nem is teszik. A társadalmi felméréseken és iskolai statisztikákon alapuló becslések szerint a roma népesség száma 600 000 és 800 000 közé tehető. Az iskolai statisztikák környezeti megközelítést alkalmaznak az önbevallás helyett a roma népesség kiszámításában, amelynek során a tanárookra mint információforrásokra támaszkodva fogadják el a diákok romának tulajdonítását (Babusik 2003). Eszerint 1999-ben az iskolából kikerülő korú gyermekek 11%-

a volt roma (OKI 2007, 119. o.). A politikai közbeszéd szintjén ezt a megközelítést visszautasítják, mivel ellentmond a személyes adatok védelméhez fűződő joggal. Ennek következtében azonban nincsenek megbízható ismeretek a célzott szakpolitikák kialakításához. Az EU társadalmi integrációs stratégiája számára készült jelentés kritikával illeti a nemzeti kormányokat a személyes adatok védelméhez fűződő jog ilyen értelmezéséért, mint az esélyegyenlőség politikáját aláásó megközelítésért. Az EU adatvédelmi irányelve szerint nem korlátozott a különféle csoportokra vonatkozó összesített adatok gyűjtése (vö. EK 2004).

A magyar szakpolitikák formálói – ideértve a Szociális és Munkaügyi Minisztérium roma egységét is – úgy kívánják kezelni ezt a dilemmát, hogy olyan hátrányos helyzetű területekkel foglalkoznak, amelyek valószínűsíthetően egybeesnek az etnikai hovatartozás alapján hátrányos helyzettel, ahelyett, hogy konkrét csoportokat vagy egyéneket vizsgálnának. A roma kérdés kezelésének e homályosságát szem előtt kell tartani a roma fiatalok élethelyzetének és életkilátásainak megvitatásakor.¹⁴

A romák helyzetének leírása nehéz, minthogy hátrányos helyzetük a származás örögi köréből halmozódott fel, amelynek eredete és alapvető oka nem határozható meg. Egészségügy és lakásszolgáltatás, oktatás és foglalkoztatás, megkülönböztetés és szegénység mind együttesen van jelen, miközben a szubkulturális boldogulási stratégiáknak is teret adnak. Ugyanakkor érdekes szempont, ahogy az elemzők a romák helyzetének 1989 óta tartó romlására utalnak (Babusik 2003; Kertesi & Kézdi 2005). Ez elsősorban a gyáripar megszűnése miatt van, ahol a romák zömét képesítés nélküli munkásként alkalmazták. Míg ők visszatértek az északi és keleti régiókba, a tehetősebb (nem roma) családok ezekről a településekről nagyvárosokba, illetve gazdagabb régiókba költöztek, így a romák többé-kevésbé maguk maradtak.

Manapság a romák többsége kistelepüléseken él az ország olyan részein, ahol – mint arra fentebb már rámutattunk – átlag feletti a gazdasági hanyatlás, a szegénység és az infrastruktúra hiánya. Jelenleg a romák tekintendők a leginkább hátrányos helyzetű csoportnak a munkaerőpiacon olyan különféle településeken, ahol alig van olyan munkaképes korú lakos, akinek rendszeres állása lenne. A Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai

---

¹⁴ Ez a Nemzeti Ifjúságpolitikai Riport benyújtott tervezetére adott válasz. Valójában a Roma helyzet elsősorban szociális hátrányként írható le, noha abban is egyetérthetünk, hogy a romáknak etnikai megkülönböztetéssel is szembe kell nézniük. Mindazonáltal, a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban működő Roma Integrációs Főosztály elsődleges célja, hogy elkülönítve kezelje a kérdés társadalmi-politikai és diszkrimináció-ellenes oldalait.

Tervről szóló országgyűlési határozat (68/2007) azon a becslésen alapszik, hogy a 15 és 64 év közötti roma férfiak kevesebb, mint egy harmada, míg a roma nők egy hatoda jut jövedelemhez rendszeres munkából, míg a nem bejelentett, nem hivatalos munka komoly, ugyanakkor nem számszerűsíthető szerepet játszik (Országgyűlés 2007b, melléklet, 1. o.; vö. Kertesi & Kézdi, 2005). A foglalkoztatás ilyen romlása megjelenik a szegénység fokozódásában. 2003-ban a romák 80%-a élt a létminimum alatt (OKI 2007, 16.o.; vö. EK 2004).

Ez annyit tesz, hogy a romákat a szegénység olyan káros következményei érik, mint a rossz egészség (ami tükröződik a 10 évvel az átlag alatti várható élettartamukban, vö. Országgyűlés 2007b, melléklet, 1. o.), a rossz lakhatási körülmények és az alacsony műveltség. Ugyanakkor az oktatással való részletesebb foglalkozás előtt egy másik fontos tényezővel is foglalkozni kell: a szegénységet kíséri és erősíti a szegregáció. Nem csak a szegényebb régiókban élnek koncentráltan a romák, hanem egyre nagyobb valószínűséggel élnek a tágabb társadalomtól elszigetelten, ami visszaköszön az olyan szolgáltatásokhoz és infrastruktúrához való hozzáférés hiányában, mint a legközelebbi nagyobb városba való tömegközlekedés (Országjelentés, 144. o.).

A növekvő szegregáció rávilágít arra, hogy a romáknak a tágabb társadalom felől érkező megkülönböztetéssel és rasszizmussal kell szembesülniük. Valójában egy friss felmérés szerint a teljes lakosságnak csupán egy kis része tekinti a romák integrációját a társadalom egészére nézve előnyösnek (OKI 2007, 129-130. o.).

Az a tény, hogy az integráció az egy-két évtizeddel ezelőttinél kevésbé tűnik valószínűnek, az oktatással kapcsolatban is látható. Egyfelől csökken a roma gyermekek iskolai – különösen a középiskolai oktatásban való – jelenléte és sikere. A roma gyermekek hozzávetőlegesen 42%-a jár óvodába,¹⁵ közel 90%-uk végzi el az általános iskolát (kötelező oktatás), ám mindössze körülbelül 5% szerez középiskolai érettségi bizonyítványt, mivel a többség szakiskolákba jár, ahol nem kapnak elismert érettségi bizonyítványt. Sokan közülük a tanfolyamok vége előtt kimaradnak (Országjelentés, 146. o.; OKI 2007 119. o.; Országgyűlés 2007b, melléklet, 1. o.). Kézdi és Kertesi (2005) azt fejtegeti, hogy szélesedik a roma gyermekek iskoláztatásának etnikai szakadéka az átalakulási folyamatban, ahogy nő a munkanélküliség és a szegénység a roma családok körében, ezáltal a roma gyermekek hátrányos helyzetének etnikai és kulturális

¹⁵ Különböző területekről nagyon sok választ kaptunk, melyek azt mutatják, hogy a roma gyerekeket kirekesztik az óvodai oktatásból, mivel rendkívül széles körben jellemző, hogy nem járnak rendszeresen óvodába, különösen a legszegényebb roma családoknál.

jellemzőknek való tulajdonítása ellen érvelnek. Az ország keleti részén mesélték el általános iskolai tanárok és egy kisebb község polgármestere, hogy valójában minden roma gyermek elvégezte az általános iskolát és középiskolában (szakiskolában) tanult tovább, amelyet azonban nem maga a község, hanem az egyik szomszédos város kínált (10–20 km-re). Ott természetesen igen hamar kibuknak, mert a lányok teherbe esnek és megházasodnak (hogy szociális, valamint családi juttatásokra legyenek jogosultak), a fiúk pedig nem csinálnak semmit, ami azt jelenti, hogy vagy a feketegazdaságban kell dolgozniuk, vagy bűnöznek, esetleg mindkettőt. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium roma egységének képviselője szerint ezek a feltételezések félig igazak, félig sztereotípiás előítéletek. Olyan felmérésekből származó adatokat kaptunk, amelyek szerint a roma nők szülési aránya az összes nő átlagának hatszorosa a 15 és 19 éves kor között, habár némi csökkenés megfigyelhető (Kemény és társai. 2004).

Miközben egyetlen egyszer sem talákoztunk olyan értelmezéssel, amely elfogadta volna az ún. „tipikus roma életmódot”, mint egyetlen elérhető alternatívát akkor, amikor elzárul a rendes életpályák előtti út, némi magyarázattal szolgáltak arra, hogy miért vallanak kudarcot a munkaerőpiaci politikák a romák elérése és rendes foglalkoztatásba való bevonása terén. Az első ilyen szempontot egy olyan nem kormányzati szervezet vezetője vetette fel, ahol munkanélküli álláskeresőkre részére kínáltak szakképzés-előkészítő oktatást és képzést, felerészt roma származású résztvevőkkel. Véleménye szerint az ő látókörébe került roma fiatalok megfelelő munkahelyre kívántak belépni a munkaerőpiacon. Ugyanakkor az integrációs programok nem voltak elég rugalmasak ahhoz, hogy összeegyeztethették volna a roma életmódot a szakpolitikai intézkedések logikájával. A fiatal férfiak például hajlamosak olyan csoportokban megjelenni és részt venni, ami megköveteli a csoport vezetőjének meggyőzését és konkrét pedagógiai megközelítést igényel. Vagy volt olyan fiatal roma, akinek a családja helyet és eszközöket követelt meg az őt elkísítő élettársak és/vagy gyermekek számára.

Valójában nemcsak a munkaerőpiaci politikákra, de az oktatási intézkedésekre is jellemző, hogy a romákat a magyar kultúrára és életmódra próbálja nevelni ahelyett, hogy a többkultúrúságra és a kulturális sokszínűségre gondolna. Miközben úgy tűnik, hogy nincs összefüggés az integrációs intézkedések és a roma kultúrát (az iskolai tanterv részeként) üdvözlő kezdeményezések között, alig találtunk bizonyítékot arra nézve, hogy hajlandóak lennének megosztani az erőforrásokat és a lehetőségeket, de tisztelnék a különböző kulturális

normákat és gyakorlatot. Utalás történt például a roma önfoglalkoztatás segítésére. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy ezek az intézkedések nem kapcsolódnak a regionális gazdasági fejlődési stratégiákhoz, amelyekre túlnyomórészt a külföldi beruházásokat vonzó ipari parkok jellemzők. Valójában még nem hallottunk olyan ágazatokra, iparágakra és szakmákra koncentráló regionális fejlesztési tervről, ami nyitva állt volna a romák előtt, illetve ahol a romák képviselőit bevonták volna ilyen tervek kidolgozásába.

A fenti példák azt mutatják, hogy az oktatási ambíciókat aláásó szegénységi körforgás mellett a romák aktív megkülönböztetéssel is szembesülnek. Ezt tovább erősíti a kettős értelemben vett szegregáció: először is a szabad iskolaválasztás joga az ún. gettóiskolák számának emelkedéséhez vezetett, ahol a roma gyermekek maguk között vannak, miközben azok az iskolák, ahol alacsony arányban vannak romák, elsődleges tényezőt játszanak a gyermekeiknek a körzeten kívül iskolát választó szülők szempontjából. Valójában a '90-es évek közepe óta homogénebbek az osztályok, mind roma és nem-roma osztályok (Országjelentés, 146. o.; OKI 2007, 129–130. o.). Azokban az iskolákban, ahol a romák többségben vannak, nemcsak a tanárok nagyobb fluktuációja járul hozzá a tanítási színvonal eséséhez, hanem úgy tűnik, hogy a helyi önkormányzatok nem hajlandók megfelelő mértékben beruházni ezekbe az iskolákba a hanyatlás megakadályozása érdekében. A helyi önkormányzatok számos esetben még az iskolafejlesztésre fenntartott nemzeti finanszírozást is visszautasítják. Az Oktatási Minisztérium szerint ilyen esetekben az iskolabezárás lehet az egyetlen megoldás. Ugyanakkor nincs bizonyítékunk arról, hogy milyen mértékben fogantatosítanak ilyen intézkedéseket a valóságban. A szegregáció másik útja a roma és nem roma gyermekek szétválasztásával homogén osztályok létrehozása egyazon iskolán belül. A harmadik út a roma gyermekek fogyatékkal élőként való hamis diagnosztizálása, amelynek következtében olyan kisegítő iskolákba küldik őket, ahol erősen túlréprezentáltak. Magyarországon a fogyatékkal élőként regisztrált gyermekek aránya (az általános iskolai korú népesség 5,9%-a) az európai átlag kétszerese (2,5–3%). Sok más országgal ellentétben Magyarország külön kisegítő iskolai rendszert tart fenn az „enyhe értelmi fogyatékkal” élő gyermekek számára. Ennek megszüntetését ajánlotta az OECD, ugyanis pont ez a rendszer segíti a roma gyermekek szegregációját (OKI 2007, 121.o.).

Természetesen vannak olyan meglévő szakpolitikák, amelyek célja a roma fiatalok részarányának növelése az alapvető oktatásban. Ezek az ösztöndíjprogramok olyan fiatalokhoz szólnak, akik eljutnak a középiskolai oktatásba, valamint olyan integráló oktatási

programok, amelyek a kiegészítő iskolákba járó roma gyermekeket visszavezetik az alapvető oktatásba (OKI 2007, 121–124. o.). Ugyanakkor ezek a programok, valamint elődeik eddig nyilvánvalóan nem bizonyultak túl hatékonyak. Itt egy olyan mechanizmus érvényesülhet, amelyben – az EU-ban élő romákról szóló EK-jelentés szerint is – az önkormányzatok elkötelezettségének hiánya aláásta a nemzeti (és európai) integrációs politikákat (EK 2004, 40–41. o.).

Érdekes módon a felsőoktatási rendszerben tanuló roma fiatalok életrajzairól szóló tanulmány – ami egyike a romák valódi megértésére tett alig néhány hozzáférhető kísérlet egyikének – azt mutatta ki, hogy az ilyen sikertörténetek nem lehetségesek integrációs intézkedések segítségével. Informális erőforrásokat is igénybe vettek vagy az intézmények vagy nem kormányzati szervezetek „atipikus” képviselői támogatták őket, ám így is szembe kellett nézniük a származási környezetüktől való elidegenedés kockázatával és óriási erőfeszítéseket kellett tenniük azért, hogy egyedül is boldoguljanak (Kende 2007).

Több olyan dokumentum – mint például a romák integrációs stratégiája is – utal a romaszervezetek és a romák kisebbségi önkormányzatai bevonásának szükségére. Számunkra tisztázatlan maradt, hogy mit jelent a kisebbségi önkormányzat és milyen hatáskörökkel rendelkezik. Az a tény, hogy a magyar önkormányzati rendszerről szóló dokumentum egyáltalán nem tesz említést ilyen testületről, arra utal, hogy hatáskörei korlátozottak és inkább képviseleti, semmint tanácskozási feladata lehet (vö. Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium 2007).

Ugyanez a helyzet az ifjúságpolitika és különösen az ifjúsági munka tekintetében, habár nem nyílt sok lehetőségünk ilyen irányú információkat szerezni. Néhány alkalommal utaltak a romaszervezetek bevonására a fiataloknak szóló helyi kezdeményezések beindításába. A Mobilitás is említette a romákkal való együttműködést, mint az általuk szervezett továbbképzés egyik témája. Mi azonban nem talákoztunk ilyen példával. Egy kisebb községben megtudtuk, hogy a roma fiatalokat már nem látják szívesen abban a közösségi központban, amihez a helyi nem kormányzati szervezet, a települési önkormányzattól kapott finanszírozást, mégpedig a „roma életmódból” fakadó konfliktusok miatt. Azt is megtudtuk, hogy elvben a romák is pályázhatnak finanszírozásért saját kezdeményezésük vagy központ érdekében azzal a feltétellel, hogy alapítanak egy megfelelő egyesületet. A polgármester elutasította a célzott integrációs politikák gondolatát. Nézete szerint az alkalmazott politikák eleve az integrációt célozzák abban az értelemben, hogy valamennyi helyi polgárt a

célcsoportjuknak tekintik, és mindenki esetében egyforma szabályokat és eljárásokat alkalmaznak.

Ez a hozzáállás meglehetősen általános jelenségnek tűnt a számunkra: a többség és/vagy a hatóságok képviselői bizonyos fokig megértették a romák strukturális hátrányát, többé-kevésbé megkülönböztetett módon közelítették meg a romákat. Ha azonban az utóbbiak nem a várt módon reagáltak ezekre az ajánlatokra, akkor a többség képviselői gyakran (akár személyes) csalódottságuknak adtak hangot, visszavonva az ajánlatokat és úgy hivatkozva a romákra, mint akik nem akarnak együttműködni. Ezt legtöbbször a romák kultúrájának és életmódjának tulajdonították, ami szinte természetesnek tűnt.¹⁶ Sehol nem talákoztunk olyan felfogással, mely szerint az idők során a többségi társadalommal való érintkezés keretei között kialakult ún. „tipikus roma életmód” elfogadható boldogulási stratégia lenne. A többség és kisebbség közötti viszony a legmélyebb bizalmatlanságot mutatta és – miközben nem talákoztunk a romák képviselőinek kifejeződésével, valamint nem hallottuk azokat – a többség várta a kisebbségtől, hogy kimutassák megbízhatóságukat az integrációra vonatkozó további ajánlatok előfeltételeként. Különösen ezen az alapvető hozzáálláson kell változtatni, szerintünk erőteljes politikai jelzésekkel és intézkedésekkel, hogy le lehessen küzdeni a mélyen gyökeredző előítéleteket, valamint a véleménycsere és a párbeszéd hiányát.

Az is nyilvánvaló volt, hogy bár léteznek maguknak a romáknak a beállítottságára, nézőpontjaira és tapasztalataira vonatkozó minőségi szemléletű tanulmányok (vö. Kende 2007), a jelenlegi vita, ideértve az országos politika alakítóit, nem mutat hajlandóságot a romák olyan cselekedetei mögött meghúzódó motivációk valódi megértésére, amelyek nem állnak összhangban a többségi normákkal és nem felelnek meg az integráló ajánlatnak szánt politika intézkedéseknek.¹⁷

---

¹⁶ Bár az uralkodó nézőpont talán ez, a velünk dolgozó és romákkal szoros kapcsolatban álló haladó értelmiségiek (írók, filmesek, egyetemi tanárok és újságírók) kis csoportja azt ajánlotta, hogy ne fogadjuk el ezeket a nézőpontokat, és változatosabb, kulturális szempontból figyelemreméltó életmódokat is próbáljunk meg bemutatni.

¹⁷ A nemzetközi jelentésre reagálva a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Roma Integrációs Főosztálya azt javasolta, hogy ne használjunk a romák „másságára” utaló kifejezéseket, mivel éppen a másság a hátrányos helyzet és a diszkrimináció alapja, és a kulturális identitás és a szociálpolitika kérdéseit nem szabad összekeverni. Szerintünk ez nemcsak az etnikai diszkrimináció és a szociálisan hátrányos helyzet fent említett elkülönítésének mond ellent, hanem a kulturális sokszínűség kezelése azon alapelvének is, melyre az Európa Tanács „Te is más vagy, te sem vagy más” kampánya is épül. Az identitáselméletek mind megerősítik az egyéni identitás és a társadalomba való beilleszkedés elválaszthatatlan összefüggését. Az identitás és a társadalmi integráció ugyanannak a folyamatnak a részei, amennyiben az integráció a beilleszkedés

Miközben a képzés és az iskolákban romákat, valamint roma kultúrát tanító munkatársak képzése és alkalmazása fontos lépések, nyilvánvalóan nem elegendők az idők során kialakult szakadék áthidalásához. Tény, hogy az utóbbi időben megromlott helyzetet annak jeleként kell felfogni, hogy a jelenlegi helyzet nem „természetes”, hanem politikai akarat és befolyás függvénye.

Ajánlások

A romakérdéssel kapcsolatos ajánlások kidolgozása nehéz és kényes ügy. Nehéz az ok és okozat közötti elmosódó viszony összetettsége miatt, kényes pedig az erősen morális töltet miatt. Általában véve először is létfontosságúnak tűnik, hogy a statisztikai problémákat és az adatvédelmet ne használjuk kifogásként a pozitív cselekvés hiányára. Jelezni kell a szegregációellenes szakpolitikák egyértelmű politikai támogatását, a megkülönböztetés bármiféle formájának szankcionálása mellett. Ugyanakkor a célzott megközelítési módban rejlő megbélyegzés kockázatait figyelemmel kell követni és ki kell egyenlíteni, ahogy az Pat Parker, afro-amerikai költő írta: „Az első, amit tenned kell: felejtsd el, hogy fekete vagyok. A második, soha ne feledd, hogy fekete vagyok.”

---

szubjektív érzésének a függvénye. Hiszünk abban, hogy a magyar kormány komolyan eltökélt arra, hogy nagy erőket fektessen be a roma integrációba, de aggódunk amiatt, hogy egyes intézkedések sikerét korlátozza majd, hogy maguk a romák nem reagálnak rájuk, mivel nem látják, hogy hogyan függenek össze mindennapi életükkel és identitásukkal.

- A többségi társadalomnak nagyobb bizalommal kell viseltetnie a romák iránt ahhoz, hogy a bizalmatlanság ördögi köréből ki lehessen törni.
- Ez másodsorban azt jelenti, hogy elfogadjuk, a romák másként tesznek dolgokat ahelyett, hogy azt várnánk el tőlük, hogy alkalmazkodjanak az ún. „normális” életmódhoz (például „megfelelő” egyesületet alapítva még azelőtt, hogy teret kapnának saját kezdeményezéseikhez). A romáknak nagyobb teret és több lehetőséget kell adni arra, hogy igényeiket, érdekeiket és a társadalmi együttélésre vonatkozó felfogásukat megfogalmazhassák. Az identitást és a társadalmi integrációt egymással összefüggőnek kell tekinteni a szociálpolitikában és a hátrányos megkülönböztetés elleni politikákban egyaránt. Ugyanakkor - kutatás és párbeszéd segítségével - jobban meg kell ismerni a roma „életmódot” mint a többségi társadalommal való érintkezés keretei között az idők során kialakult elfogadható boldogulási stratégiát.
- Meg kell erősíteni a *roma képviselők és csoportok* szakpolitika kidolgozásába való bevonására tett jelenlegi erőfeszítéseket. Ehhez a jelenleg hivatalosan elfogadottól és előírttól eltérő társulási és képviseleti formák elfogadása is hozzátartozik.
- Az *oktatás* vonatkozásában: az iskolai szegregáció elleni erőfeszítések erősítése, esetleg a szabad iskolaválasztás korlátozásával vagy annak hatásainak ellensúlyozásával; az ösztöndíjak növelése a pusztán tehetséggondozáson túlmenően az esélyek újraelosztásának irányába; a speciális nevelési igényű oktatás integrálása az alapvető oktatásba, valamint a „hamis diagnózisok” gyakorlatának nyomon követése; a roma tanárok számának (és státuszának) növelése.
- A *munkanélküliség* vonatkozásában: nagyobb rugalmasságra van szükség a képzési és foglalkoztatási intézkedések terén annak érdekében, hogy azok illeszkedjenek az érintett roma fiatalokhoz; ugyanakkor a regionális gazdasági fejlesztésnek új gazdasági és munkaerőpiaci réseket kell találniuk, ahol még nem érvényesülnek a szegmentáció és a megkülönböztetés mechanizmusai, ezek fejlesztése a romák által illetve együttműködésével történhet.
- Az *ifjúsági munka* vonatkozásában: interkulturális elemek bevonása az ifjúsági munkások képzése minden szinten, ugyanakkor az ifjúságpolitikai erőforrások fenntartása a roma fiatalok számára olyan terek és lehetőségek biztosítására, ahol saját stílusukat és gyakorlataikat fejleszthetik. Amennyiben van elég „biztonságos tér”, akkor az interkulturális párbeszéd felé való nyitás könnyebb.

Részvétel és aktív állampolgárság

A fiatalok részvétele, lehetőségek biztosítása számukra ahhoz, hogy hallassák véleményüket és befolyásolják életkörülményeiket, hosszú ideje az ifjúságpolitika fő kérdési. 1970 óta az Európa Tanács Ifjúsági és Sport Főigazgatósága kiemelt hangsúlyt helyez a témára, és az Ifjúsági Fehér Könyvnek (2002) is központi kérdése. Az európai ifjúságpolitikában nagy hagyománya van annak, hogy az ifjúsági munkát a fiatalok ért történő lobbizásnak és érdekképviselésnek tekintik. Az utóbbi időben az aktív demokratikus állampolgárság és a (fiatal)emberek politikai életbe való bevonása vezető politikai témák lettek. Ezt a tendenciát egyfelől a szélsőségektől való növekvő félelme, másfelől az embereknek az állam olyan politikai intézményeitől való egyre növekvő távolság hajtja, mint a politikai pártok és a demokratikus részvétel – ami nyilvánvalóvá válik a csökkenő választási részvétel mellett. Az ifjúságpolitika kinyilvánított célja, hogy a fiatalok azonosuljanak a demokráciával a politikai részvétel lehetőségeinek felkínálásában, egyben a demokratikus módszerekre irányuló tanulási lehetőségeinek biztosításával.

A részvétel és aktív állampolgárság nem szűkíthető le az ifjúsági munkára és az ifjúsági szervezetekben való tagság viselésére – még akkor sem, ha ezek e tekintetben fontos pillérek. A fiatalok életének minden területe nyitva kell, hogy álljon az ifjúság aktív befolyásolására és nem csupán a kínálat passzív fogyasztására. Elemezni kell a fiatalok bevonását több különböző szakterületen és nem csupán a gyermek- és ifjúságpolitika főbb területein vagy az aktív állampolgárság részvétel intézményesült formáiban (választások) való részvételében ahhoz, hogy bepillantást nyerjünk az ifjúság részvételébe.

Magyarországon a fiatalok 18 éves kortól – valamint a 16. életévük betöltésével lehetővé vált házasságkötést követően – részt vehetnek a helyi, regionális, valamint országos választásokon. A magyarországi részvételről az Európai Bizottsághoz benyújtott jelentés szerint a (25 év alatti) fiatalok némileg alulreprezentáltak az összes szavazón belül; az összes szavazásra jogosult 17%-a fiatal. Másfelől a fiatal jelöltek százalékos aránya olyan képet fest a politikáról, mint az idősek kizárólagos terepe: a 2002-es országgyűlési választásokon induló jelöltek mindössze 2,51%-a volt 25 évnél fiatalabb.

Az ifjúsági szervezetekben és/vagy politikai pártokban való tagság alapvető része a közéleti szereplésnek – ám ez nem a részvétel egyetlen mutatója. Az Eurobarometer szerint Magyarországon a fiatalok mintegy 13%-a tagja valamilyen szervezetnek, és mindössze 3%

tagja valamilyen ifjúsági szervezeteknek (EK 2007b). Magyarországon el kellene ismerni a pusztán valamilyen tevékenység finanszírozását szolgáló pályázati rendszerben való részvétel érdekében alapított nem kormányzati szervezetek, valamint a valódi, önkéntességen alapuló egyéni tagságon alapuló nem kormányzati szervezetek között.

Ez megmagyarázza, hogy annak ellenére, hogy milyen sok civil szervezet létezik (melyek közül sok nem aktív), miért áll olyan kevés fiatal kapcsolatban velük.

A fiatal nemzedék országos érdekképviselőinek érdekében az országos tagságú ifjúsági nem kormányzati szervezeteknek olyan ernyőszervezetbe kell tömörülniük, amely Országos Ifjúsági Tanácsként működik, ahogy az megtalálható az európai országok többségében, hogy erős partnere lehessen a politika alakítóinak. Egy ilyen Országos Ifjúsági Tanács megfelelő módon tudná támogatni a kormányzatot ifjúsági kérdésekben. Ám mindeközül Magyarországon hiányzik a különféle ifjúsági nem kormányzati szervezetek ernyőszervezetének közmegegyezésen alapuló megközelítése. A nem minden ifjúsági nem kormányzati szervezet által elfogadott két legnagyobb ernyőszervezet a 2003-ban még 278, de jelenleg már csak 88 tagszervezetet számláló Gyermek és Ifjúsági Konferencia (GyIK), valamint a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK). Ám a politika ifjúsági területre gyakorolt befolyása, valamint Magyarország jelenlegi politikai polarizáltsága miatt az ifjúsági nem kormányzati szervezetek közötti egység nehezen lelhető fel. Az ifjúsági szervezetek finanszírozásával kapcsolatos politikai botrányt követően az ifjúsági szervezetek új finanszírozási rendszeréről, valamint a nemzeti ifjúsági stratégia kidolgozásáról jelenleg folyó vita elvezethet egy széles körben országos ifjúsági tanács megalakításához.

Mindazonáltal az ifjúsági nem kormányzati szervezetek regionális szintű ernyőszervezetei már léteznek és sikeresen támogatják tagjaikat, a fiatalok elfogadott képviselőinek számítanak.

Helyi szinten léteznek részvételi struktúrák Magyarországon, ám a helyhatóságoknak nem kötelező feladata e struktúrák bevonása a döntéshozatali folyamatba, például:

- A települések gyermekei és ifjúsága által választott helyi gyermek- és ifjúsági parlamentek érdekképviseléssel, valamint napi programok és kínálat szervezésével.
- Az általános és középiskolai tanulókat képviselő helyi diákönkormányzatok csak iskolai ügyek vonatkozásában, ám csupán kismértékben a helyi politika szintjén.

- Gyermek és ifjúsági érdekegyeztető fórumok/tanácsok¹⁸ foglalkoznak ifjúsági kérdésekkel a helyhatóságok, a civilszektor és az ifjúság közötti párbeszéd fenntartásában.

Mindazonáltal a politika alakítóinak kinyilvánított célja, hogy bevonják a fiatalokat a döntéshozatali folyamatba, de nyilvánvalóan hiába keresik a megfelelő partnereket. Általánosan úgy látják, hogy a fiatalok nem szerepelnek eleget a részvétel szervezett formáiban, amelyről minden körülmények között úgy vélik, hogy az a részvétel egyetlen lehetséges formája.

A fiatalok mindennapi ifjúsági munkában való részvétele különféle alkalmakkor lett nyilvánvaló a vizsgáló csoport előtt. A büki térség diákparlamentje is példája a fiatalok helyi, önszerveződő csoportjának a helyi ifjúság érdekképviselőjére, amely szorosan együttműködik a helyi gazdasággal, de a hangsúlyt az ökológiai és környezetvédelmi kérdésekre helyezi. A helyi döntéshozatali folyamatokba való bevonásnak nincs meg a jogalapja, ám ennek ellenére vagy éppen emiatt mindkét fél komoly meglepődésre szolgál. További példa a fiatalok bevonására és részvételére a VIP (Vámospércsi Ifjúsági Programszervezők) csoport, amely ifjúsági képviselő-testületet alapított Vámospércsen, hogy új lehetőségeket kínáljon szabadidős tevékenységekre, kulturális események szervezzen, és segíteni próbáljon a hátrányos helyzetű fiatalokon. Az encsencsi ifjúsági központ célcsoportjának bevonása is nyilvánvaló volt.

A hallgatók felsőoktatási rendszerben való részvételét jogszabály szabályozza, amely rögzíti az egyes intézmények vezetésére gyakorolt befolyás struktúráját, míg az ernyőszervezeten – a HÖÖK-on – keresztül bármely magyarországi felsőoktatási kérdésre vonatkozóan megjegyzések és javaslatok tehetők. A hallgatók oktatási kérdésekbe való bevonásának további eszköze az oktatási jogok országgyűlési biztosa. Az oktatás minden szereplője – hallgatók, tanárok, valamint szülők – felvehetik a kapcsolatot az országgyűlési biztossal, ha panasszal kívánnak élni jogaik megsértése miatt. Hasonló megközelítést találunk a gyermekjóléti rendszerben, amely megalapozza az intézeti gyermekek és fiatalok jogait. Tájékoztatási szempontból mindkét intézmény szorosan együttműködik a fiatalokkal a korosztályi tájékoztatás módszereinek segítségével, de az ifjúságot az internetes megjelenés kialakításába is bevonják.

---

¹⁸ Ezek a fórumok nem összetévesztendőek a Regionális Ifjúsági Tanácsokkal, melyek nem ifjúsági szervezetek képviselőiből állnak. Erről bővebben 3.1-es fejezet szól.

A meglehetősen konfliktusosnak lefestett magyarországi politikai helyzet az utcára viszi a kormányzat támogatóit és ellenzőit: 2002 óta gyakori látványt jelentenek Budapesten a tüntetések. Ahogy azt a vizsgáló csoport által meghallgatott különféle szakértők is említették, ez a fejlemény a fiatalok politizáltságára is kihat. A fiatalok jogaikért, meggyőződésükért tüntetnek – még akkor is, ha ugyanezen fiatalok egyetlen politikai szervezetnek sem tagjai.

A közterek fiatalok által való elfoglalása – nem mint erőszakos foglalkozás, hanem kulturális és életmód-kifejező módon – országszerte felismerhető: falfirkák és rajzok minden második községben és a vasúti sínek mentén, gördeszkások az utcákon – az ifjúsági kultúra igen élénk Magyarországon. A helyi hatóságok reakciója egyre inkább bizonyítja az ilyen kulturális kifejezési módok növekvő elfogadását: a vizsgáló csoport által a legtöbb esetben tapasztalt megközelítés az volt, hogy megpróbálták elbeszélgetni ezekkel az emberekkel, megismerni a szükségleteiket és segíteni nekik. A részvétel ezen új, szervezetlen és nem szokványos módjai egyre fontosabbá válnak a fiatalok között és a – helyi, regionális és országos – hatóságoknak el kell fogadniuk ezeket és legalább valamilyen módon reagálniuk kell ezekre, mint az igényeik kifejezésére.

Ajánlások

A magyar ifjúságpolitika a fiatalok szerepvállalásának a hiányát tartja a legnagyobb problémának, a vizsgálócsoport azonban több olyan területet is észrevett, melyek további figyelem és vita tárgyai lehetnének. Elsődleges feladatnak kellene tekinteni mindenekelőtt az európai szintű iránymutatások - például a fiatalok szerepvállalásáról szóló átdolgozott charta - megvalósítását.

A vizsgálócsoport ezen túl a következő ajánlásokat teszi:

Elő kell segíteni az ifjúsági szervezetek országos szintű képviselőinek kialakulását, és a problémákat el kell határolni a pártpolitikától és a lehetséges politikai változásoktól. Ez még nem biztosítja az ifjúsági szervezetek részvételét a döntési folyamatokban, de a nemzetközi hálózati együttműködést lehetővé teszi.

A fiatalok részvétele a döntéshozásban elsődleges kérdés. Számos országban a fiatalokat és/vagy ifjúsági szervezeteket képviselő testületek már részt vesznek ezekben a folyamatokban. A vizsgáló csoport némi meglepetéssel tapasztalta, hogy Magyarországon nagyszámú ifjúsági szervezet létezik, miközben csak kevés fiatal van a tagjaik sorában. Kívánatos lenne felállítani egy országos ifjúsági tanácsot – a magyar ifjúsági munka nemzetközi képviselőjére is – ám ez a megközelítés nem lesz elegendő a magyar fiatalok érdekképviseletéhez. Új módokon kell a lehető legnagyobb számban kapcsolatba kerülni a fiatalokkal; ennek egyik módja a helyi szinten folytatott rendszeres egyeztetés lehet. –

- Kiemelten fontos, hogy a kormányzás helyi, regionális és nemzeti szintjén aktívan előírják a fiatalok bevonását a fontos döntések meghozatalába.
- A jelentőségteljes részvételhez elkötelezettségre, képességre és készségekre van szükség mind a fiatalok, mind a döntéshozók részéről. A helyhatóságoknak, iskoláknak és ifjúsági intézményeknek szóló tájékoztató kiadványok segíthetik a döntéshozókat a sikeres részvétel megvalósításának módjára vonatkozó ötletekkel, továbbá arra ösztönözhetik őket, hogy ilyen projekteket kezdeményezzenek és egyben a lehetőségeikről is tájékoztassák a fiatalokat. Az aktív állampolgárságról szóló külön képzés is igen hasznos lehet mindkét oldal számára.
- Az aktív állampolgárság több a szervezetekben való tagságnál, több az adott struktúrák használatánál. A közéletben való részvételt, mint a dolgok megváltoztatásának eszközét kell látni a fiatalok életének számos aspektusában. A politika alakítóinak feladata figyelembe venni a részvétel új formáit.
- A fiatalokra a mindennapi életkörülményeikben gyakorolt közvetlen ráhatást elő kell segíteni. Ám még a részvételi struktúrák jelenléte mellett sem várható el, hogy minden fiatal részt vegyen a politika alakításában. Különösen a hátrányos helyzetű fiataloknak van szükségük több lehetőségre az egyéni fejlődésükhöz (iskolák, munkahelyek), először az aktívvá válás előtt.

4. Következtetések és általános szakpolitikai ajánlások

A következőkben a tényleges, valamint lehetséges politika tendenciák említésével kívánjuk lezárni a jelentést. Mindenekelőtt szeretnénk leszögezni, hogy a fiatalokat érintő szakpolitikai területek zömében a kulcsszereplők meghatározták a fő problémákat, valamint vállalták és vállalják az ezek kezelését célzó lépéseket.

- Az első előrelépés, amit szeretnénk megemlíteni, a határozott *politikai akarat az ifjúságpolitika erősítése*, valamint az ifjúsági ágazat stabilizálásához és hivatásszerűvé tételéhez való hozzájárulás irányában. E tekintetben szeretnénk kiemelni az ifjúsági munkások képzésének kialakítására tett elkötelezettséget és erőfeszítéseket mind a felsőfokú szakképzés, mind a továbbképzés szintjén. A Nemzeti Ifjúsági Stratégia végrehajtása (amit sajnálatos módon nem vehettük figyelembe a két folyamat eltérő időzítése miatt) lehetőséget kínál nem csak az egész ágazat stabilizálására, hanem az ifjúságról és az ifjúságpolitikáról folyó társadalmi párbeszéd megerősítésére is.
- Egy másik szempont, amit szeretnénk elismerni és támogatni, az olyan problémák kifejtése szakmai vitákban és hivatalos dokumentumokban egyaránt, mint például a *szegénység, az egyenlőtlenség, a megkülönböztetés és a szegregáció*, amelyekkel a politikai stratégiák is foglalkoznak. Ez egyaránt igaz az oktatás- és szociálpolitikára. Ezáltal különböző szereplőknek nyílik lehetőségük hozzájárulni a társadalmi párbeszédhez az idevágó ismeretek és információk összegyűjtése és terjesztése, a követelések megfogalmazása, valamint a megoldások kidolgozása révén.
- Az olyan területeken, mint az egészségügy és az igazságügy, olyan megfelelő *megelőzési és kárcsökkentési* megközelítéseket körvonalaztak és kezdeményeztek, amelyek tükrözik a nehézségek és kockázatok ismeretét, továbbá megmutatják az érintettek eltökéltségét az elégtelen status quo elutasítása mellett.

A munkába állás kérdését tekintve különösen *szakoktatás és -képzés modulárisra tételének* stratégiája érdemel említést. A nemzeti képesítési keret előremutató lépést jelent az oktatás és a foglalkoztatás közötti kapcsolat megreformálása szempontjából, ami a jelenlegi szakoktatási és -képzési struktúrák által újratermelt társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésében is segíthet. Ez még inkább igaz akkor, amikor az országos szintű oktatás- és munkaerőpiaci politikák szakoktatás és -képzés miatti közös felelőssége megjelenik a regionális szakképzési központokban, ahol lehetőség nyílik a konkrét egyéni és gazdasági képzési igényekre való reagálására. A kompetencia-alapú iskolai tantervek szintén fontos lépést jelentenek ebbe az irányba.

Miközben a fentiekben említett fejlemények elismerést és biztatást érdemelnek, ugyanis helyes politikai elemzést tükröznek, addig a sikerük nem magától értetődő, hanem egy sor olyan tényezőkön múlik, amelyek részben általánosak, részben egy konkrét szakterülethez kapcsolódnak. Némelyikük inkább eljárási, míg mások nem többet és nem kevesebbet, mint paradigmaváltást jelentenek:

- A *finanszírozás* nem az egyetlen, hanem alapkövetelmény. E tekintetben két követelmény kiemelésére van szükség: először is, az érintett területek zömén növelni kell a finanszírozást, hogy garantálni lehessen az összes fiatal lefedettségét és elérését, a színvonalat jól képzett szakemberek megnyerésével, miközben a fiatalok ösztönzésével kell leküzdeni a társadalmi megosztottságot. Másodsorban, a finanszírozás szintje az elosztási mechanizmusokhoz kapcsolódik. E tekintetben azt javasoljuk, hogy tegyenek különbséget egyfelől az ifjúságpolitikai infrastruktúrákat garantáló és az ifjúsági munka tevékenységeit finanszírozó közkiadások, másfelől a korlátozott projektekre és kezdeményezésekre szűkített pályázati rendszer között.

A finanszírozásra vonatkozó harmadik ajánlás pedig az európai strukturális alapoknak az ifjúsági munka fejlesztésére való felhasználására vonatkozik. Ez indokolható először is a nem formális tanulásnak a tágabb, egész életen át tartó tanulási stratégiára való kihatásával, másodsorban pedig a fejlett ifjúsági ágazat potenciális munkaerőpiaci szegmusként való felfogásával.

- Ha a Nemzeti Ifjúsági Stratégia bármiféle különbséget jelent, akkor hozzá kell járulnia olyan *struktúrák és mechanizmusok* megteremtéséhez, amelyek elég stabilak ahhoz, hogy túléljék a politikai változást. Nem meglepő, hogy sokan úgy értelmezik a közelmúltat, hogy szükség van egy ifjúsági törvényre. Miközben nem állítanánk, hogy egy *jogi keret* jelenti az egyetlen utat a megbízhatóság és a stabilitás elérése felé, a következetes ifjúságpolitikai kultúra és hagyomány hiánya megnehezíti a jogalap nélküli ifjúságpolitikai fejlesztés összefüggéstelenségével való felhagyás elképzelését. Minimálisan ki kell mondani az ifjúságpolitikával kapcsolatos célkitűzéseket és tisztázni kell a helyi, a regionális, a nemzeti és az európai szint közötti feladatmegosztást.
- Horizontális szinten ugyanakkor az ifjúságpolitikát meg kell erősíteni a különböző szakpolitikai ágak és szereplők koordinálásának egyértelmű mechanizmusát megvalósítva egy *integrált ifjúságpolitikán* belül. A Nemzeti Ifjúsági Stratégia hozzájárulhat az ifjúságpolitikának az Európai Ifjúsági Paktum által is ajánlott fősodorba tereléséhez, ha megfelelő politikai felhatalmazást élvez és kap. Úgy tűnik, egy Integrált Ifjúságpolitika jelenti a szakpolitikai prioritások tisztázásának előfeltételét ott, ahol az egyes célkitűzéseknek eltérő következményei lehetnek. Az oktatásban például ellentmond egymásnak a szabad iskolaválasztás és a szegregációellenes politika.
- Egy Integrált Ifjúságpolitika nem ér semmit az állam, valamint még ha az államra korlátozódik, akkor is a civil társadalom erős partnerei nélkül. Miközben számos nem kormányzati szervezet működik Magyarországon, a társadalomban elfoglalt helyük nem tűnik túl erősnek. Először is növelni lehet a szervezetek tagságát ösztönzők kialakításával (mint például a tagsági díjnak a személyi jövedelemadó alóli mentességével) vagy az önkéntesek aktív bevonásának jutalmazásával (pl. az önkéntes munka hivatalos elismerése). Másodsorban, a finanszírozáshoz (mind a Gyermekek és Ifjúsági Alaphoz, mind a Nemzeti Civil Alaphoz) való hozzáférést könnyebbé és átláthatóbbá kell tenni. Harmadsorban, a nem kormányzati szervezetek képviselőitén (ernyőszervezet) talán változtatni kellene a megvalósítás és a finanszírozás tekintetében az illetékes minisztériumhoz (és a kormányzathoz) való kötődés fellazításával és annak közhatalom általi ellenőrzés alá vonásával.

- A *szegénység* és az *egyenlőtlenség* csökkentését célzó szociálpolitikák kapcsán nem csak az erőfeszítések növelését javasoljuk, hanem a logikai alap szélesítését is. A társadalombiztosítási és újraelosztási intézkedések kapcsán javasoljuk a családi jóléti jogosultságoktól az egyéni irányban való elmozdulást. A hátrányos helyzetű diákok és hallgatók ösztöndíjainak elosztása tekintetében azt ajánljuk, hogy szélesítsék a jogosultsági kritériumokat a „tehetség” jelenlegi kiemelése felől az életpálya esélyeinek szélesítése irányában (beleértve a rejtett tehetség láthatóvá tételének esélyét is).
- Egy nyilvánvalóan paradigmaváltást megkövetelő kérdés a *sokszínűség kezelése*, különösen a romák tekintetében. Ez a pozitív cselekvés iránti bátorságot és érzékenységet is jelent, ugyanakkor elegendő rugalmasságot és visszahatást ahhoz, hogy a megőrzést újratermelő intézkedéseken változtatni lehessen. Az oktatástól a munkaerőpiacon, népjóléten, kultúrán, egészségügyön és lakásszolgáltatáson át, egészen az ifjúságpolitikáig minden érintett szakpolitikai területen el kell ismerni, hogy a társadalmi integráció és a társadalmi kohézió nem a kisebbségnek a többségi rendszerekben való szerepeltetését jelenti. Ezzel szemben a sokszínűség megköveteli a különböző identitástudatok elismerését, valamint az eltérő gyakorlatok megtárgyalását és összehangolását. Úgy tűnik, éppen ideje szakítani azzal az ördögi körrel, amikor „másoktól” (a romáktól) várjuk, hogy bizonyítsák megbízhatóságukat. Ez azt jelenti, hogy ne vonjanak vissza támogatást, amikor azt elégtelenség, nem odaillőség vagy (helytelen, ami annyit tesz, hogy saját szükségletekhez és helyzetéhez igazított) felhasználás miatt utasítják el, hanem folytassanak párbeszédet a közintézkedések illeszkedésének javítására.
- Mindezen területeken úgy gondoljuk, hogy szélesebb *tudásbázisra* van szükség, ami kiterjed a tudományos ismeretekre, a szakértelemre, valamint a helyi és tősgyökeres tudásra.
- Ezt a tudásbázist kell ötvözni az érintett szereplőkkel, valamint a még nem érintettekkel, különösen magukkal a fiatalokkal folytatott *párbeszédre alkalmas terekkel*, akár szervezett, akár szervezetlen formában működnek. Valójában e tereknek nyílnak, nem pedig formálisnak kell lenniük, inkább vonzónak kell lenniük, mintsem önmagukban nagylelkű ajánlatoknak, hogy fenntartsák a *részvétel kultúráját*. Mindezen szempontok hozzájárulhatnak az ifjúságról folyó társadalmi párbeszéd általános szélesítéséhez és differenciálásához, továbbá konkrétan az ifjúságpolitika magyarországi fejlesztése mellett elkötelezett szereplők megfelelő hatalommal való felruházásához.

Ebben a jelentésben azokat a feladatokat és területeket foglaltuk össze, melyek véleményünk szerint fejlesztést igényelnek. Ez semmi esetre sem jelenti azt, hogy ne vennénk észre és értékelnénk a fiatalokkal foglalkozók politikai akaratát és buzgalmát vagy a már bevezetett intézkedések változatosságát. Reméljük, hogy a területen tevékenykedők, akik elkötelezetten dolgoznak azon, hogy a fiataloknak jobb, egyenlő esélyeket biztosítsanak a felnőtté váláshoz, hasznosnak találják észrevételeinket, és a magyar ifjúságpolitika kidolgozását és végrehajtását segítő „kritikus együttműködési szándék” jeleként fogják fel azokat.

Szakirodalom

- Babusik, Ferenc (2004): Legitimacy, Statistics and Research Methodology - Who is a Gypsy in Hungary today? And what we are (not) allowed to know about them. (Legitimáció, statisztika és kutatómódszertan – Ki a roma ma Magyarországon és mit tudhatunk (nem tudhatunk) meg a romákról?) Budapest: EERC.
- Bayer, József & Jensen, Jody (szerk.) (2007): From transition to globalization. New challenges for politics, the media and society. Budapest: MTA PTI.
- Beke, Márton (2006): Children and Youth Civil Sector, in: New Youth Review, IV Volume 4, 2006 Winter, Annual Civil Youth Report 2005, p. 92-102. (A Gyermekek és ifjúsági civil szektor, megjelent az Új Ifjúsági Szemle IV. évfolyamának 2006-os téli számában, 2005. évi Civil ifjúsági éves jelentés, 90-100. o.)
- Bullain, Nilda; Nizák, Péter és Sátor, Balázs (2003): Development of civil sector with state tools. Budapest: Non-profit Information and Training Centre Foundation (A civilszektor fejlesztése állami eszközökkel. Budapest: Non-profit Információs és Képzési Központ Alapítvány) (<http://www.nonprofit.hu/english>)
- Castells, Manuel (1999): The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society and Culture (A hálózati társadalom kialakulása: Az információ kora: Gazdaság, társadalom és kultúra). Blackwell Publishers.
- Chisholm, Lynne & Kovacheva, Siyka (2001): Exploring the European Youth Mosaic. Strasbourg: Council of Europe Publishing (Az Európai Ifjúsági Mozaik Feltárása Strasbourg: Az Európa Tanács kiadója.)
- Forbrig, Joerg (2005): Revisiting youth political participation. Challenges for research and democratic practice in Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg
- Gáspár, Mátyás: Telehouses in Hungary on-line dokumentum:
http://www.cidcm.umd.edu/ICT/telecentres/summaries/Telehouses_in_Hungary.htm,
megtekintve 2007.12.27-én.

- Goul Andersen, Joergen; Guillemard, Anne-Marue; Jensen, Per és Pfau-Effinger, Birgit (szerk.) (2005): *The changing face of welfare*. Bristol: Politika Press.
- Herczog Mária (2006): *Professional Youth Structures*, in: *New Youth Review*, IV Volume 4, 2006 Winter, Annual Civil Youth Report 2005, p. 83-91. (Ifjúság szakmai struktúrák, megjelent az Új Ifjúsági Szemle IV. évfolyamának 2006-os téli számában, 2005. évi Civil ifjúsági éves jelentés, 82-89. o.)
- IARD (2001): *Study on the State of Youth and Youth Policy in Europe*. Brussels: European Commission (Tanulmány a fiatalok és az ifjúságpolitika helyzetéről Európában, Brüsszel: Európai Bizottság.)
- Kailis, Emmanuel & Pilos, Spyridon (2005): *Lifelong Learning in Europe*, Eurostat: Statistics in focus, population and social conditions 8/2005
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-008/EN/KS-NK-05-008-EN.PDF, megtekintve 2007.12.27-én.
- Kemény, István; Jankó Béla és Lengyel, Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság, 1971-2003*. Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest.
- Kirchner, Emil J. (szerk.) (1999): *Decentralization and transition in the Visegrad: Poland, Hungary, the Czech Republic and Slovakia. (Visegrádi decentralizáció és átmenet: Lengyelország, Magyarország, Csehország és Szlovákia)*. Basingstoke: Macmillan.
- Laki, Laszlo (2007) *System Change in Hungary in the Mirror of Modernization (A magyarországi rendszerváltozás a modernizáció tükrében)*, megjelent Bayer, Jozsef & Jensen, Jody (eds.) (2007): *From transition to globalization. New challenges for politics, the media and society. (Az átmenettől a globalizációig. Új kihívások a politikai, a média és a társadalom előtt)*. Budapest: MTA PTI, 69-88. o.
- Susánszky, Éva & Szántó, Zsuzsa (2006): *Youth and Health*, in *New Youth Review*, IV Volume 4, 2006 Winter, Annual Civil Youth Report 2005, p. 47-56. (Fiatalok és egészség, megjelent az Új Ifjúsági Szemle IV. évfolyamának 2006-os téli számában, 2005. évi Civil ifjúsági éves jelentés, 46-55. o.)

Szabo, Ildikó & Rigó, Róbert (2006): Final Evaluation Report on the YOUTH Programme in Hungary 2000 - 2006 (*Zárójelentés a Magyarország YOUTH programról 2000-2006*). Budapest.

Titley, Gavin (ed.) (2004): Resituating culture (*A kultúra újrapozicionálása*). Strasbourg: Az Európa Tanács kiadója.

Walther, Andreas & Pohl, Axel (2005): Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth. Final Report (*Tematikus tanulmány a hátrányos helyzetű fiatalokat érintő szakpolitikai intézkedésekről. Zárójelentés*) Brüsszel: Európai Bizottság (http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/studies_en.htm)

Walther, Andreas (2007): Educated, (un)employed, activated, included “participated”? Contradictions in supporting young people in their transitions to work (*Tanult, (munkanélküli) foglalkoztatott, aktivált, bevont, „részt vett”?* *Ellentmondások a fiatalok munkába állásának támogatásában*), megjelent Colley, Helen; Boetzelen, Philipp; Hoskins, Bryony és Parveva, Teodora (szerk.): Social inclusion and young people: breaking down the barriers (*Társadalmi bevonás és a fiatalok: lebontva a korlátokat*): Az Európa Tanács kiadója, 101-115. o.

Williamson, Howard (2002): Supporting young people in Europe (*Fiatalok támogatása Európában*). Strasbourg: Az Európa Tanács kiadója.

Hivatalos dokumentumok:

EK (Európai Bizottság) (2001): New Impetus for European Youth. White Paper on Youth. European Commission (*Új lendületet az európai ifjúságnak. Ifjúsági fehérkönyv*). Európai Bizottság (http://ec.europa.eu/youth/glossary/word366_en.htm)

EK (Európai Bizottság) (2004a): Report to the European Commission on Youth Information: Hungary (*Jelentés az Európai Bizottság felé az ifjúság tájékoztatásáról: Magyarország*). Munkaanyag.

EK (Európai Bizottság) (2004b): The Situation of Roma in an Enlarged European Union. (*A romák helyzete a kibővített Európai Unióban*). Brüsszel: Európai Bizottság (http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/public/pubst_en.htm).

- EK (Európai Bizottság) (2004c): Report to the European Commission on Youth Participation: Hungary (*Jelentés az Európai Bizottság felé az ifjúság részvételéről: Magyarország*). Munkaanyag.
- EK (Európai Bizottság) (2006): Analysis of national reports submitted by the Member States concerning participation by and information for young people (*A Tagállamok által a fiatalok részvételéről és tájékoztatásáról benyújtott Országjelentések elemzése*), Brüsszel, 2006.07.20.
- EK (Európai Bizottság) (2007a): National Strategy Report on Social Protection and Social Inclusion 2006-2008. Hungary. (*Nemzeti stratégiai jelentés a társadalmi védelemről és társadalmi bevonásról 2006-2008. Magyarország*). Európai Bizottság (http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm).
- EK (Európai Bizottság) (2007b): Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union (*Fiatal európaiak. Felmérés az Európai Unió 15 és 30 év közötti fiataljai körében*) Flash Eurobarometer #202; 2007; megtekintve 2007.12.27-én.
- EK (Európai Bizottság) (2007c): Indicators for Monitoring the Employment Guidelines. 2007 compendium (*A foglalkoztatási irányvonalak követésének mutatói. 2007-es tartalmi kivonat*). Európai Bizottság.
- EK (Európai Bizottság) (2007d): The European Social Fund in Hungary 2007-2013 (*Az Európai Szociális Alap Magyarországon 2007-2013*) (http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/hu_country_profile_en.pdf)
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2006): Quality of work and employment 2006, Dublin (*Európai alapítvány az élet és munkakörülmények javításáért (2006): A munka és foglalkoztatás minősége 2006, Dublin*) www.eurofound.europa.eu, megtekintve 2007.12.20-án.
- Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium (2007): A magyar önkormányzati rendszer. Budapest: Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium.

MISSOC (2007): Comparative Tables on Social Protection in the 27 Member States of the European Union, in the European Economic Area and in Switzerland - Situation on 1 January 2007. (*Összehasonlító táblázatok az Európai Unió, az Európai Gazdasági Tér és Svájc 27 tagállamának társadalmi védettségéről - 2007. január 1-i állapot*) (http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/missoc_tables_en.htm)

NR (Report on the Hungarian National Youth Policies) elaborated by the Institute for Political Science of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest 2007.

(*Országjelentés (Jelentés a magyar nemzeti ifjúságpolitikáról) a Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézetének gondozásában. Budapest 2007*)

OKI (2007): Oktatás Magyarországon 2006.

Országgyűlés (2007a): OGY 47/2007 (V.31.) országgyűlési határozat a nemzeti stratégiáról 2007-2032. „Jobb lehetőségeket a gyermekeinknek”.

Országgyűlés (2007b): OGY 68/2007 (VI.28.) országgyűlési határozat a romák bevonására irányuló stratégiai terv évtizedéről.

WHO (2005): Highlights on Health in Hungary (*Egészségügy hírek Magyarországról. 2005*), a WHO Európai Regionális Irodájának kiadója, Koppenhága, megtekintve 2007.12.28-án.

UN Committee on the Rights of the Child 41th Session (2006): Consideration of reports submitted by the states Parties under Article 44 of the Convention. Concluding observations: Hungary (*Az ENSz gyermekjogi bizottságának 41. ülészsaka (2006): A részes államok által az Egyezmény 44. cikkének értelmében benyújtott jelentések vizsgálata. Záró megfigyelések: Magyarország*) 2006.01.27.

Melléklet

A nemzetközi team két látogatásának programja

A nemzetközi team első látogatásának programja 2007. szeptember 11 – 15.

szeptember 11. kedd

- 09.00-10.00** Fogadás a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban,
Rauh Edit esélyegyenlőségi szakállamtitkár
- 11.30-13.00** Találkozó a Minisztérium különböző területeinek képviselőivel
- 14.30-16.30** A Minisztérium ifjúságügyekben érintett egységeinek bemutatkozása
(kábitószerügy, gyermek- és ifjúságvédelem, foglalkoztatás és szakképzés)

szeptember 12. szerda

- 09.00-11.00** Oktatási és Kulturális Minisztérium
- 11.30-13.00** Egészségügyi Minisztérium
- 14.30-16.30** Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium

szeptember 13. csütörtök

- 09.00-11.00** A MOBILITÁS Országos Ifjúsági Szolgálat bemutatkozása, Földi László,
igazgató
- 11.00-13.00** Találkozó ifjúsági szervezetek képviselőivel
Gyermek és Ifjúsági Konferencia, Hallgatói Önkormányzatok Országos
Konferenciája, Nagycsaládosok Egyesülete, a történelmi egyházak ifjúsági
szervezetei
- 14.30-16.30** Találkozó szakmai szervezetek képviselőivel:
Hayico, Magyarországi Ifjúsági Szálláshelyek Szövetsége, Mobilitás Országos
Ifjúsági Szolgálat, Zánka Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány,

illetve ifjúsági munkások képzéséért felelős szervezetek képviselőivel:
egyetemek (ELTE, PTE), Európai Szociális Alap Nemzeti Irodája, Szociális
és Munkaügyi Intézet

szeptember 14. péntek

- 9.00- 11.00** Szociális és Munkaügyi Minisztérium
Csizmár Gábor államtitkár

- 11.00-13.00** Igazságügyi és Rendészeti
Minisztérium
Gönczöl Katalin, a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia külön megbízottja
- 14.30-16.0** Záró eszmecsere a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban
Rauh Edit esélyegyenlőségi szakállamtitkár

szeptember 15. szombat

Egész nap A nemzetközi csoport belső ülése

**A nemzetközi team második látogatásának programja
2007. november 5-10.**

november 5. hétfő

- 15.30** Andreas Walther és Manfred Zentner látogatása Soós
Adriannánál, az Állami Foglalkoztatási Szolgálat igazgató-
helyettesénél
- 17.00** Látogatás a Cseresznye Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodában

november 6. kedd

- 8.30-9.30** Társadalmi Párbeszéd és Civil Kapcsolatok Főosztály (Szociális és Munkaügyi
Minisztérium) főosztályvezető: Nemoda István
- 10.00-11.00** Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
Külügyi Osztály, Gergelyné Laczkó Rita
- 11.30-12.30** Szociális és Munkaügyi Minisztérium
Rauh Edit esélyegyenlőségi
szakállamtitkár
- 14.00-15.00** Aáry-Tamás Lajos, az oktatási jogok biztosa
Bíró Endre szakértő
- 15.30-17.00** 1. csoport: Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat, Földi László
2. csoport: Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Tököl
- 18.00** Találkozás a Parlament Ifjúsági és Szociális Bizottságának képviselőivel

november 7. szerda

- 8.30- 10-30** Utazás Budapestről Karcagra
- 11.00** A karcagi Ifjúsági Ház felkeresése
- 11.45-12.45** Ebéd dr. Fazekas Sándorral, a város polgármesterével

- 13.00-14.30** Hivatalos találkozó a városházán
- 14.30-15.40** Utazás Debrecenbe (Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda)
- 16.00-17.30** 1. csoport: Debreceni Munkaügyi Központ
2. csoport: Mezon Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda, Drog Rehabilitációs Fórum
- 19.00-20.00** Vacsora
- 20.00** Látogatás a Más-Mozaik egyesületnél, fogadás

november 8. csütörtök

- 9.00-10.30** Látogatás a debreceni alpolgármesternél, Halász D. Jánosnál
- 10.30-11.30** Utazás Nyírbátorba
- 13.00-13.30** Utazás Encsre
- 13.30-15.00** Találkozás egy helyi ifjúsági központban a helyi ifjúsági egyesület képviselőivel és a polgármesterrel
- 15.00-16.00** Utazás Vámospércsre
- 16.00-17.30** Találkozás egy ifjúsági szervezettel és a polgármesterrel
- 17.30 -18.00** Visszatérés Debrecenbe
- 18.00-19.00** Reflexiók a Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodában
- 19.30** Utazás Budapestre

november 9. péntek

- 9.00-11.00** Találkozás magyarországi politikai pártok ifjúsági szervezeteivel
- 11.30-13.00** Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Roma Integrációs Főosztály
főosztályvezető: dr. Szirmai István
- 14.30-15.30** Látogatás az Iránytű Ifjúsági Információs és Tanácsadó Szolgálatnál
- 16.00- 17.00** Szociális és Munkaügyi Minisztérium
Rauh Edit esélyegyenlőségi szakállamtitkár

november 10. szombat

- Egész nap** A nemzetközi csoport belső ülése

Budapest, 2008. március

Rauh Edit
esélyegyenlőségi szakállamtitkár